

Lokal samverkan och medskapande arbetssätt för bättre vatten

Resultat och tankar från projektet Water Co-Governance i Sverige

Rapport 2020:6

**Havs
och Vatten
myndigheten**

Lokal samverkan och medskapande arbetssätt för bättre vatten

Resultat och tankar från projektet Water Co-Governance i
Sverige

PETER NOLBRANT

Rapporten har tagits fram på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheten Västerhavet inom Interregprojektet Water Co-Governance. Rapportförfattaren ansvarar för innehållet och slutsatserna i rapporten. Rapportens innehåll innebär inte något ställningstagande från Havs- och vattenmyndighetens och Vattenmyndighetens sida.

© HAVS- OCH VATTENMYNDIGHETEN | Datum: 2020-04-30

ISBN 978-91-88727-67-1 | Omslagsfoto: Peter Nolbrant samt övriga foton om inget annat anges

Havs- och vattenmyndigheten | Box 11 930 | 404 39 Göteborg | www.havochvatten.se

Förord

EU:s ramdirektiv för vatten (vattendirektivet) betonar vikten av samarbete, samverkan och delaktighet på alla nivåer under arbetet med att skydda och förbättra vattenkvaliteten i EU. Det framhåller också att det ska finnas tillgång till information och att samråd med allmänheten ska ske. I Water Co-Governance-projektet har Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheten för Västerhavet samarbetat med Mölndalsåns, Himleåns och Ätråns vattenråd för att undersöka hur lokalt engagemang kring vatten kan öka. En av många lärdomar i projektet är att lokal förankring ökar kvaliteten på, och genomförandet av, åtgärder.

Vägen till att uppnå god ekologisk status kräver åtgärder i våra vatten. Erfarenheterna från det praktiska arbetet är viktiga när bidragsformer och styrmedel ska tas fram. Rapporten pekar på att mötesplatser och tid för samverkan inte ska underskattas. Tvärtom är det när allas kompetenser kommer till nytta som de bästa lösningarna tas fram. Detta är en lärdom som vi tillsammans behöver ta till oss och använda utifrån våra olika ansvar och roller och dessutom sprida till andra. Slutsatserna från projektet är att vattenråden, som är en redan existerande mötesplats för många lokala aktörer, bör nyttjas mer och ges större utrymme att kunna vara denna mötesplats. Myndigheter och kommuner som idag har tydligare ansvar och roller än vattenråden behöver agera för att stötta det lokala och bredare arbetet.

Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheterna har tillsammans ett stort ansvar för att samordna och genomföra arbetet med att nå våra mål för vattenmiljön. Många satsningar pågår som handlar om arbete i pilotområden och ökat lärande i det lokala arbetet. Water Co-Governance-projektet har i denna kontext bidragit till ytterligare förståelse av betydelsen av lokal förankring i det konkreta åtgärdsarbetet.

Vi vill rikta ett stort tack till de som varit delaktiga i projektet, och de lärdomar som nu kommer både oss och andra till del.

Mats Svensson

Avdelningschef
Havs- och vattenmyndigheten

Sandra Brantebäck

Avdelningschef
Länsstyrelsen Västra Götalands län

Sammanfattning

Water Co-Governance är ett EU Interreg-projekt där England, Tyskland, Holland, Danmark och Sverige medverkat från 2016 till 2020. Varje land har arbetat med pilotprojekt för att undersöka hur lokalt *deltagande* och *samverkan* för att förbättra vattenmiljöerna kan öka. Rapporten handlar om det svenska arbetet. Pilotprojekten i Sverige har genomförts av tre vattenråd som själva har definierat problem, utformat visioner och arbetsområden. De har arbetat på olika sätt och med olika frågor. Detta gör att projekten täcker in en stor bredd av områden och arbetssätt. Projektet har innefattat en mängd personer, organisationer, möten, nätverk och delprojekt. Genom detta visar sig återkommande mönster som lyfts fram i rapporten:

Det finns ett stort engagemang i pilotgrupperna och en tydlig vilja att samverka för att öka kunskapen och hitta lösningar. Särskilt tydligt syns engagemanget kring den lokala platsen, där man bor eller äger mark. Man vill ofta inkludera fler i grupperna och skapa ett klimat där alla kommer till tals. Dessa grupper med en mångfald av personer har en bred kunskap med många perspektiv. Självförtroendet hos grupper ökar efterhand när man lär av varandra och ser vad man kan skapa tillsammans.

Frågorna om vatten breddas ofta till att handla om miljö och biologisk mångfald både i vatten och på land. De handlar också om hållbart nyttjande genom jordbruk, skogsbruk och elproduktion. Ekosystemtjänster som landskapets vattenreglering, vattenrening och tillgång för rekreation och lärande kommer upp. Kulturhistoriens koppling till vatten lyfts ofta i grupperna. Lokalt inflytande är ytterligare något som nämns som en viktig fråga. Samverkan och deltagande kring vattenfrågan blir därför en utgångspunkt för demokratiutveckling och hållbar utveckling.

Det behövs mötesplatser över gränser mellan olika grupper och intressen, mellan myndigheter och det lokala samhället med markägare, företag och invånare. Detta är nödvändigt för samverkan, helhetssyn och för att hitta nya kreativa lösningar. Det blir tydligt att vattenråden redan är fungerande mötesplatser, men som också har en stor utvecklingspotential.

Vattenråden behöver få stabilar plattformar med större kontinuitet. Detta behöver ske genom exempelvis långsiktig finansiering, att avsätta tid för möten samt att vattenråden blir mer erkända och på så sätt får en tydligare roll. Det är även viktigt med arbetssätt eller verktyg som bidrar till ett klimat av lyssnande, dialog och öppenhet där man kan delta på lika villkor och där inga enskilda intressen eller personer tar överhand.

Brist på tid hos deltagare och behov av samordnare är något som återkommande lyfts. Någon behöver sköta inbjudningar, sammanfatta minnesanteckningar, förbereda möten, göra ansökningar om pengar och bidra med kontinuitet. Ersättning kan också behövas för fler som sätter av arbetstid för vattenrådsmöten.

Betydelsen av nätverk och kommunikation är tydlig. Mötesplatserna som vattenråden utgör är en del av och har en viktig roll i dessa samverkande nätverk av exempelvis markägare, företag, skolor, byalag, konsulter, föreningar och myndigheter. Grunden för att nätverk ska fungera är kommunikation. Problem som

uppstår grundar sig ofta i brist på kommunikation. Den behöver vara tydlig, lätt att förstå och bygga på dialog istället för envägskommunikation.

Projektet visar många resultat. Runt 650 personer har på olika sätt deltagit. Betydligt fler har fått information om arbetet. Inom de tre vattenråden har drygt 20 delprojekt utvecklats. Bidrag som söpts och beviljats för olika projekt uppgår till 6,6 miljoner kronor. Uppväxlingen av insatta medel är stor. För de medel som vattenmyndigheten stöttat vattenråden med, inklusive det bidrag som kommit genom Water Co-Governance, har tolv gånger så mycket pengar kommit in genom exempelvis beviljade ansökningar om andra bidrag. Dessutom tillkommer alla timmar som lagts ned ideellt eller inom ramen för en anställning hos kommunala tjänstepersoner eller privatanställda som arbetar med vattenfrågor som en del av sin tjänst.

Arbetet har bland annat resulterat i inventeringar, vattenprovtagningar, informationsmaterial och utbildningar. Olika åtgärder har genomförts som att öppna vandringsvägar för fisk, återställa biotoper i vattendrag, anlägga våtmarker, strukturkalka åkrar, sanera miljöfarligt avfall, påverka dagvattenutsläpp samt spara död ved och träd vid vattendrag. Detta stärker ekosystemtjänster som livsmedelsproduktion, vattenrening, vattenhållande landskap, dricksvatten, biologisk mångfald, pollinering och rekreation.

Åtgärderna har ofta genomförts på initiativ av enskilda markägare, men lokalt samarbete för att söka pengar och genomföra åtgärderna har lyfts som något viktigt. Genom mötesplatser, som lokala vattengrupper och vattenråd skapat under projektiden, har nätverk av markägare, konsulter, myndigheter och vattenrådsmedlemmar uppstått som tillsammans bidragit till att åtgärder görs.

Utbytet av kunskaper som skett genom möten och dialog mellan personer med olika intressen och bakgrund har gett nya perspektiv, höjt intresset och ökat kunskapen om vatten och varandras verksamheter. Speciellt bra har vattendragsvandringar varit där man utforskar miljön tillsammans. På så sätt skapas relationer med både naturmiljöer och personer vilket ger inspiration och kunskaper.

Kommuner, myndigheter och regeringen behöver stödja, underlätta för och förstå värdet av mötesplatserna för delaktighet och samverkan. Det kan ske genom att vattenråd och lokalsamhället ses som en större resurs som i tidigt skede får delta i frågor om exempelvis samhällsplanering. Det kan också ske genom att regeringen ger betydligt mer långsiktig finansiering och undviker snabba förändringar av bidrag och regler. Plötsliga neddragningar eller kortsiktiga ökningar av pengar orsakar risk för sämre kvalitet, ineffektivitet och stress. Man bör även minska administration på olika sätt genom exempelvis långsiktiga bidragsregler, enklare bidrags- och upphandlingsregler samt mindre detaljstyrning. Det behövs också större samverkan inom och mellan myndigheter genom att mer tid avsätts för egen samverkan och dialog på tvären med bredare kompetens. Genom bättre samverkan på alla nivåer bör arbetet bli effektivare, kreativare och mer hållbart.

Arbetet är en långsiktig lärandeprocess vilket gör det viktigt att skapa strukturer för att kunna ta med sig kunskapen istället för att starta om i nya projekt. Detta bidrar också till sammanhang och meningsfullhet som är en nyckel för viljan att delta.

Innehållsförteckning

INLEDNING	7
Projektets och rapportens syfte	7
Rapportens upplägg.....	7
Tack till alla som medverkat.....	7
BAKGRUND	8
Det livsviktiga vattnet	8
Avrinningsområdet ger helhetssyn.....	8
Målet för vattendirektivet.....	10
Deltagande och samverkan är nödvändigt	11
De nationella miljömålen och de globala målen.....	12
Organisationen i Sverige.....	12
Vattenråden och andra vattenorganisationer.....	13
Mål för projektet Water Co-Governance	14
Deltagande – ett ord som kommer igen	15
Förutsättningar för deltagande.....	16
DE TRE VATTENRÅDEN	18
Geografi och naturvärden.....	18
Utmaningar	20
Organisation, medlemmar och ekonomi	21
Vattenrådets arbete före projektet.....	24
ARBETSSÄTT I PROJEKTET	25
RESULTAT I PROJEKTET	27
Olika fokus.....	28
Arbetet har gett resultat.....	28
Ökning av aktivitet.....	30
Viktiga faktorer.....	31
AKTIVITETERNA I PROJEKTET	32
Gemensamt startmöte – vad vill vi arbeta med?.....	32
Mölndalsåns vattenråd	33
Himleåns vattenråd	36
Ätrans vattenråd	40
Vartoftaprojektet	41
Biologisk mångfald i Högvadsån	44
Gemensamt uppföljningsmöte 2018	47

Verktögsbeskrivningar och utvärdering	49
Internationella och externa möten	50
Arbetsgruppen Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheten Västerhavet	52
 ÅTERKOMMANDE MÖNSTER	 53
Viljan och engagemanget.....	53
Deltagande och stort engagemang – men svårt att nå ut	53
Inkludering av fler	55
Samverkan	57
Att ge rum för alla.....	58
Behov av mötesplatser	60
Processen – från samtal till resultat	62
Dialogen och det kreativa mötet.....	62
Konflikter och maktförhållanden	63
Kartan som stöd för samtal	64
Utveckling av lokala grupper och arbetsgrupper.....	65
Ansvar för kartläggning och åtgärder	66
Nätverkande	66
Arbetsflödet	67
Kommunikationen.....	68
Helhetssyn och prioriteringar	69
Visioner utvecklas.....	69
Handlingsplaner	70
Åtgärder kan ta tid.....	71
Kunskap och reflektion.....	74
Vad behövs?.....	75
Utveckla vattenrådets roll.....	75
Tid och kontinuitet	76
Långsiktig finansiering	77
Att göra rätt från början	78
Samverkan inom och mellan myndigheter.....	79
Hantera svårlösta motsättningar.....	80
Samordnare	80
Verktyg för lokal samverkan om vatten.....	81
Demokratisk process	82
 NÅGRA FLER TANKAR	 85
Vattendirektivet och det lokala deltagandet.....	85
Ekosystemtjänster	85
Stor potential	86
Kritik och några risker.....	86

Under ytan	87
Vattnet som bild	88
 VAD BEHÖVER GÖRAS?	 89
Vattenrådets roll	89
En stabil plattform.....	89
Myndigheternas stöd	90
Ledarskap för deltagande	91
Vattenrådets arbete	91
 REFERENSER OCH LÄSTIPS.....	 93

Inledning

Projektets och rapportens syfte

EU:s vattendirektiv från år 2000 betonar vikten av ett lokalt deltagande från markägare, företag, föreningar och invånare i arbetet för rent vatten och levande vattenmiljöer. Frågan är vad det lokala *deltagandet* och *samverkan* som efterfrågas innebär i praktiken och hur åtgärderna för att nå målen genom samverkan ska kunna öka?

Water Co-Governance är ett EU Interregprojekt för Nordsjöregionen mellan 2016 och 2020. Projektet söker svar på ovanstående frågor genom lokala pilotprojekt i Danmark, Tyskland, Nederländerna, Storbritannien och Sverige. I Sverige har Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheten Västerhavet varit deltagare. De lokala piloterna i Sverige har varit vattenråden för Mölndalsån, Himleån och Ätran.

Rapportens upplägg

Rapporten redogör för resultat från de svenska pilotprojekten. Den inleds med en bakgrund kring vatten, vattendirektivet och deltagande. Genom resultatet har det uppkommit en hel del tankar om hur man kan gå vidare och vad som behöver göras. I slutet av rapporten finns förslag till förändringar som behövs för att nå den potential som setts i arbetet.

Rapporten riktar sig till alla som på olika sätt arbetar med vatten inom vattenråd, myndigheter, politik, föreningar och företag samt markägare. Frågorna är allmängiltiga och angelägna även för andra arbetsområden som inte direkt handlar om vatten.

Till hjälp i pilotprojekten har det funnits en resursperson som deltagit under hela projekttiden och som också är författare till rapporten. En följeforskare med ett utifrånperspektiv har dessutom följt projektet för att utvärdera arbetet. För den som vill läsa om detta och fördjupa sig mer hänvisas till två andra rapporter på svenska som är gjorda inom Water Co-Governance (Prutzer 2020 och Prutzer & Soneryd 2016). Alla svenska rapporter ligger på Havs- och vattenmyndigheten webbsida <https://www.havochvatten.se/water-co-governance>. Information om de övriga ländernas pilotprojekt finns på internationella webbplatsen för Water Co-Governance <https://northsearegion.eu/watercog/>.

Tack till alla som medverkat

Ett stort tack till alla som på olika sätt medverkat i arbetet. Ett särskilt tack riktas till de många engagerade personer i vattenråd och vattengrupper som medverkat med sitt arbete och som delat med sig av sina tankar. Det är dessa erfarenheter och reflektioner som är förutsättningen för ett resultat som vi kan lära oss av och ta med oss in i framtiden.

Bakgrund

Det livsviktiga vattnet

Allt levande är beroende av vatten. Vi själva består till 70 procent av vatten och vi klarar oss inte mer än några dagar utan att få i oss det. Naturens ekosystem förser oss med rent vatten, skyddande atmosfär och bördiga jordar på ett fantastiskt sätt. Dessa ekosystemtjänster är nödvändiga för vår hälsa, ekonomi och överlevnad. Problem som hotar ekosystemen har blivit alltmer tydliga: global uppvärmning, miljögifter, skräp, förstörda biotoper, rovfiske, övergödning, försurning och annat. Förlusten av biologisk mångfald räknas nu som ett av våra allra största miljöproblem. Eftersom tillgången till rent vatten är en av de prioriterade frågorna och det behövdes en mer samlad lagstiftning i EU infördes ramdirektivet för vatten år 2000 (i fortsättningen kallat vattendirektivet). Efter 20 år kan vi nu se att det behövs mer arbete för att nå direktivets intentioner om bättre vatten och lokalt deltagande.

Faktaruta 1

Avrinningsområde: Det vatten som faller ner som nederbörd över ett område kommer till slut att samlas i en plats som ett vattendrag, en sjö eller ett hav. Hela det område som ligger uppströms är avrinningsområdet till denna plats.

Biologisk mångfald: Mångfalden av alla arter, gener och ekosystem. I Sverige finns cirka 60 000 kända arter och på jorden 1,2 miljoner. Det verkliga antalet är troligen runt tio miljoner arter. De flesta är ännu inte upptäckta.

Biotop: En speciell livsmiljö som exempelvis en å, bäck, sjö, äng eller granskog.

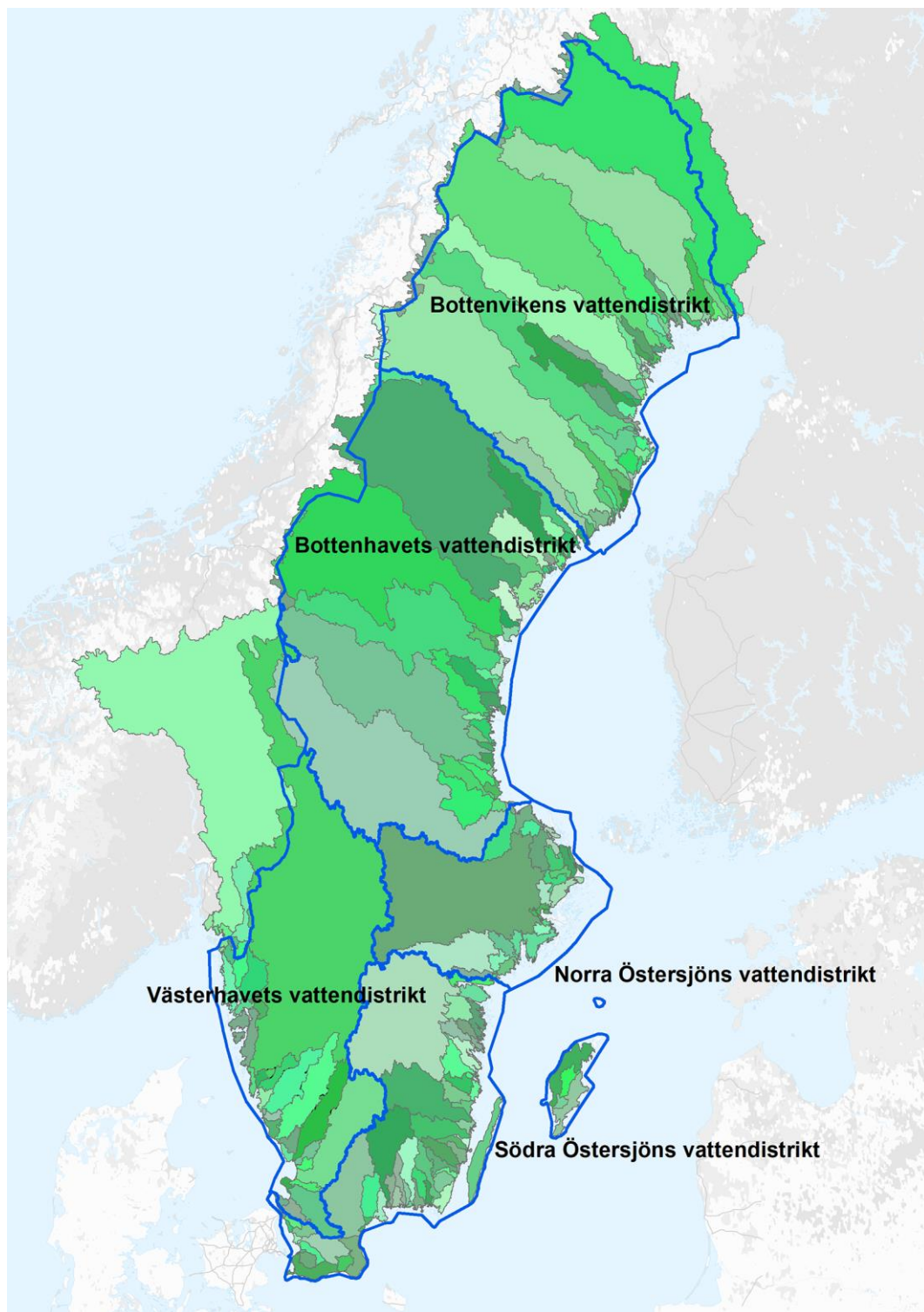
Ekosystem: Arterna på en plats lever i komplicerade system tillsammans med vatten, atmosfär och jordar.

Ekosystemtjänst: Fungerande ekosystem ger oss tjänster och produkter som syre, rent vatten, klimatreglering, vattenreglering, föda, material, läkemedel och rekreation.

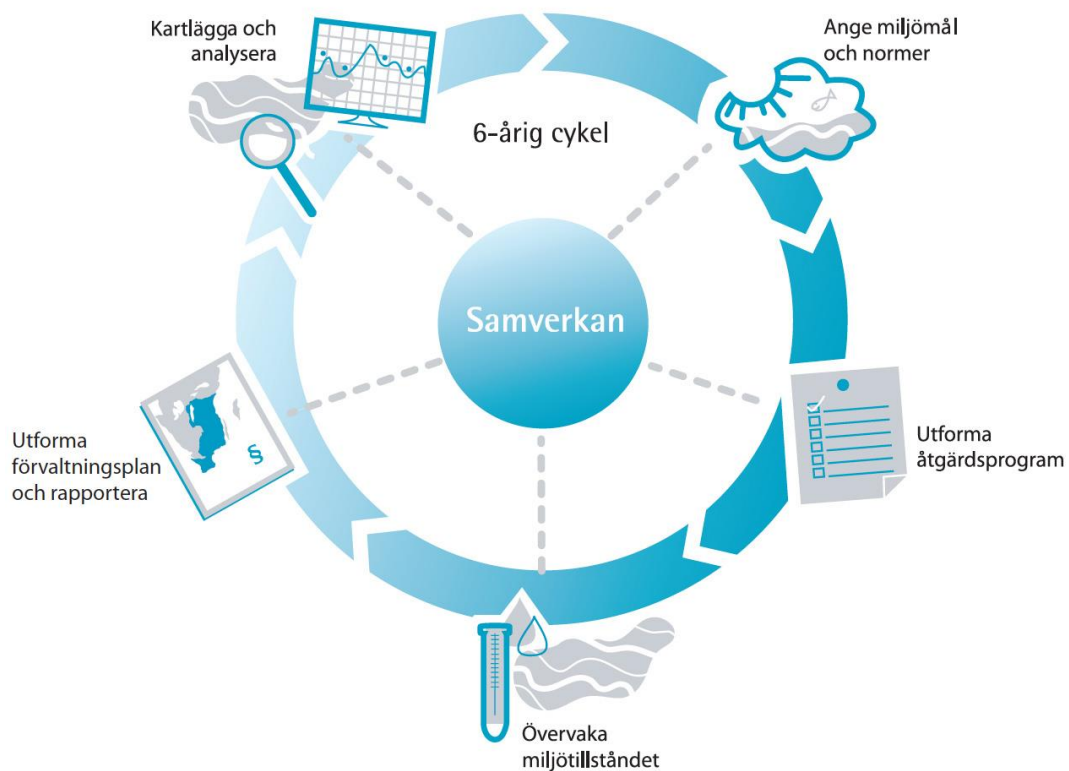
Avrinningsområdet ger helhetssyn

Vattnet följer inte kommun- eller nationsgränser. Genom vattendirektivet lyfts därför behovet av en helhetssyn som bygger på samverkan inom varje avrinningsområde. Hela Europa är indelat i vattendistrikt som följer gränser för olika avrinningsområden. Sverige är indelat i fem sådana vattendistrikt, vart och ett med en egen vattenmyndighet som ska samordna och stödja arbetet med vattendirektivet på regional och lokal nivå. Slutligen är Sverige indelat i 119 huvudavrinningsområden (Fig. 1, Faktaruta 1).

Vattendirektivet bygger på en helhetssyn på vattnet och landskapet. Det berör därför sjöar, vattendrag, översvåmningsområden, kustvatten och grundvatten. Allt som sker inom avrinningsområdet påverkar slutligen vattnet. Arbetet med vatten behöver därför ske övergripande där sektorer medverkar som arbetar med exempelvis jordbruk, skogsbruk, planering, transport, vatten och avlopp, vattenkraft och industri samt hushåll. Beslutsfattande på alla nivåer från riksdagen till kommunfullmäktige berörs. Det gör arbetet med vatten komplicerat och det krävs ett brett deltagande med många olika kompetenser, sektorer och beslutsfattande nivåer.

Figur 1. Sverige är indelat i 119 huvudavrinningsområden av varierande storlek. Hela Europa är indelat i vattendistrikt som följer avrinningsområden. Sverige är indelat i fem sådana distrikt (Vattenmyndigheten Västerhavet).

Figur 2. Den sexåriga förvaltningscykeln (Vattenmyndigheten Västerhavet).

Målet för vattendirektivet

Det övergripande målet för vattendirektivet är att skydda och förbättra alla vatten så att de uppnår minst god ekologisk status (Faktaruta 2). Det får inte heller ske några försämringar av statusen. Undantag finns för vissa vatten (kraftigt modifierade vatten, KMV) som bedöms ha andra höga värden för exempelvis vattenkraft som är av sådant samhällsintresse att det inte går att nå målet.

Vattenmyndigheternas arbete med vattenförvaltningen sker i en sexårscykel där man kartlägger tillståndet (statusen), tar fram de miljökvalitetsnormer som ska uppnås, gör åtgärdsprogram, följer upp och rapporterar till EU (Fig. 2).

Faktaruta 2

Vattendirektivet: EU:s ramdirektiv för vatten innehåller regler för att skydda och förbättra vattenkvaliteten i EU. Vattendirektivet innebär att:

- Vattnets kvalitet inte får försämrats.
- Man ska skydda, förbättra och återställa vattenmiljöer som är påverkade.
- All förorening som orsakas av prioriterade ämnen ska upphöra och försörjningen av dricksvatten säkerställas.
- Förvaltningen inom avrinningsområdena ska leda till en hållbar vattenkonsumtion och att vattenmiljöerna skyddas.

Ekologisk status: Beskriver tillståndet i en vattendragssträcka, sjö eller kustområde. Till hjälp att bedöma statusen används växt- och djurliv, vattenkemi samt vattendragets utseende. Statusen bedöms i en femgradig skala (statusklassning): Hög, god, måttlig, otillfredsställande och dålig status. Målet är att alla vattenförekomster minst ska uppnå god status. Det får inte heller ske försämringar från exempelvis hög till god status. Även grundvatten bedöms med denna femgradiga skala.

Miljökvalitetsnorm (MKN): En slags ribba för kvaliteten i vattnet som man bestämmer ska uppnås för att statusen ska vara god. Dessa är juridiskt bindande i lag.

Åtgärdsprogram: Detta innehåller olika åtgärder som riktar sig till kommuner, länsstyrelser och andra myndigheter för att målen i vattendirektivet ska kunna nås. Även åtgärdsprogrammen är juridiskt bindande.

Samråd: Statusklassningar, miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram skickas ut i syfte att få in synpunkter från exempelvis vattenråden.

Deltagande och samverkan är nödvändigt

Vattendirektivet kräver att det ska finnas tillgång till information och att det ska ske samråd med allmänheten när det gäller genomförandet. Direktivet betonar också vikten av samarbete, samverkan och delaktighet på alla nivåer. På den lokala nivån bland exempelvis markägare finns mycket kunskaper om vattenmiljöernas tillstånd både idag och förr i tiden. Här finns också idéer till hur man kan göra förbättringar. Genom att använda dessa kunskaper och samarbeta kan vi få bättre helhetsförståelse, bättre åtgärder, mer acceptans och större hållbarhet. Detta betonas i text från EU-kommissionen (Faktaruta 3). Här står det att myndigheter kan behöva ändra sitt arbetssätt och sin attityd för att engagera intressenter i besluts- och genomförandeprocesser. Det behövs en attityd där myndigheter lyssnar till kunskap, insikter och lösningar från alla intressenter.

I juni 1998 undertecknade dessutom Sverige FN:s konvention om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor (Århuskonventionen). För att information ska vara tillgänglig krävs att den är öppen, sprids och går att förstå för alla.

Faktaruta 3

Vattendirektivets artikel 14: Om detta direktiv skall bli framgångsrikt krävs nära samarbete och samverkan på gemenskapsnivå, medlemsstatsnivå och lokal nivå. Det krävs också information till allmänheten, inbegripet användarna, och att samråd sker med dem samt att de är delaktiga.

Handledning (European Commission 2003, s. 52): Att dela förvaltning av naturresurser med människor som är beroende av dem för sitt levebröd kan bidra till att göra förvaltningen mer hållbar, mer effektiv, mindre dyrbar och mer socialt accepterad.

[Det innebär] att den behöriga myndigheten kan vara tvungen att ändra sina egna organisatoriska perspektiv på värdet av att engagera intressenter i besluts- och genomförandeprocessen. Ett dominerande beteende från myndigheten kan hämma deltagarna, medan de däremot kan uppmuntras av en attityd där myndigheterna förstår nödvändigheten av att lyssna till kunskap, insikter och lösningar som kommer från deras partners (intressenterna) i syfte att kunna producera planer för avrinningsdistrikt av god kvalitet.

För att de som sitter i maktpositioner ska anpassa sig till en icke dominerande lärande attityd kan det till och med vara nödvändigt med personalförändringar. Detta förutsätter att vattenförvaltare måste vara tekniska experter och processförvaltare. Att anta en attityd som inleds med att definiera vattenproblem som mänskliga problem hellre än tekniska frågor är ett bra sätt för att börja uppskatta andra intressenters perspektiv.

De nationella miljömålen och de globala målen

Arbetet med vattendirektivet är en central del för att uppnå många av de 16 nationella miljömålen i Sverige. Dessa antogs av riksdagen 1999, och det är främst åtta miljömål som har koppling till vattendirektivet: *Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Grundvatten av god kvalitet, Myllrande våtmarker, Ingen övergödning, Giftfri miljö, Bara naturlig försurning* samt *Ett rikt växt och djurliv*. Miljökvalitetsnormerna och åtgärdsprogrammet inom vattenförvaltningen är viktiga juridiskt bindande verktyg för att uppnå miljömålen.

Dessutom är de globala målen viktiga internationella mål. Dessa 17 mål för hållbar utveckling antogs av FN 2015. De tre målen som framförallt berör vattendirektivet är: *Rent vatten och sanitet, Hav och marina resurser* samt *Ekosystem och biologisk mångfald*. Även mål som *Hållbar energi för alla, Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt samt Hållbara konsumtion och produktion* har betydelsefulla kopplingar. I Sverige utgör miljömålen den miljömässiga delen av hållbar utveckling och är därmed en viktig del i Sveriges ansvar för att uppfylla de globala målen.

Vid miljömålsuppföljning 2019 visade det sig att endast ett (eller kanske två) av de 16 nationella miljömålen kan nås 2020. Inget av dessa berör vatten. Betydligt mer arbete, resurser och kreativitet behövs för att nå målen.

Organisationen i Sverige

De fem vattenmyndigheterna har det övergripande ansvaret för genomförandet av vattendirektivet, samordnar arbetet i de fem vattendistrikten (Fig. 1), gör statusklassningar samt tar fram förslag till miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram. Statusklassningar av vattendrag, sjöar, grundvatten och kustvatten samt förslag till

åtgärder finns inlagt i Vattenkartan (VISS) som finns tillgänglig på webben <https://viss.lansstyrelsen.se>.

Åtgärdsprogrammen riktar sig till och är bindande för kommuner, länsstyrelser och statliga myndigheter. De ska i sin tur genomföra åtgärder genom sin verksamhet samt genom tillsyn och rådgivning för verksamhetsutövare inom jordbruk, skogsbruk, industri och andra.

Till sin hjälp har vattenmyndigheterna ett beredningssekretariat på varje länsstyrelse som tar fram kunskapsunderlag och lämnar förslag. Beslut om miljö kvalitetsnormer och åtgärdsprogram fattas av vattendelegationerna. Varje vattendistrikt har en vattendelegation som är vattenmyndigheternas beslutande organ. Delegationen består av experter utsedda av regeringen. Ordförande är landshövdingen i det aktuella länet. Experterna sitter där i kraft av sin sakkunskap, men ska utses så att delegationen sammantaget har en bred kompetens om både vatten och samhälle.

De statliga myndigheterna Havs- och vattenmyndigheten (HaV) och Sveriges geologiska undersökning (SGU) får utfärda föreskrifter (regler som kompletterar lagarna) som rör ytvatten och grundvatten. Det är också dessa myndigheter som rapporterar till EU om hur vi lever upp till vattendirektivet.

Vattenråden och andra vattenorganisationer

Många vattenråd bildades runt 2007. Råden är en frivillig form av samarbete kring avrinningsområden. Organisation och sammansättning varierar men ofta deltar företrädare för kommuner, lantbruk, skogsbruk, vattenkraft, sportfiske och naturvård. Ofta finns även en kontaktperson från länsstyrelsen med. Det är vanligt att vattenråden är organiserade som ideella eller ekonomiska föreningar med stadgar, årsmöte och styrelse. Det finns även vattenråd som fungerar som mer informella nätverk. Vattenråden har ingen myndighetsroll utan fungerar som en länk till det lokala och en mötesplats för lokal samverkan. Vattenrådets roll och uppgifter är i övrigt inte definierade utan har utvecklats olika beroende på de lokala förutsättningarna, deltagare och intressen.

Vattenråden i Västerhavets distrikt får ett årligt bidrag från vattenmyndigheten och i gengäld åtar de sig att arrangera lokala samverkansmöten kring de förslag till miljö kvalitetsnormer, statusklassningar och åtgärdsplaner som vattenmyndigheten föreslår. Vissa vattenråd har dessutom medlemsavgifter och kommunala serviceavgifter för att få en budget som ger utrymme för samordnare, arvoderingar och möteskostnader. Detta kan i sin tur göra det möjligt att göra ansökningar om medel för olika typer av undersökningar och åtgärder. I de södra vattendistrikten finns idag vattenråd i de allra flesta avrinningsområden. I de norra delarna av landet finns inte lika många. Många avrinningsområden, särskilt i Norrland, är stora. Det gör det svårt för ett vattenråd att överblicka och få en lokal förankring till vattensystemets olika delar.

Dessutom finns det flera andra typer av äldre vattenorganisationer som ibland har ombildats eller som fungerar som vattenråd. *Vattenvårdsförbund* är en frivillig sammanslutning där en del bildades runt 1960. Här ingår oftast kommuner och industrier som är ålagda att genomföra vattenprovtagningar (recipientkontroll) eftersom de påverkar vattenmiljöerna genom utsläpp från exempelvis reningsverk och processer. Eftersom det är mer kostnadseffektivt att samarbeta kring denna provtagning i avrinningsområdet bildades vattenvårdsförbund som genomförde

samordnad recipientkontroll. Denna verksamhet har i vissa vattenråd tagits över när man ombildat vattenvårdsförbunden till vattenråd. Den lagstadgade recipientkontrollen skiljer sig från vattenrådets frivilliga samverkande arbete.

Vattenförbund är ytterligare en typ av vattenorganisation. Dessa har bildats enligt lag från 1976 för att man ska kunna samverka kring rensning, reglering eller andra vattenåtgärder för att utnyttja ett vattenområde på ett ändamålsenligt sätt.

Mål för projektet Water Co-Governance

I Sverige har projektet undersökt frågor kring *deltagande* och *samverkan* genom att följa tre vattenråds praktiska arbete mellan 2016 och 2020. De tre vattenråden är Mölndalsåns, Himplåns och Ätråns vattenråd. Inom varje vattenråd har man sedan arbetat med pilotprojekt. På liknande sätt har man gjort i de övriga medverkande länderna. Water Co-Governance bör inte enbart ses som ett projekt utan som en del av en lärandeprocess. Vattenråden som deltagit har arbetat med frågorna långt innan Water Co-Governance startades och kommer att fortsätta processen efter projektet.

Följande frågor har varit i fokus i Sverige:

1. Hur kan vi öka genomförandet av åtgärder för att nå god ekologisk status?
2. Hur kan vi öka det lokala deltagandet och på så sätt genomföra artikel 14 i vattendirektivet?
 - a. Kan och vill vattenråden ta ökat ansvar för vattenförvaltningen?
 - b. Kan och vill myndigheterna släppa motsvarande ansvar till vattenråden?
3. Vad behövs för ökat deltagande och genomförande? Arbetsmodeller? Verktyg? Förhållningssätt? Organisation? Stöd? Vägledning?
4. Vilken roll kan vattenråden ha?

Utmaningar och mål ur den internationella projektbeskrivningen

Ekosystemtjänster som utgångspunkt och nya arbetssätt för deltagande och samförvaltning kan samtidigt lösa fler utmaningar som:

1. Behov av tillväxt, hållbart jordbruk och skogsbruk samt förnybara energisystem tillsammans med biologisk mångfald, god vattenkvalitet, vattenmängd och klimatåtgärder.
2. Större integration och genomförande av befintliga direktiv som syftar till att stärka ekosystemtjänster.
3. Behov av arbetssätt och verktyg som kan användas inom Nordsjöregionerna för att förbättra ekosystemens kvalitet.

Övergripande mål:

1. Att öka förståelsen för ekosystemtjänster.
2. Att utveckla nya lösningar för att uppnå mål för vattenrelaterade ekosystemtjänster.
3. Att förbättra integreringen av olika EU-direktiv.
4. Att ge ytterligare sociala, ekonomiska och miljömässiga fördelar.
5. Att skapa en plattform för att sprida bra arbetssätt som utvecklats i projektet till områden utanför pilotområdena.

Övriga mål:

1. Nya lösningar och förhållningssätt ska utvärderas i piloterna.
2. Verktygslåda ska tas fram för användning även utanför pilotprojekten.
3. Verktyg ska tas fram för att inkludera fler deltagare och organisationer.
4. Nya förhållningssätt för deltagande och integrerad ekosystemsyn ska utvecklas.

Deltagande – ett ord som kommer igen

I många sammanhang i samhället lyfts behovet av *samverkan* och *helhetssyn* för att skapa *långsiktigt hållbara* lösningar. Samverkan förutsätter både en *vilja* och *möjlighet* till *aktivt deltagande* av organisationer, företag, markägare och invånare. Det kräver också en vilja från myndigheter att *ge förutsättningar* för det lokala deltagandet.

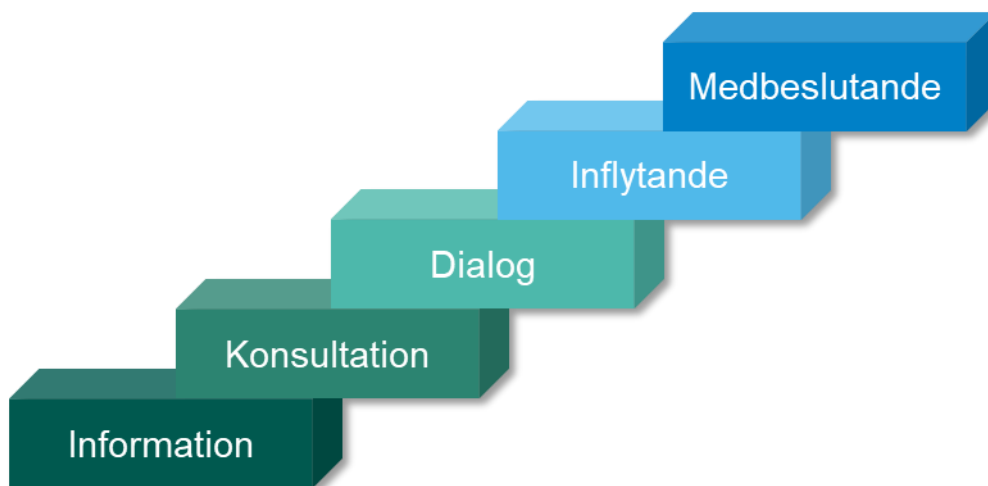
Behovet av deltagande lyfts inom många andra samhällsfrågor som vid medborgarinflytande i samhällsplaneringen, landsbygdsutveckling eller förvaltning av naturreservat. Det är också en grund i arbetet med hållbar utveckling enligt FN:s Agenda 21 (från FN:s miljökonferens 1992) och Agenda 2030. Även i folkhälsoarbetet är möjligheten till delaktighet och inflytande en viktig grund (SOU 2017:47). Det är en grund för utveckling och fördjupning av demokratin (SOU 2016:5).

Samtidigt står samhället inför komplexa samhällsutmaningar som ytterligare understryker behovet av deltagande. Polarisering mellan grupper, misstro mot myndigheter och politiken, kortsiktighet, stuprörstänk, stress samt sociala, ekologiska och ekonomiska utmaningar är saker som pekar på detta.

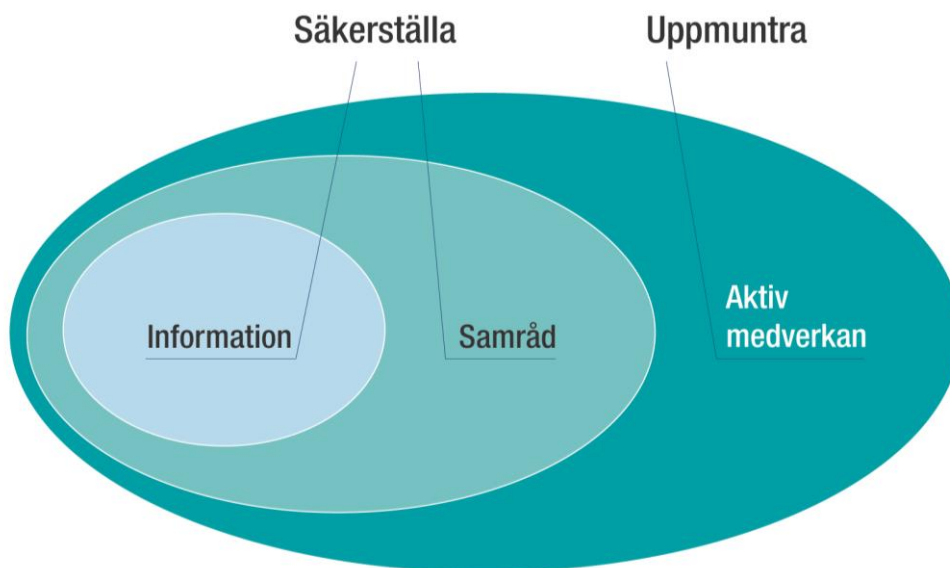
Det kan vara lätt att prata om betydelsen av deltagande men svårare att omsätta intentionerna i praktiken. Om vi kan hitta arbetssätt som konkret skapar deltagande, samverkan och helhetssyn kan vi lösa flera komplexa frågor samtidigt utan att skapa nya problem och dessutom skapa bättre kvalitet.

Förutsättningar för deltagande

Det har forskats en hel del kring begreppet deltagande. Diskussion kring olika nivåer av deltagandet har skett i samband med medborgardialoger där man involverar invånare i samhällsplaneringen. Detta har beskrivits i exempelvis deltagandetrappor (Fig. 3). Vilken nivå som är lämplig kan bero på vad det handlar om, vilken situation det rör sig om och viljan till deltagande som finns lokalt. Även i vattendirektivet beskrivs olika former av deltagande där information och konsultation till alla berörda ska säkerställas. Dessutom ska ett aktivt deltagande uppmuntras (Fig. 4).

Figur 3. Deltagarstegen tolkad från en version från Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) 2011. Läs även vidare i Oliveira e Costa & Tunström 2018.

Figur 4. Olika former av deltagande som beskrivs i vattendirektivet (se Jonsson 2005) (Illustration: Vattenmyndigheterna, S Kinberg).

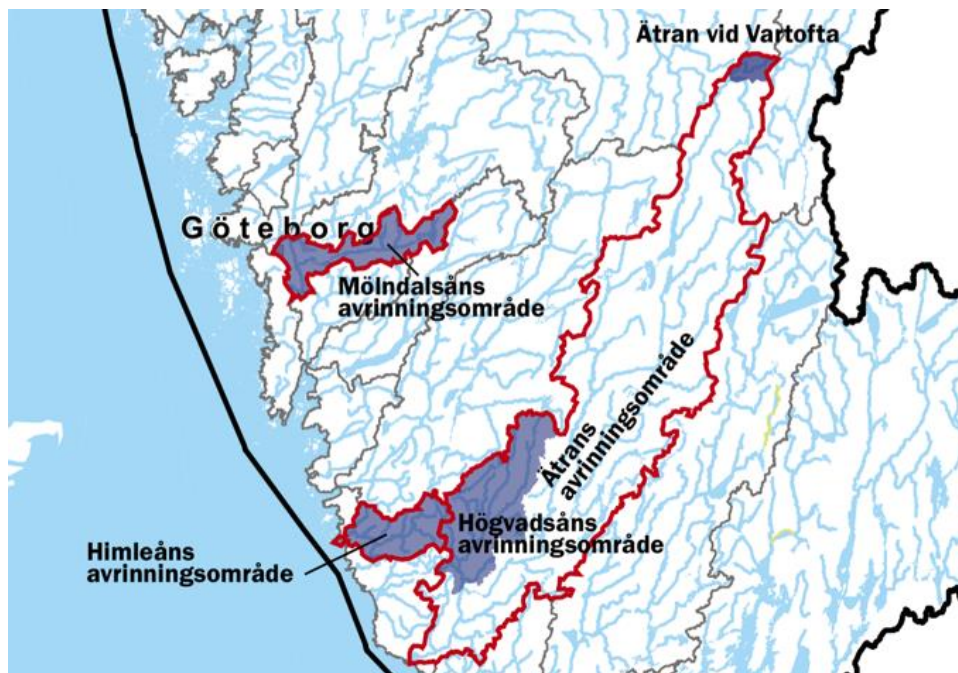
En djupare form av deltagande innebär medskapande där deltagarna är med och definierar problemen samt skapar processen, målen, resultatet och uppföljningen (Abrahamsson 2015 och 2016).

Vattenfrågorna är exempel på komplexa samhällsutmaningar. Dessa kan inte lösas enbart genom traditionell planering. Komplexa utmaningar behöver involvera en mångfald av aktörer och nätverk redan från starten för att skapa bilden av problemställningarna. Det behövs anpassningsbara arbetssätt som utvecklas efterhand och som kan se olika ut från plats till plats.

Några grundläggande villkor för ett lokalt deltagande har pekats ut av forskare. Dessa villkor är att man ges *tillträde*, *utrymme* och möjlighet till *inflytande* (Läs vidare i Prutzer & Soneryd 2016). För detta behövs både att det finns tydliga strukturer och förhållningssätt. Några förhållningssätt kan exempelvis vara öppenhet och lyssnande som skapar dialog. Dialogen där man är inbjuden att uttrycka sig och delta på lika villkor lägger grunden för att utveckla *tilliten*, som likt en spiral öppnar upp för mer dialog och samverkan. Detta är nödvändigt för att ta sig an komplexa och svåra frågor. Det krävs också ett sammanhang och en *långsiktighet* där myndigheter ger möjlighet till inflytande i processer, planer och beslut.

De tre vattenråden

De tre vattenråden för Mölndalsån, Himleån och Ätran har deltagit som piloter (Fig. 5). Alla dessa vattenråd ligger inom Västerhavets vattendistrikt. Både avrinningsområdena och vattenråden skiljer sig ändå åt på flera sätt.

Figur 5. De tre avrinningsområdena och de två delavrinningsområdena i Ätravassens avrinningsområde där pilotprojekt pågår (Vattenmyndigheten Västerhavet).

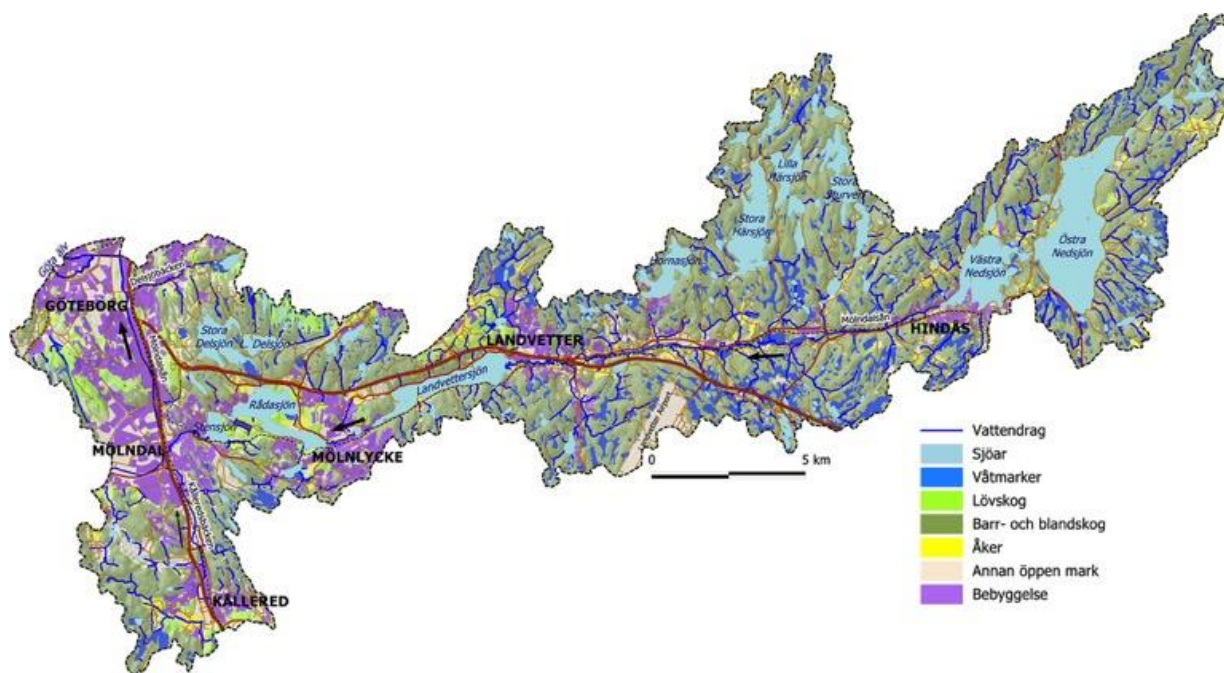
Geografi och naturvärden

Himleåns avrinningsområde, som är minst, har en yta på 200 kvadratkilometer och en längd på två mil medan Ätravassens, som är störst, har en yta på 3300 kvadratkilometer och en längd på 15 mil.

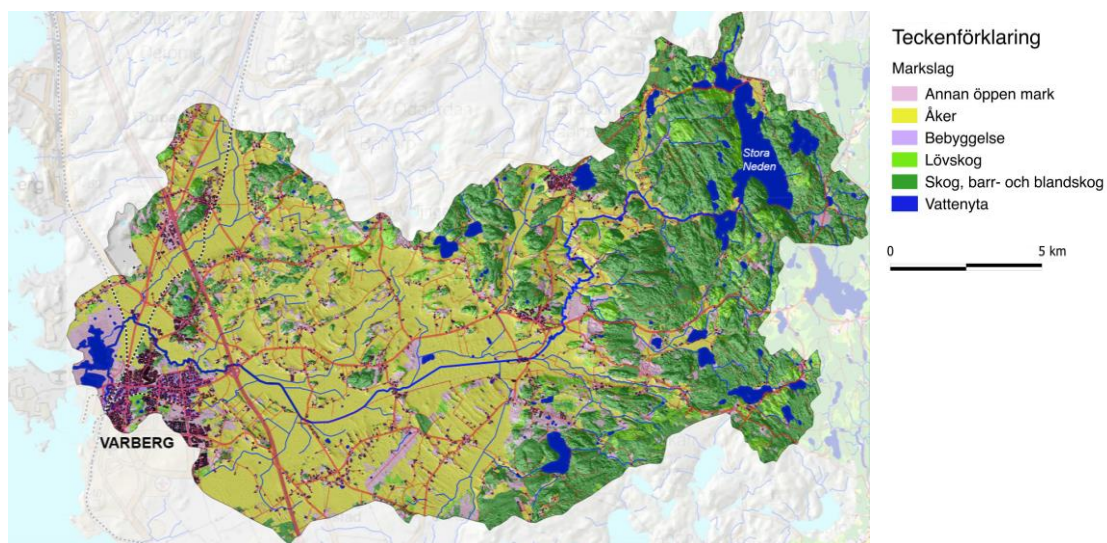
Även markanvändning och topografi skiljer sig åt. Mölndalsåns avrinningsområde domineras av skog, främst barrskog, medan Himleåns till över hälften består av åkermark (Fig. 6 och 7). Ätravassens långsträckta avrinningsområde varierar mycket i karaktär. Delavrinningsområdet vid Vartofta i norr domineras helt av jordbruksmark medan Högvadsåns kuperade område domineras av skogsmark (Fig. 8 och 9).

När det gäller urbana miljöer utmärker sig Mölndalsån som mynnar i de befolkningstäta områdena Mölndal och Göteborg och passerar växande tätorter som Mölnlycke och Landvetter. Inom området ligger även Landvetters flygplats. Även Himleån och Ätran mynnar i städer som Varberg och Falkenberg.

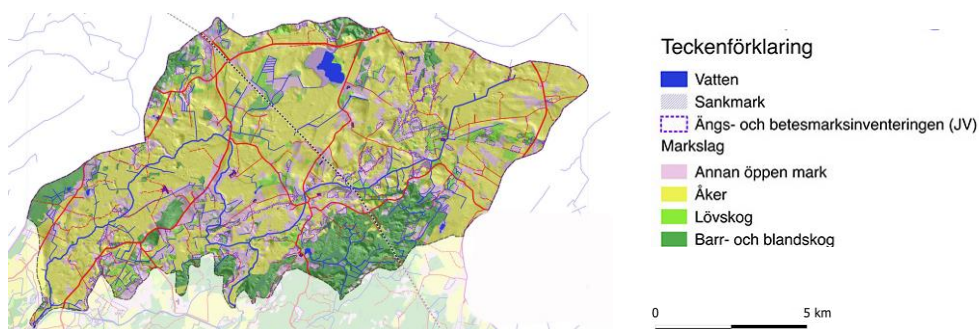
Alla vattensystemen har arter som atlantlax och flodpärlmussla. I Ätran finns också den ovanliga fisken havsnejonöga och i alla systemen vandrar den hotade ålen upp. Alla vattensystemen har många värdefulla miljöer i vattnet och längs stränderna. Här finns vattenanknutna naturreservat och även Natura 2000-områden (ett EU-nätverk av värdefulla naturområden). Hela Ätravassens nedre del och vidare upp i Högvadsån är ett sådant område, och Himleån mynnar ut i ett Natura 2000-område: Getteröns naturreservat som hyser en stor mängd våtmarksfåglar.

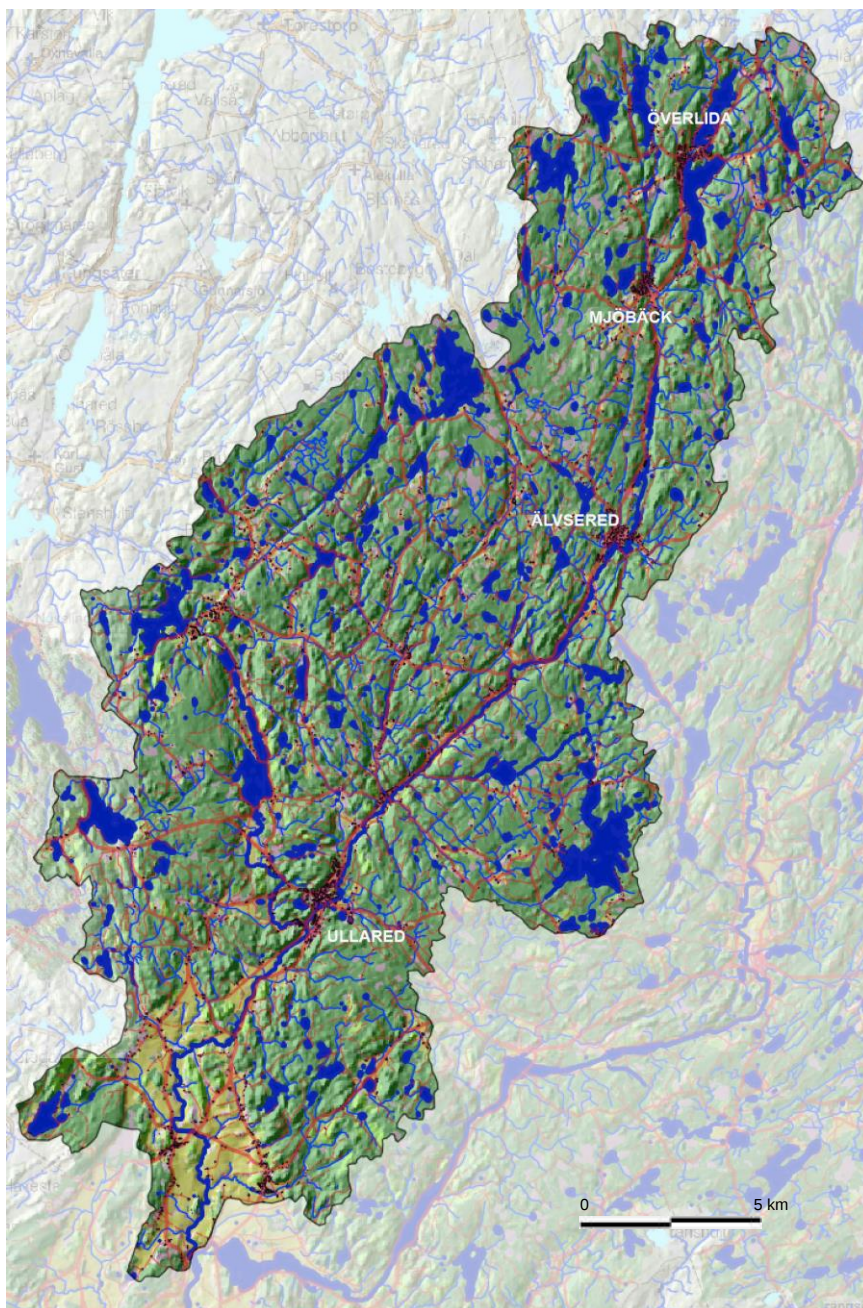
Figur 6. Mölndalsåns avrinningsområde som visar vattensystem, markslag och terrängskuggning.

Figur 7. Himleåns avrinningsområde.

Figur 8. Delavrinningsområde i Ätran vid Vartofta.

Figur 9. Högvadsåns avrinningsområde som är delavrinningsområde i Ätran.

Utmaningar

Miljöproblemen och utmaningarna skiljer sig åt i avrinningsområdena. Gemensamt för vattensystemen är att de ligger i försurningsdrabbade områden som kräver omfattande kalkning, förutom Ätrons övre delar som rinner genom kalkrikare områden.

Alla tre områdena innehåller också viktiga vattentäkter som tillsammans försörjer cirka 500 000 personer i städer och tätorter. I och med att befolkningmängden i städerna ökar stiger trycket på vattentäktarna. Att skydda grundvatten och vattentäkter mot olika föroreningar är förstås av stor vikt.

Global temperaturökning är en utmaning överallt som kan leda till översvämningar genom ökade flöden och havsnivåhöjning men också lågt grundvatten, uttorkade vattendrag, högre vattentemperaturer och syrebrist (läs vidare SMHI 2020). Mycket låga flöden uppstod i vattendragen i de tre avrinningsområdena 2018 och 2019, vilket gjorde att exempelvis flodpärlmusslor dog på vissa platser.

När det gäller övergödning och förluster av näringsämnen från jordbruk är detta främst aktuellt i Himleåns nedre del samt i vissa biflöden till Ätran som rinner genom jordbruksmark. Större områden med skog finns i alla tre avrinningsområdena. Här finns utmaningar som att skapa lövrika kantzoner längs vattendrag, minimera körskador i skogsbruket och hålla kvar vatten i landskapet där det är möjligt.

Det finns vandringshinder för fisk orsakade av dammar och kraftverk, främst i Ätrans system men även i Mölndalsån. Himleån tillhör faktiskt ett av de få vattendrag som har fria vandringsvägar från havet hela vägen upp till källflödena i systemet tack vare åtgärder.

Rensningar av sten och block som försämrat vattendragens biotoper har gjorts längs många sträckor. Mycket återställning har gjorts i Himleån, men i Mölndalsåns och Ätrans system finns många sträckor som kan förbättras. Arbetet kräver god kunskap om hydromorfologi (vattendragets naturliga former som skapas av vattnets rörelse) samt kunskap om kulturhistoria som man behöver ta hänsyn till.

I områden nära städer och tätorter påverkar exploateringar vattenmiljöerna, genom att sediment och grumligt vatten tillförs vattendragen. Byggnationer, som ibland görs nära vatten, ger ökande mängd dagvatten vilket ger översvämningar i tätorter som i sin tur leder till mer rensningar av vattendrag och regleringar av sjöar. Trycket från befolkningsökning i städerna och kranskommuner är störst inom Mölndalsåns avrinningsområde men frågan är aktuell även för Himleån och Ätran där Varberg och Falkenberg växer. Omfattande byggnationer nu och i framtiden inne i Göteborg leder också till deponier av ler- och salthaltiga massor i Mölndalsåns avrinningsområde som riskerar att förorena vattenmiljöer. Andra utmaningar är förorenad mark där man tidigare tippat avfall som riskerar att förorena vattnet.

Behovet av rekreation är en viktig fråga. I Mölndalsåns avrinningsområde besöker årligen en halv miljon människor Rådasjön och Delsjöområdet. Ätran rinner vackert genom exempelvis Falkenberg och Vessigebro, och ån har stor betydelse för både invånare och fisketurism. Längs Himleåns vattensystem finns vackra och välbesökta naturområden.

Organisation, medlemmar och ekonomi

Alla tre vattenråden har olika organisation och ekonomi (Tabell 1). Antalet medlemmar är olika i vattenråden, mycket beroende på avrinningsområdenas storlek. Himleåns avrinningsområde är litet och ligger helt inom Varbergs kommun i Hallands län. Mölndalsåns avrinningsområde berör istället sex kommuner men ligger ändå inom ett och samma län, Västra Götaland. Ätran berör sju kommuner och rinner genom både Västra Götalands och Hallands län. Sammansättningen av deltagare varierar också mycket vilket påverkar vilka frågor som lyfts, vilken kunskap som finns och fokus för arbetet (Tabell 2). Särskilt viktigt är det vilka medlemmar som deltar i styrelsen. Naturskyddsföreningens medverkan i Mölndalsån ses exempelvis som en resurs i rådet och gör att kunskaper om arter och ekosystem både i vatten och strandmiljöer kommer med.

Tabell 1. Storlek på avrinningsområden, berörda kommuner och länsstyrelser samt gruppernas startår och organisation. Ätrons vattenvårdsförbund bildades 1973 och ombildades till vattenråd 2007. De informella nätverken har ingen arbetsordning eller styrelse.

	Mölnbalsån	Himleån	Ätrons	Vartofta	Högvadsån
Areal (km ²)	280	200	3300	35	460
Längd (km)	40	20	150	12	43
Antal kommuner	5	1	6	1	2
Antal länsstyrelser	1	1	2	1	2
Typ av grupp	Vattenråd	Vattenråd	Vattenråd	Lokal vattengrupp	Lokal vattengrupp
Vattenrådets/gruppens startår	2008	2009	2007 (1973)	2017	2017
Organisation	Slutet nätverk	Öppet nätverk	Ekonomisk förening	Informellt öppet nätverk	Informellt öppet nätverk
Antal medlemmar/deltagare	12	Cirka 12	23	Cirka 15	Cirka 25
Juridisk person	Göta älvs vattenvårdsförbund	Varbergs kommun	Ätrons vattenråd	Ätrons vattenråd	Ätrons vattenråd Svenljunga kommun
Ordinarie budget (kr)	40 000	40 000	450 000	-	-

Tabell 2. Grupper och ungefärligt antal organisationer/personer för respektive grupp som representeras i vattenråd och vattengrupper. I Ätrons vattenråd finns en styrelse som väljs av medlemmarna. Grupper som inte deltar på styrelsemöten men som är medlemmar eller som deltagit i projekt har satts inom parentes.

	Mölnbalsån	Himleån	Ätran	Vartofta	Högvadsån
Kommunpolitiker	5	1	6	1	2
Kommuntjänstepersoner	5	1			2
Kommunalt vattenbolag		1	1		
Markägare/lantbrukare/dikningsföretag		7	(2)	9	11
LRF	1		1		
Södra	1		1		
Vattenkraft			4		3
Industri			2		1
Naturskyddsförening	1	1	(2)		1
Fågelklubb		(1)			
Sportfiske	1	(1)	(1)		
Fiskevattenägarorganisation	1		1		3
Regleringsföretag	1				
Kulturförening		1			
Byalag/hembygdsföreningar		(4)			1
Konsulter				2	1
Göteborgsregionen	1				
Länsstyrelse (kontaktperson)	1	1	2	1	3

Ätrans vattenråd

Ätrans vattenråd bildades 2007. Det gjordes genom en ombildning av Ätrans vattenvårdsförbund som startade 1973. Det innebar då att vattenrådet tog över den samordnade recipientkontrollen som kommuner och större företag genomförde.

Ätrans vattenråd är en ekonomisk förening med styrelse som utses av ett årsmöte. Styrelsens ordförande ska enligt föreningens stadgar vara någon från de ingående kommunerna och väljs av årsmötet. Kommunerna representeras av politiker i styrelsen och årsmötet. I styrelsen, som består av 15 personer, ingår även representanter för vattenkraft, LRF, skogsnäringen, kommunalt vattenbolag och fiskevattenägarna.

Antalet medlemmar är för närvarande 23. Utöver de deltagande kommunerna, företagen och intresseorganisationerna är alla välkomna att gå med som medlemmar. Vattenrådet har medlemsavgifter samt serviceavgifter för kommunerna vilka bestäms efter hur stor yta de ungefär motsvarar i avrinningsområdet. Avgifterna gör att vattenrådet har en budget på cirka 500 000 kronor för samordnad recipientkontroll och 450 000 kronor för själva vattenrådet, inklusive vattenmyndighetens årliga samverkansbidrag på 60 000 kronor. Vattenrådet har anlitat konsulter som samordnare och kassör. Dessutom betalas arvoden till styrelsemedlemmar för en del möten och sammanträden.

Mölnbalsåns vattenråd

Mölnbalsåns vattenråd bildades 2008 som en ny organisation med tolv medlemmar. Kommunerna beslutade att bilda ett nätverk med representanter av både politiker och tjänstemän från kommunerna. Dessutom har LRF, Södra, Sportfiskarna i Göteborg, regleringsföretag (Mölnbals kvarnby), Naturskyddsföreningen och Mölnbalsåns fiskeråd representanter i gruppen. Representanterna väljer ordförande som enligt nätverkets reglemente kan vara vem som helst i rådet. Nätverket tar inte in fler medlemmar än dem som varit utsedda från första början.

Nätverket har inga medlemsavgifter och budgeten består av vattenmyndighetens årliga samverkansbidrag på 40 000 kronor. Det används till en viss arbetstid för en sekreterare som kommunicerar med medlemmarna samt skriver inbjudningar, protokoll och remisser. Politiker arvoderas av sina kommuner för att delta på möten och tjänstepersonerna deltar på avlönad arbetstid. Ideella föreningar deltar däremot utan ekonomisk ersättning. Om projekt uppstår som kräver mer pengar äskar vattenrådet medel för detta hos kommunerna. Man har även sökt projektmedel genom länsstyrelsen.

Figur 10 och 11. Mölnbalsåns avrinningsområde sträcker sig från skogsklädda och sjörika områden i öster till storstadsområden i väster.

Mölndalsåns avrinningsområde ingår i Göta älvs vattenvårdsförbund som sköter den samordnade recipientkontrollen i avrinningsområdet. Även vattenrådets ekonomi sköts genom vattenvårdsförbundet där vattenrådets sekreterare också arbetar som samordnare.

Himleåns vattenråd

Himleåns vattenråd bildades 2009. Engagerade lantbrukare och markägare tog initiativ till och har hållit igång vattenrådet. Det är ett öppet nätverk för intresserade deltagare att ansluta till. Cirka tolv personer har deltagit. Under projektets gång anslöt sig flugfiskeklubben, Naturskyddsföreningen, kulturföreningen Connected Dreams och en kommunpolitiker. Även det kommunala vattenbolaget, VIVAB deltar. Kommunen har också stöttat genom att kommunbiologen utfört uppgiften som sekreterare på sin arbetstid. Ekonomin sköts av kommunen. Vattenrådet har inga medlemsavgifter och budgeten består av Vattenmyndighetens årliga samverkansbidrag på 40 000 kronor. Alla deltagare har rätt att begära arvoden för möten.

Figur 12. De nedre delarna av Himleån rinner genom ett jordbrukslandskap där ån är rätad.

Vattenrådets arbete före projektet

Vattenråden har funnits i mellan sju och nio års tid innan projektet Water Co-Governance startade. Ätråns vattenråd har funnits som ett vattenvårdsförbund i 34 år innan dess. Förutom att svara på vattenmyndighetens förslag till statusklassningar och åtgärdsprogram har de arbetat med att svara på olika remisser till kommuner och länsstyrelser. Alla tre vattenråden har arbetat med information på olika sätt och har egna hemsidor. Ätråns vattenråd har gjort film om vattenrådet och haft presentationer på kommunfullmäktige i några kommuner. Vattenrådet arrangerar årligen ett höstmöte för sina medlemmar med information och diskussion kring olika teman. Även i samband med årsmötet på våren erbjuds information med olika teman. Himleåns vattenråd har anordnat större seminarier för lantbrukare och myndigheter om åtgärder inom jordbruket tillsammans med länsstyrelsen. Vattenråden har även arrangerat olika vattendragsvandringar. Mölndalsåns vattenråd har tidigare gjort en kunskapssammanställning över avrinningsområdet: *Mölndalsån – en resurs för ekosystem och människa* (Nolbrant 2011) samt även gjort en biotopkartering. Ätråns vattenråd är det enda vattenråd i projektet som sköter samordnad recipientkontroll.

Dessutom har vattenråden samverkat och haft erfarenhetsutbyten med andra vattenråd i området genom att delta i nätverksmöten för vattenråd längs Hallandskusten. Man har också deltagit på årliga vattenrådsdagar som Vattenmyndigheten Västerhavet har arrangerat.

Arbetssätt i projektet

Urvalet av de tre vattenråden har skett genom att de representerar olika storlek, organisation och utmaningar samt att de varit intresserade att delta och att de är geografiskt samlade.

Förhållningssätt

Ambitionen har varit att arbeta efter de förhållningssätt som beskrivs under avsnittet Förutsättningar för deltagande. Några förhållningssätt som eftersträfvats i Water Co-Governance-projektet har varit att:

- Inte ha ett färdigt mål eller plan från början utan att detta får utvecklas av deltagarna under den process som skapas utifrån gruppernas engagemang.
- Ge utrymme för alla att komma till tals och att lyssna på varandra.
- Utvärdera genom reflektion med utrymme för allas tankar.
- Se arbetet som en lärandeprocess där vi lär oss genom handling och reflektion.

Olika arbetsmetoder som bygger på förhållningssätten har provats. Exempelvis har arbeten ofta startat med tid för egen reflektion och samtal i smågrupper så att alla får utrymme. Någon har gjort sammanställningar på tavla så att alla ser och reflektionsrundor har gjorts i gruppen kring hur arbetet varit.

Arbetsgrupp

Inom den svenska delen av Water Co-Governance har det funnits en arbetsgrupp på cirka fem personer från Havs- och vattenmyndigheten, Vattenmyndigheten Västerhavet och Göteborgs universitet. I gruppen har följeforskare, kommunikatör och pilotprojektens resursperson (se nedan) ingått. Även denna grupp har arbetat med en egen lärandeprocess med reflektion och dialog där allas erfarenheter har varit viktiga för att utveckla processen. En uppgift har även varit återrapporering till Storbritannien där stiftelsen The Rivers Trust har lett projektet som helhet.

Fokus i pilotprojekten

Fokus för pilotprojekten har varit öppet och processen har startat med att varje grupp själv funderat över vad man vill arbeta med. Detta startade vid en gemensam workshop för alla vattenråden i december 2016 och fortsatte sedan i respektive pilotprojekt genom workshoppar för att ta fram projektplaner. Processen har byggts på den kunskap som finns inom grupperna. Vid behov har sedan föredrag, studiebesök och vattendragsvandringar skett under processens gång.

Stöd i projektet

Som stöd har man fått hjälp av en resursperson (rapportförfattaren) som kunnat arbeta ungefär fyra timmar i veckan för respektive vattenråd. Personen har kunnat utnyttjas efter behov för att exempelvis samordna, handleda workshoppar, göra ansökningar och för att ta fram underlag som kartor. Dessutom har varje vattenråd fått ett extra ekonomiskt bidrag på 30 000 till 40 000 kronor per år från Water Co-Governance via vattenmyndigheten. Totala bidraget genom vattenmyndigheten under projekttiden har då varit 70 000 kronor för Mölndalsåns och Himleåns vattenråd samt 100 000 kronor för Åtrans vattenråd per år under tre år.

Beskrivning av verktyg

Genom processen och de projektinitiativ som uppstått och genomförts har olika arbetssätt för samverkan provats, utvecklats och utvärderats av pilotprojekten och arbetsgruppen. Arbetssätten har dokumenterats samt beskrivits inom arbetsgruppen och sedan skickats ut till piloterna för synpunkter. Resultatet är över 50 verktyg som ska kunna spridas och användas i andra sammanhang.

Utvärdering och underlag till rapporten

Kunskaper har kommit från arbetet och genom samtal med personer i de olika grupperna. Vid starten och i slutskedet har följeforskaren varit med på möten för att iakttä och dokumentera processen med ett utifrånperspektiv. Följeforskaren har också analyserat startenkäten samt gjort utvärdering med frågor i grupp i varje pilotprojekt i slutet av projektet. Detta redovisas i rapporten *Samförvaltning i vattenförvaltningen med Vattenråden i fokus* (Prutzer 2020). Denna har varit ett underlag till rapporten tillsammans med utvärderingar, minnesanteckningar och resultat från workshopparna enligt nedan:

- Samverkan och deltagande i vattenråd och vattenförvaltning. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2016:35 (Prutzer & Soneryd 2016)
- Inledande enkätundersökning 2017. *Opublicerad.*
- Startworkshop med piloter dec 2016. *Opublicerad.*
- Halvtids workshop uppföljning-visioner-framtidshistoria mars 2018. *Opublicerad.*
- Lokal samverkan i vattenförvaltningen med vattenråden i fokus. Utvärdering av Water Co-Governance projektet i Sverige. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2020 (Prutzer 2020)
- Piloternas projektplaner och kommunikationsplaner 2017. *Opublicerade.*
- Sammanställning av resultat och indikatorer 2018. *Opublicerad.*
- Workshop i Ätrans vattenråd – visioner och handlingsplan 2019. *Opublicerad.*
- Workshop om verktygen Vattenrådets dag 2019. *Opublicerad.*
- Diverse inventeringar, kartsammanställningar, GIS-analyser och PPT-presentationer. *Opublicerade.*
- Foton och minnesanteckningar från möten och vattendragsvandringar. *Opublicerade.*
- Verktyg för lokal samverkan om vatten. www.havochvatten.se/verktygvatten

Gemensamma pilotmöten

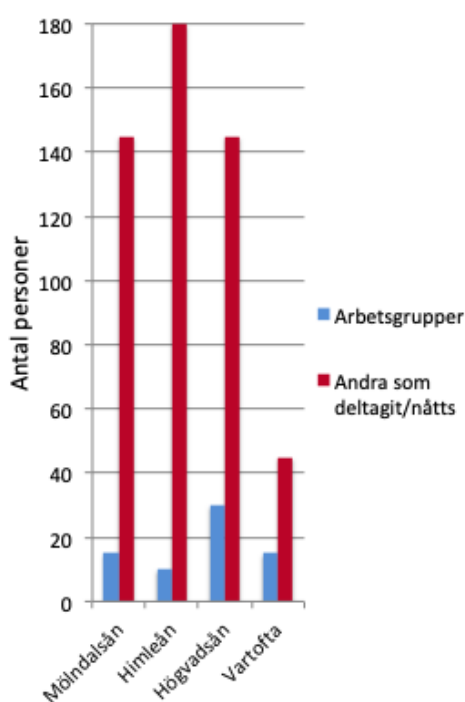
Gemensamma möten för alla svenska pilotprojekten har gjorts vid tre tillfällen. Först skedde startmötet för att hitta fokus (december 2016), därefter halvtids workshop för uppföljning (mars 2018) och till sist avslutningsmöte för presentation av resultat (november 2019).

Dessutom har några personer från vattenråden deltagit i ett studiebesök hos Danmarks pilotprojekt om våtmarksanläggning och rensning i vattendrag. På de två internationella partnern mötena som hållits i Sverige har personer från de svenska piloterna deltagit och fått ta del av andra länders pilotarbeten och även guidat de utländska deltagarna i svenska pilotområden.

Externa presentationer eller workshoppar för större grupper har även gjorts vid Vattenrådets dag i Västerhavets vattendistrikt och i Bottenhavets vattendistrikt samt vid Havs- och vattenforum och Vattendagarna 2017 (Svenska föreningen för limnologi).

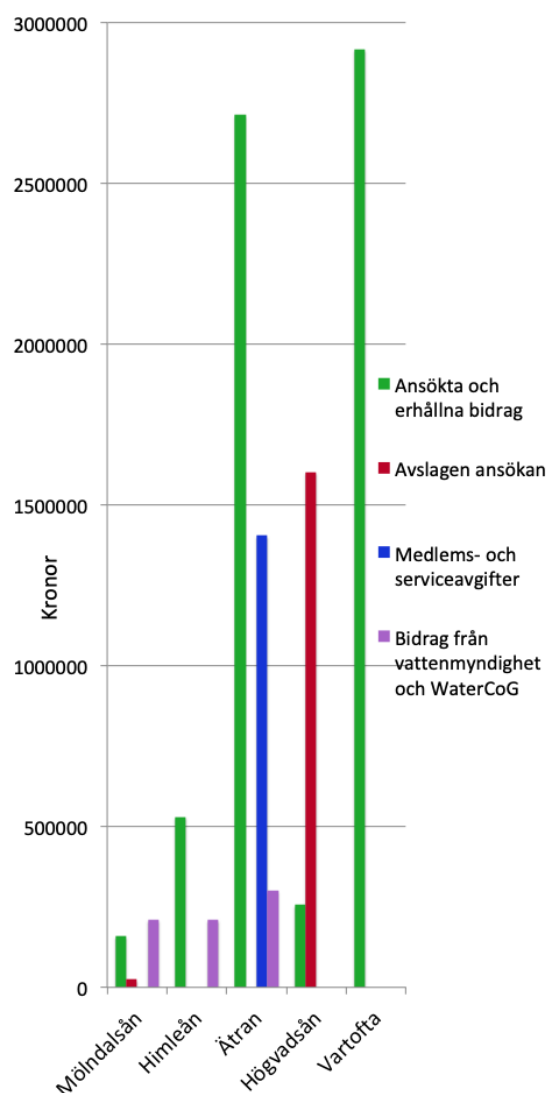
Resultat i projektet

Projektet har visat att det finns ett stort intresse, engagemang och rik kunskap i vattenråden och de lokala vattengrupperna. En stor mängd möten och aktiviteter har skett genom de tre vattenråden som varit piloter under den treåriga projektiden. Cirka 650 personer har på olika sätt deltagit (Fig. 13). Betydligt fler har fått information om arbetet. Runt 150 möten i vattenråd och grupper har skett under perioden. Den ideella arbetstiden som lagts ner uppskattas till minst 2200 timmar, troligen är det betydligt mer. Inom de tre vattenråden har cirka 20 delprojekt utvecklats. Bidrag som söks och beviljats för olika projekt uppgår till 6,6 miljoner kronor (Fig. 14). Dessutom har ytterligare 1,6 miljoner sökts men avslagits. Uppväxlingen av insatta medel är stor. För de medel som vattenmyndigheten satt in genom samverkansbidrag och Water Co-Governance-medel ligger den på tolv gånger utan att man räknar insatt ideell eller betald arbetstid. Åtrons vattenråd och deras Vartoftaprojekt har fått betydligt mer i bidrag än övriga grupper. Detta beror till stor del på att de haft en större grundfinansiering genom serviceavgifter från kommuner och företag, vilket gjort att de har haft personer med tid att arbeta med ansökningar.

Figur 13. Deltagare i de fyra pilotprojekten.

Figur 14. Finansiering i pilotprojekten och beviljade bidrag 2017-2019. Bidragen är för perioden 2018-2023. Bidrag som beviljats är främst LOVA (lokala naturvårdssatsningen) men även LONA (lokala naturvårdsmedel), fiskevårdsmedel och ur landsbygdsprogrammet. En ansökan om Leader-pengar har avslagits.

Tabell 3. Deltagande, bidrag samt exempel på kunskapsunderlag och åtgärder under projektet som pilotprojekten har varit inblandade i jämfört med 2016 innan projektstart.

	2016	2017-2019
Antal enskilda deltagare	50	170
Antal arbetsgrupper	4	12
Antal möten/år	12	20
Beviljade bidrag för projekt (kr)	50 000	6 573 000
Kunskapsunderlag exklusive samordnad recipientkontroll.	–	• Synoptisk provtagning • Kontinuerlig provtagningsstation • Kiselasundersökning • Biologisk inventering av vattendrag • Kart- och GIS-analyser tre avrinningsområden • Kunskapssammanställning av kulturhistoria vid vatten
Pedagogik och information	Informations- broschyr	• Pedagogiska vattenmiljöer vid cirka 20 skolor • Informationsskyltar i vattensystemet (2020) • Utbildningspaket för politiker och tjänstepersoner i kommuner • Utbildningskoncept för naturguider • Lärarhandledning i äventyrspedagogik (2020) • Himleådagen
Åtgärder jordbruksområden. Vartofta och Himleån	–	• Strukturkalkning två platser, 28 hektar • Våtmarker fem platser, tre hektar (2020) • Reglerbar dräneringsbrunn (2020) • Biologiska erosionsskydd (2020) • Höjklippning av buskar längs vattendrag
Åtgärder för biologisk mångfald i strömmande vatten	–	• Biotopåtgärder två platser 1500 meter • Borttagning av vandringshinder, två stycken • Sanering av avfall vid vattendrag
Fortsättning efter 2019		• Bidrag till samordnare i två av vattenråden under ett till tre år. • Projekt fortsätter i alla vattenråd/vattengrupper under 2020.

Olika fokus

Grupperna har haft mer eller mindre olika fokus. Vartoftagruppern och Himleåns vattenråd har framförallt fokuserat på jorderosion och näringsförluster till vattendragen vilket främst berört lantbrukare, men även naturskyddsförening och hembygdsföreningar har varit involverade (Tabell 2). Högvadsågruppen har fokuserat på biotopåtgärder och vandringshinder för fisk samt flodpärlmusslor. Här har markägare, skogsägare och vattenkraftsägare deltagit. Mölndalsåns vattenråd har fokuserat på att bli en samtalspart i den kommunala planeringen eftersom exploateringarna är en viktig påverkan i vattensystemet (Tabell 4). Många politiker och tjänstepersoner är med i rådet.

Arbetet har gett resultat

Åtgärder

I projekten kunde man efter två år se resultat i form av olika praktiska åtgärder (Tabell 3 och Bilaga). Åtgärderna kopplar till flera ekosystemtjänster som livsmedelsproduktion, rening av vatten i våtmarker, vattenhållande landskap, biologisk mångfald och rekreation. Flera av åtgärderna har genomförts helt på

markägares och vattenkraftsägares egna initiativ, vilket då kunnat gå ganska snabbt. Exempel på detta är strukturstyrning, skyddszoner, borttagning av vandringshinder, påverka dagvattenutsläpp, spara träd vid vattendrag och sanering av avfall. Andra åtgärder har drivits av en kommun eller ett vattenråd i samverkan med markägare och konsulter som planerat och genomfört åtgärderna. Exempel på detta är restaurering av bottnar i vattendrag och våtmarksanläggningar. Det finns ytterligare exempel på åtgärder som drivits av markägare som fick Trafikverket att rätta till en vägtrumma som utgjorde ett vandringshinder.

Markägarna i Vartofta har betonat vikten av lokal samverkan och att hjälpas åt för att kunna göra de åtgärder som är bäst och förbättrar miljötilståndet för området som helhet.

Ett annat exempel är hur man genom de lokala nätverken, där vattenråden är en del, kan samla människor till olika insatser. Vid den extrema torkan 2018 befann sig tusentals musslor på torrlagd botten i Ätran. Med gemensamma krafter flyttades då en stor mängd musslor till sin räddning ner i närliggande vatten.

Tabell 4. Huvudsaklig fokus i de olika grupperna under projektet. Konkreta åtgärder har främst gjorts i de mer lokala vattengrupperna, som i sin tur har initierats av och samverkat med vattenrådet. Vattenråden har mer arbetat med information, undersökningar, provtagning och möten för samverkan. Stort X innebär större tyngd av arbetet på denna del.

	Mölnålsån	Himleån	Högvadsån	Vartofta
Åtgärder		x	X	X
Undersökning	x	X	X	X
Information	X	X	x	
Remisser	X			
Påverka samhällsplanering	X	x		

Kunskap

En stor kunskap har funnits bland deltagarna i grupperna. Genom möten och dialog mellan personer med olika intressen och bakgrund har den gemensamma kunskapen ökat. Samtalen har gett nya perspektiv, ökat engagemanget och kunskapen om vatten och varandras verksamheter.

Ett exempel på ökat engagemang är den markägare som själv bekostade en inventering av sitt vattendrag. Vattenråden har gjort inventeringar, vattenprovtagningar, kunskapssammanställningar och temadagar. Himleåns vattenråd arrangerade i samverkan med länsstyrelsen seminarier om åtgärder för att minska näringsförluster i jordbrukslandskapet och Ätrons vattenråd har ordnat seminarier om dagvatten och om torka *När vattnet sinar*. Mölnålsån har tagit fram presentationer och folder och informerat kommunfullmäktige och kommunstyrelse, tagit fram informationsskyltar till vattensystemet och inventerat lämpliga pedagogiska vattenmiljöer vid skolor. Många vattendragsvandringar har genomförts. Enskilda konsulter och tjänstepersoner på länsstyrelsen har bidragit med kunskaper i form av föredrag, exkursioner och inventeringar. Många i grupperna berättar om att man fått mer kunskap och förståelse och samtidigt mer engagemang.

Figur 15. Det är inte bara de direkta åtgärderna i miljön som är viktiga resultat. Det behövs även kartläggning och inventeringar. För långsiktiga åtgärder behövs dessutom resultat som handlar om att skapa processer som bygger relationer, nätverk och tillit. Slutligen blir ett resultat också den kunskap som utvecklas om processer som behöver tas med i det fortsatta arbetet.

Processen och lärandet

Själva processen är ett viktigt resultat (Fig. 15). Om vi lyckas genomföra snabba åtgärder men där processen skapar misstro och mindre delaktighet blir det långsiktiga resultatet sämre. Arbetet i grupperna har byggt förtroende och större helhetssyn. Detta skapar förutsättningar för långsiktigt hållbara åtgärder som sker efter lite längre tid, men som kan generera ytterligare positiva effekter med tiden. Det märks en stor vilja till samarbete för att nå resultat och att inkludera fler i arbetet. Genom detta kan man få ett bredare perspektiv som omfattar livsmedel, biologisk mångfald, kulturhistoria och rekreation.

Slutligen har det skett ett lärande och en kunskapsuppbyggnad om hur vi skapar förutsättningar för kreativa processer, handling och lärande (Fig. 15). Denna kunskap är grunden för ett långsiktigt arbete som kan inkludera fler deltagare och större samverkan. Kunskapen behöver sättas ord på och tas med i det fortsatta arbetet. De beskrivna verktygen för lokal samverkan är ett uttryck för detta resultat.

Ökning av aktivitet

Även före projektet skedde förstås aktiviteter i vattenråden. De lokala vattengrupperna vid Högvadsån och Vartofta fanns däremot inte innan projektet. Dessutom har det skett åtgärder i avrinningsområdena där vattenråden inte varit inblandade. I Himeån har exempelvis Varbergs flugfiskeklubb tidigare arbetat med att öppna vandringsvägarna för lax och havsöring, gjort biotopåtgärder och planterat träd. I Högvadsån har Länsstyrelsen i Halland arbetat med biotopåtgärder och att öppna vandringsvägar i biflöden till ån. Inventeringar, kunskapssammanställningar, vattendragsvandringar och föreläsningar har skett i Mölndalsåns, Himeåns och Ätråns avrinningsområden.

Bedömningen är ändå att det totalt sett skett en kraftig ökning av aktiviteter (Tabell 3). Många nya grupper av människor och organisationer har nåtts genom möten, vattendragsvandringar och åtgärdsarbete och på så sätt involverats i vattenarbetet. Antalet möten har ökat särskilt genom många lokala vattengrupper

och arbetsgrupper. Även aktiviteter som rör lokal kunskapsinsamling genom inventeringar, provtagningar och mätningar har ökat och involverat fler personer på de lokala platserna. Personer som deltagit berättar om en egen kunskapsökning vilket gett mer engagemang. Budgetarna för flera av vattenråden har ökat mycket kraftigt på grund av olika projektidéer och bidrag. Slutligen kan man även se att praktiska åtgärder kommit igång på flera platser och på platser där det troligen annars inte hade skett.

Dessutom betonar flera deltagare att det har blivit roligare och mer inspirerande när det blivit mer aktivitet och när deltagare samarbetar och tar ansvar. Samarbete och nätverk med nya grupper som hembygdsföreningar och skolor ger också inspirerande samverkan för att lyfta vattenfrågor. Vissa uttrycker att vattenrådet fått en tydligare roll och betydelse.

Viktiga faktorer

Det finns många faktorer som gör att aktiviteten ökar. Några kan lyftas fram som särskilt viktiga. En faktor är att det finns mötesplatser som vattenråd eller lokala vattengrupper där intresserade markägare, föreningar, företag, politiker, tjänstepersoner och konsulter kan ha dialog, utbyta kunskaper och samarbeta. Ju fler som samverkar desto bättre förutsättningar. Deltagare i pilotprojekten har också betonat vikten av att hitta vinn-vinn-situationer där exempelvis både jordbruk och vattenmiljöer gynnas av åtgärder som skapar bättre jordar och håller kvar näringen på åkermarken.

En annan viktig faktor är att det finns långsiktiga resurser och kontinuitet när det gäller basfinansiering och resurspersoner som samordnare. Kortsiktig finansiering genom bidragsansökningar riskerar att ge mycket administration och kortsiktiga projekt. Åtrans vattenråd, som har en basfinansiering genom serviceavgifter från kommuner och företag, har också haft störst möjlighet att söka mer pengar för projekt och samordnare.

Ytterligare en viktig faktor är arbetssätt och struktur som bygger ett klimat av öppenhet, deltagande, dialog, tillit och samverkan. Genom att lyssna och ta vara på den kunskap som finns lokalt kan man få mer inspiration och bättre arbete. Till hjälp finns de verktyg som använts och beskrivits genom projektet (Tabell 9). Det behöver finnas mötesstrukturer som gör att alla kommer till tals och en röd tråd i arbetet.

Myndigheter och kommuner bör delta i ett tidigt skede för att tillföra kunskaper och hjälpa till med regler och tillstånd som kan gälla strandskydd, biotopskydd, kulturhistoria och vattendomar.

Det man kan se vid inventeringar och åtgärder är också vikten av engagerade och kunniga konsulter som är bra på att kommunicera med markägare. Konsulten kan även se möjligheter till att utveckla arbetet och ge nya idéer. Bra resultat bygger på god samverkan och dialog mellan markägare, kommuner, myndigheter och konsulter.

Ännu en faktor är att vattenråd och lokala vattengrupper får en tydligare roll som mötesplats där många olika intressen, organisationer och personer kan träffas för att samverka, få mer kunskap och större helhetssyn. Vattenråden behöver ses som en kunskapsresurs vid exempelvis samhällsplanering av kommuner och myndigheter.

Aktiviteter i projektet

Pilotprojekten har alla arbetat på olika sätt och med olika frågor. Detta gör att projekten täcker in en stor bredd av frågor och arbetssätt. Förutom allt som fungerat bra har även svårigheter och hinder visat sig som är viktiga att reflektera över. Trots olikheterna i projekten kan man se många återkommande mönster, både sådana som skapar positiv utveckling och sådana som skapar hinder. Vi återkommer till dessa senare i rapporten.

Projekten har omfattat en stor mängd möten, samtal och nätverk. En kortfattad berättelse med de viktigaste händelserna följer nedan.

Gemensamt startmöte – vad vill vi arbeta med?

I december 2016 var de tre vattenråden med på ett startmöte på Havs- och vattenmyndigheten i Göteborg. 40 personer deltog, det var en blandning av markägare, lantbrukare, vattenkraftsägare, politiker, tjänstepersoner från kommuner och länsstyrelser, intresseorganisationer och ideella föreningar samt personer från Vattenmyndigheten för Västerhavet och Havs- och vattenmyndigheten. Syftet var att undersöka vilka de viktiga frågorna var inom vattenråden och vad de ville arbeta med. Inriktningen var att arbetet skulle kunna fortsätta att utvecklas även efter projekttidens slut.

Deltagarna arbetade först enskilt sedan i mindre grupper med frågorna: Vad vill du jobba med? Vilka frågor är viktiga? Som hjälp användes lappar där man skrev ner sina tankar som sedan kunde tas med i grupperna, sorteras under rubriker och presenteras för storgruppen. Resultatet visade på bredden av frågor. Det visade på det gemensamma men också på olikheterna i vattenråden. Materialet sammanställdes för att skickas ut till deltagarna och till dem som inte kunnat vara med under dagen.

Figur 16. Bild från startmötet: Vilka är problemen? Vad är viktigt och vad vill vi uppnå? Frågan är hur svaren stämmer överens med målen i vattendirektivet?

Dagen avslutades med att de tre vattenråden enskilt funderade på hur de ville arbeta vidare i projektet. Eftersom Ätrons avrinningsområde är stort ville de i detta vattenråd starta två lokala pilotprojekt, *Biologisk mångfald i Högvadsån* och *Vartoftaprojektet*.

Slutligen gjordes en reflektion kring hur dagen varit. En kommentar var: *Positivt att vi har kommit så långt att vi har dialog oss emellan – myndigheter, utförare, intressenter. Men här är det inte taggarna utåt, utan samarbete. Jag tror att det här kan bli jättebra, men visst finns det luddiga saker fortfarande.*

Figur 17 och 18. Sammanställning av tankar i en av grupperna under startmötet (Foto: Madeleine Prutzer).

Mölnsdalsåns vattenråd

Under 2017 arbetade vattenrådet vidare med att göra en projektplan. De som inte varit med på startmötet kompletterade resultatet med fler idéer. Därefter gjorde man en gemensam prioritering av de arbetsområden som kommit upp. Man kom fram till en "fyrstegsraket":

- Kartläggning internt och externt.
- Genomförande internt och externt.
- Åtgärder.
- Utvärdering.

Detta delades in i tre arbetsområden (Fig. 19):

- Vattenrådet internt.
- Vattenrådet externt (främst ökad samverkan med kommunerna).
- Konkreta åtgärder i vattensystemet.

Figur 19. En bild som vattenrådet tog fram och som användes för att ta fram projekt- och kommunikationsplan (Mölndalsåns vattenråd).

Deltagarna ansåg att vattenrådets roll i första hand inte var att utföra åtgärder. Genom att vattenrådet bidrar med dialog, kunskap, helhetssyn och samverkan underlättar man istället för kommuner och andra aktörer att genomföra bra åtgärder. Den ekologiska statusen i Mölndalsån är främst måttlig till otillfredsställande bland annat beroende på påverkade fiskbestånd, vandringshinder, regleringar och exploateringar nära vatten som påverkar svämplan (områden som återkommande naturligt översvämmas vid höga flöden).

En särskilt viktig fråga var att nå ut bättre till medlemmarna och i synnerhet till kommunerna. Man såg behovet att vara med i en dialog tidigt i kommunernas planprocesser för att bidra till en planering där man tar mer hänsyn till vattenmiljöerna och ekosystemtjänsterna. Frågorna var särskilt aktuella genom ökande invånarantal, exploateringar, översvämningar och deponier av massor. Man ansåg att dialogen skulle göra planeringen effektivare på många sätt; *mer hållbar*, *mer ekonomisk* och *mindre risk för överklaganden*. Vattenrenande, flödesreglerande funktioner samt gröna korridorer för biologisk mångfald i svämmiljöer och kantzoner längs vattendrag och sjöar var särskilt viktiga frågor att få vara med och diskutera. Ofta hänvisade man till den kunskapssammanställning man tidigare gjort om avrinningsområdet (Nolbrant 2011). Den beskrev området ur ett helhetsperspektiv vilket var något man ville förmedla till samhället. Vattenrådet behövde ses som den resurs som man var och därför vara inbjuden att delta på ett annat sätt än nu.

En annan fråga var det interna arbetet där man såg behov av mer verksamhet även mellan själva vattenrådsmötena.

Under 2018 delade vattenrådet in sig i arbetsgrupper för att kartlägga olika områden som deltagarnas egna kompetenser, behov av utbildning, pågående aktiviteter och nyckelpersoner att nå. När detta gjorts började själva genomförandet under 2019. Nya arbetsgrupper bildades som tog ansvar för olika arbetsområden:

1. Utbildningspaket för politiker och tjänstepersoner i kommuner samt möten med ledande tjänstepersoner.
2. Vattendragsvandring för politiker och tjänstepersoner.
3. Informationsprojekt: Informationsskyltar i vattensystemet, mobil skärmutställning.
4. Inventering av pedagogiska vattenmiljöer vid skolorna.
5. Utbildning för vattenrådet om vattendirektivet.
6. Presentation av "Dagens art" vid vattenrådets möten.
7. Studiebesök för vattenrådet vid dämmen och information om vattenreglering av Mölndalsån.

Figur 20 och 21. Workshop med projektplanen och ett vattenrådsmöte. (Foto t.v.: Madeleine Prutzer)

Figur 22 och 23. Vattendragsvandring i Göteborg under Västerhavsveckan.

Figur 24 och 25. Vattendragsvandring med vattenrådet vid Mölndalsån.

Tabell 5. Exempel på aktiviteter och resultat i Mölndalsåns vattenråd under projektperioden.

	Möten	Material, information och utbildning
Projektplan	• Tre workshoppar	• Projektplan • Kommunikationsplan • Indikatorer för uppföljning
Internt arbete	• Kartläggning av vattenråd	• Sammanställning av resultat: kompetenser, pågående projekt, utbildningsbehov, förslag till aktiviteter. • Nya mötesinslag som Bordet runt och Dagens art
Yttranden	• Vattenrådsmöten	• Cirka tolv yttranden
Utbildningspaket för politiker och tjänstepersoner i kommuner		• Karta över avrinningsområdet • Folder om vattensystemet och vattenråd • Powerpoint om vattensystemet och vattenråd • Informationsmöten vid ett fullmäktigemöte, ett kommunstyrelsemöte • Vattendragsvandring för politiker och tjänstemän (planerad)
Information		• 40 informationsskyltar (2020)
Vatten och skola-Skolbäcken		• Inventering och rapport om pedagogiska vattenmiljöer vid skolor
Utbildning av VR		• Studiebesök vid VA-verk, regleringsdämmen och naturreservat • Vattendragsvandring • Länsstyrelsen utbildar om vattendirektivet • Dagens art vid vattenrådsmöten
Vattendragsvandringar för allmänheten		• Mölndalsån i Göteborg vid Västerhavsveckan • Vattendragsvandring vid Water Co-Governance partnermöte
Filmning	• Drönarfilmning	• Film om vattensystemet

Himleåns vattenråd

Vattenrådet bestod i början av projektet av runt sju lantbrukare samt Varbergs kommunbiolog som sekreterare. I början av 2017 tog man fram en projektplan. Var och en funderade på: *Vad vill jag nå? Vilka arbetsområden är viktiga?* Tankarna skrevs ner på lappar som sorterades på en tavla till ett antal arbetsområden. Deltagarna ritade sedan upp en tidslinje på tavlan där de placerade in olika händelser som de ville skulle ske. Tre arbetsgrupper bildades som tog ansvar för arbetsområdena:

1. Växtnäring - strukturkalkning - dagvatten
2. Biologisk mångfald - information
3. Vattenprovtagning - information

Figur 26. Workshop för att komma fram till vad gruppen vill arbeta med (Foto: Madeleine Prutzer).

En central fråga för vattenrådet har varit att se vad man kan göra för att minska näringsförlusterna från jordbruket. Den ekologiska statusen i systemets nedre delar är måttlig till otillfredsställande bland annat på grund av för hög näringstillförsel. Man vände sig mot att lantbrukare ses som "miljöbovar" och man ville gå före genom att hitta lämpliga åtgärder. Vårvintern 2017 arrangerade man tillsammans med länsstyrelsen två stora seminarier om åtgärder i jordbruket där ett 60-tal lantbrukare och tjänstepersoner från närområdet deltog.

En annan angelägen fråga för vattenrådet har varit att få en bättre dialog med kommunen, det kommunala vattenbolaget och Trafikverket. Detta var viktigt eftersom Varberg växer och exploateringar görs vilket leder till större mängd dagvatten och att vattendragen påverkas. Detta påverkar även kanalbolagen (Faktaruta 4) som ansvarar för att vattendomar följs och avvattning av området. Under projektets gång fick vattenrådet igång en dialog kring dagvatten med kommunen och det kommunala vattenbolaget.

Bland de grupper som man ansåg var viktiga att nå fanns markägarna i området, kommunpolitiker, kommuntjänstepersoner, ideella naturföreningar och skolor. Flugfiskeklubben hade under en längre tid arbetat med åtgärder i vattensystemet. Dessa och naturskyddsföreningen ville man få med för att få mer kunskaper om natur i vattenrådet. Man ville även få större deltagande i vattenrådet av det kommunala vattenbolaget (VIVAB). Dessa och naturföreningarna anslöt plus en politiker samt en kulturförening, Connected Dreams, med ungdomar.

Vattenrådet sökte därefter statliga bidrag för två projekt och båda beviljades (LONA, lokala naturvårdssatsningen och LOVA, lokala vattenvårdsprojekt). Ett projekt handlade om synoptisk provtagning av näring och grumlighet vid tio tillfällen i 25 provpunkter i jordbruksområdet. Syftet var att se vilka tillflöden som tillförde den största mängden näring, vilket man redan vid provtagningen kunde skönja. Provtagningen gjorde deltagarna själva. Det kommunala vattenbolaget skickade dessa vidare för analyser. Genom höjddata ritades mindre delavrinningsområden ut så att mängden transporterat fosfor och kväve på olika platser kunde beräknas. Dessutom togs även kartor fram över erosionsrisker, markens våthet och vattendragets längdprofil. Resultatet planerade man sedan att använda i samtal med andra lantbrukare inom området och för idéer till åtgärder från jordbrukarna själva. Två markägare i vattenrådet sökte dessutom bidrag för strukturstärkning på sina egna marker. Detta ger bättre markstruktur som gynnar grödorna samtidigt som vattnet infiltrerar bättre i marken, yterosionen från marken minskar och dräneringsvattnet från åkrarna blir renare. Jordarna bidrar på så sätt med flera ekosystemtjänster.

Figur 27 och 28. Möte om kulturhistoria vid vatten. Invigning av Children's meeting place.

Figur 29 och 30. Egen vattenprovtagning (Foto: Rasmus Kaspersson) och strukturskalkning (Foto: Anders Claesson).

I slutet av projektperioden beviljades vattenrådet en bidragsansökan om samordnare som under 2020 skall börja med att ordna informationsmöten med lantbrukare i området.

Det andra projektet handlade om att genomföra Himleådagen. Man skulle tillsammans med cirka tio föreningar och aktörer uppmärksamma och presentera Himleåns vattensystem för alla intresserade vid en dag i maj 2020. Inför dagen erbjöd man skolorna inom avrinningsområdet hjälp att utforska pedagogiska vattenmiljöer nära skolorna som kunde användas för utomhuspedagogik. Under 2018 besöktes tre skolor där deltagare från vattenrådet presenterade tankarna kring samverkan med vattenrådet och hjälp med utomhuspedagogik vid vatten för alla lärare. Lärare och rektorer från dessa tre skolor och ytterligare en i Varberg ville delta. Därefter gjordes inventeringar av natur- och kulturhistoria vid vattenmiljöer i närheten av fem skolor. Vid alla skolor fanns mycket fina och pedagogiska miljöer. Resultatet presenterades i en liten rapport med foton, kartor och historiska kartor från respektive skolas närområde. Därefter erbjöds alla skolor hjälp med utomhuspedagogik och fortbildning eller planering med lärare. Genom en beviljad bidragsansökan fick man pengar för att ta fram lärarhandledning i äventyrspedagogik med två olika äventyr som handlade om laxen och humlan.

Vattenrådet har också sammanställt kunskaper om natur- och kulturhistoria från hela avrinningsområdet. Detta gjordes med hjälp av hembygdsföreningar och naturföreningar. Hembygdsföreningarna har stora lokala kunskaper och nätverk. En förening hade exempelvis 500 medlemmar och 100 personer som arbetade aktivt. Alla hembygdsföreningar bjöds in till ett föredrag om vatten och kulturhistoria som hölls av personer från Länsstyrelsen i Halland. Detta följdes upp av ett engagerat arbetsmöte där 25 personer från fem föreningar deltog. I föreningsvisa grupper

prickade man in intressanta platser på detaljerade kartor över avrinningsområdet i A1-format. Ytterligare ett arbetsmöte genomfördes där intressanta berättelser med koppling till vattnet lyftes fram. Mötet avslutades med en tidslinje från istiden fram till idag på väggen där lappar med viktiga händelser sattes in på rätt plats. Det spännande resultatet sammanställdes och skickades ut till alla deltagare och föreningar som inte varit med för kompletteringar. En arbetsgrupp träffades sedan för att komma fram till hur materialet skulle presenteras. Vattenrådet har även fått berätta om Himleån på ett möte om vatten och historia som Varbergs hembygdsförening ordnade med flera hundra personer.

Tabell 6. Exempel på aktiviteter och resultat i Himleåns vattenråd under perioden. *) Vatten & Miljö i Väst AB.

	Möten	Material/information	Åtgärder
Projektplan	• Workshop	• Projektplan	
Internt arbete	• Vattenrådsmöten		
Provtagning	• Planering • Provtagning på 25 platser vid tio tillfällen	• Provtagningsresultat • GIS-analys av höjddata: delavrinningsområden, erosion, våthet	
Jordbruksåtgärder		• Två seminarier om åtgärder (60 deltagare) • Studiebesök tvåstegsdike	• Strukturkalkning på två fastigheter 28 hektar
Dagvatten	• Samtal med kommunen och Vivab*		
Vattnet i skolan	• Inventering och skolkontakter	• Beskrivning av pedagogiska vattenmiljöer vid skolorna • Powerpoint för lärare • Information för alla lärare vid tre skolor • Två lärarhandledningar i äventyrspedagogik om laxen och humlan (2020)	
Vatten och historia	• Föredrag • Två workshoppar med fem hembygdsföreningar • Planeringsmöten	• Rapport om natur och historia • Karta med besöksmål • Broschyr	
Himleådagen	• Planeringsmöten med föreningar	• Himleådagen (2020) med elva medverkande organisationer	

Utöver detta har kulturföreningen Connected Dreams, som deltagit i vattenrådet, arrangerat en invigning av ett "Children's meeting place" genom att adoptera Varbergs äldsta träd som bevattnades med Himleåvatten under Barnfestivalen i Varberg. Ett liknande träd finns vid FN:s högkvarter i Nairobi, Kenya, dit alla kommuner med invigda träd är inbjudna att delta på 50-årsfirandet av FN:s miljömöte i Sverige 1972. Ungdomar från kulturföreningen Connected Dreams blev tillsammans med representanter från Varbergs kommun inbjudna till Nairobi och FN-möte redan 2007 med sin skulptur *Droppen Connected Dreams*. Fyra ungdomar från föreningen deltog 2018 på World Water Week i Stockholm och presenterade där sitt skolprojekt *Bee together* där Himleån är pilotmodell.

Ätrons vattenråd

Vattenrådets vision var att det skulle uppstå lokala självgående vattenprojekt i avrinningsområdet. Därför startade man pilotprojekt i två delavrinningsområden: Högvasån och Ätran vid Vartofta. Några från vattenrådets styrelse har varit med i dessa lokala projekt och återkoppling har skett vid vattenrådets medlemsmöten. I slutet av projektiden söktes och beviljades pengar för ytterligare ett lokalt projekt mot övergödning och för biologisk mångfald i avrinningsområdets övre delar.

Vattenrådet har under sina medlemsmöten haft workshoppar med runt 25 deltagare där man formulerat visioner och prioriterade arbetsområden. Visionen handlar om en helhetssyn med rent vatten, biologisk mångfald, fria vandringsvägar för fisk och ett hållbart användande av vatten. Den handlar också om dialog, samverkan och kunskapsutbyte samt vattenrådets roll som en neutral plattform för detta. Teman och arbetsgrupper som formades från workshopparna handlade om vattenbrist, dagvatten, skolor, deltagande under laxens dag, medlemsutveckling och vattenrådets interna kommunikation. Två heldagsseminarier om vattenbrist och dagvatten har genomförts med ett stort antal deltagare från många olika håll som kommuner, industrier, intresseorganisationer, vattenkraftägare, föreningar och kyrkan. Seminarierna och mötet med varandra kring frågorna har varit mycket uppskattade.

Några saker som man har velat arbeta med har varit ekosystemtjänster som landskapets vattenhållande förmåga och den blågröna infrastruktur som vattendrag, våtmarker och omgivande miljöer utgör för många arter både i vattnet och längs stränder.

Figur 31. Workshop om visioner och arbetsområden.

Figur 32. Station vid Ätran för skolor under Laxens dag.

Projektet har medfört mycket arbete för ordföranden mellan mötena och en fråga har varit att anlita en verksamhetsutvecklare för vattenrådet. I slutet av projektiden har två personer anlitats för samordning, en i de övre delarna och en i de nedre. Dessutom söktes och beviljades medel för en åtgärdssamordnare som ska arbeta med att minska näringsförluster från jordbruket i avrinningsområdet.

Vartoftaprojektet

Området är mycket vackert och domineras helt av jordbruksmark där Ätran är grävd och rätad under 1800-talet. Här finns mycket höga naturvärden främst i form av kalkrika ängsmarker på de rullstensåsar som går genom området. På dessa finns ovanliga växter som drakblomma och fjädergräs samt sällsynta vildbin och fjärilar. Alla dessa kulturmarker är beroende av ett levande jordbruk med betande djur.

Projektet startades 2017 av vattenrådets ordförande, själv lantbrukare, tillsammans med ett dikningsföretag. I dikningsföretaget (Faktaruta 4) ingick de 30-talet markägarna från området längs vattendragsstäckan. Vattendraget var kraftigt igenvuxet och de skulle nu göra en rensning av vattendragsfåran längs en milslång sträcka. Idén var att man skulle se vad man samtidigt kunde göra för åtgärder för att minska näringsförlusterna till ån samt även gynna den biologiska mångfalden för att uppnå god status. Den ekologiska statusen har bedömts vara måttlig främst på grund av höga näringsnivåer.

Vid ett startmöte vintern 2017 deltog sex lantbrukare, tjänstepersoner från Greppa näringen (rådgivning om näring och miljö till lantbrukare), Länsstyrelsen, Jordbruksverket, SLU och vattenrådet. En idéinventering gjordes i två grupper. Man pratade om samordningsvinster och möjligheter till vinn-vinn. Finns det lösningar som samtidigt gynnar många ekosystemtjänster som livsmedelsproduktion, vattenkvalitet och biologisk mångfald samt kanske minskar behovet av rensning? Man pratade även om rekreation, Pilgrimsleden som går genom området och möjligheten att berätta för besökare.

Faktaruta 4

Dikningsföretag eller kanalbolag är en förening som har bildats för att förbättra markavvattningen genom dikningar, rätningar av vattendrag och sjösänkningar, oftast för att vinna ny odlingsmark. De fastigheter som ansågs få nytta av åtgärderna ingick i företaget. Genom inmätningar fastställdes fårans form och djup i en vattendom som sedan dikningsföretaget är ålagda att upprätthålla genom återkommande rensningar. I Sverige finns cirka 50 000 dikningsföretag och många bildades under 1800-talet då stora områden dikades för att vinna ny åkermark till en växande befolkning. Staten betalade bidrag för att genomföra arbetena varav mycket gjordes för hand. Det var inte ovanligt att det fanns ett motstånd att genomföra de mycket arbetskrävande projekten bland jordbrukarna.

Tabell 7. Exempel på aktiviteter och resultat i Vartoftaprojektet under perioden.

	Möten	Material/information	Åtgärder
Projektplan	• Workshop	• Projektplan	
Planering	• Vattendragsvandringar • Studiebesök på gård • Planeringsmöten	• Powerpoint om området	
Kunskapsunderlag	• GIS-analyser av höjddata • Översiktlig biologisk inventering • Analys av ekosystemtjänster • Inmätning av åfåra • Kiselalgsundersökning • Kontinuerlig provtagningsstation	• Områdesbeskrivning med kartor: våthet, jordart, delavrinningsområden, ängsmarker • Rapport ekosystemtjänster • Vattendragsprofil • Mätresultat: flöde, grumlighet, ledningsförmåga, nederbörd	
Åtgärder	• Markägarträffar, egna förslag till våtmarker	• Förprojektering av våtmarker, erosionsskydd mm • Projektering	• Våtmarker fem stycken, 3 hektar • Reglerbar dräneringsbrunn • Biologiska erosionsskydd • Höjdklippning av träd 100 meter • Ökade skyddszoner en kilometer • Miljöanpassad rensning 15 kilometer

Figur 33 och 34. Startmöte med samtal om inriktningen och arbetsmöte för att rita ut förslag till åtgärder (Foto t.v.: Madeleine Prutzer).

Många idéer och frågor kring olika åtgärder kom upp som skyddszoner, stabilare slänter, våtmarker, översvänningsområden och bevattningsdammar. Annat som kom upp var behovet av mer kunskap. Det behövdes inventeringar, vattendragsvandringar och man efterlyste medverkan från Greppa näringen, Naturskyddsföreningen och kommunen. Man efterfrågade mer samverkan mellan myndigheter och bidrag som skapar helhet. På samma sätt som vid Himleån kände lantbrukarna att man betraktades som "miljöbovar" samtidigt som man fick skicka in många blanketter till myndigheter. Man ville inte tvingas att göra åtgärder i framtiden utan visa att man gick före med detta redan nu. Låg grundvattennivå och brist på vatten i framtiden var också en fråga som oroade. En arbetsgrupp tog fram ett förslag till projektbeskrivning som sedan diskuterades med markägarna.

Därefter gjordes vattendragsvandring med lantbrukare, Greppa näringen, Länsstyrelsen, SLU och vattenrådet. Olika miljöer och åtgärder diskuterades.

Ytterligare vattendragsvandringar längs sträckan gjordes med enskilda markägare, vattenrådets ordförande och en konsult som anlätts av vattenrådet för att hjälpa till i projektet. Under sommaren gjordes även en biologisk inventering av naturmiljöer och naturvärden både i vatten och på land av biolog. Ängsmarker med hotad flora och värdefulla pollinerare som vildbin noterades. En karta över delavrinningsområdet med markslag och topografi gjordes. Genom höjddata togs också kartor över markens våthet, topografi, mindre delavrinningsområden och vattendragets längdprofil fram.

Resultatet från vattendragsvandringar, inventering och kartor sattes samman i en presentation med bilder från området. Under nytt möte visades denna och fortsättningen diskuterades. Markägarna hade i starten väntat sig mer klara besked om vad som kunde göras i området och kände viss frustration över osäkerheten om vad som var möjligt att göra.

Vid ett nytt möte användes kartor där varje lantbrukare ritade ut platser där man ville anlägga våtmarker. Med hjälp av detta underlag gjordes en sammanställning över alla tänkbara åtgärdsförslag i området, främst genom våtmarker men även skyddszoner, fosforfällor, reglerbara dräneringsbrunnar, låglutande slänter, alplantering och biologiska erosionsskydd. Nu började den anlitade konsulten tillsammans med respektive markägare sätta samman en gemensam bidragsansökan. Förutom förprojektering av våtmarker ingick inmätning av åfåran för att kunna göra modellering av flöden. En mätstation för kontinuerlig mätning av grumlighet, ledningsförmåga, flöde och nederbörd lades dessutom till i ansökan. Ansökan beviljades och ytterligare en konsult anlätades för att genomföra arbetet i fält i dialog med markägare under 2018. Projektet växte och tog mer tid än väntat. Eftersom arbetet pågick beslöt dikningsföretaget skjuta upp rensningen till 2019.

Arbetet presenterades på dikningsföretagets möten där fler markägare var med. Här betonade lantbrukarna vikten av att göra ansökan gemensamt för att minska arbetsbördan och att sedan hjälpas åt med åtgärder där det gjorde mest nytta för helheten. Behovet av mer kommunikation till lantbrukarna för att dessa skulle kunna vara delaktiga blev tydligt. En ny ansökan för att genomföra åtgärderna som markägarna var intresserade av gjordes i slutet av 2018 och beviljades under våren 2019. Rensningen av sträckan gjordes under 2019 och projektering av våtmarker påbörjades inför 2020.

Åtgärder gjordes även på enskilda markägares initiativ. Exempel på detta var test av höjdklippning av mindre träd för att behålla beskuggning av vattendraget och att skapa skyddszoner för att minska erosionen av jord till vattendraget.

Figur 35 och 36. Skyddszon längs Ätran och höjdklippning av buskar på markägarnas egna initiativ (Foto t.h.: Per Ericson).

Figur 37 och 38. Gemensam vattendragsvandring och en befintlig våtmark som har uppstått spontant.

Figur 39. Vattendragsvandring.

Biologisk mångfald i Högvadsån

Vattenrådet bjöd i början av 2017 in alla intresserade till ett öppet dialogmöte om biologisk mångfald i Högvadsån. Området är viktigt för exempelvis atlantlax och flodpärlmusslor. Nedre delen av Högvadsån har uppnått god ekologisk status, men den övre halvan samt många biflöden har fortfarande måttlig status bland annat beroende på vandringshinder för fisk och tidigare rensningar på block och sten.

Runt 60 personer kom på mötet. Här deltog markägare, vattenkraftsägare, sportfiskare, kommuntjänstepersoner, kommunpolitiker, Skogsstyrelsen och länsstyrelsen. Efter föredrag om flodpärlmusslor och presentation av tankarna om att starta ett lokalt arbete delade man in sig i grupper för att prata om vad deltagarna själva tänkte. Slutligen fick man skriva upp om man ville fortsätta i en arbetsgrupp eller ville få information om arbetet. Vid nästa dialogmöte deltog 22 personer. Även vid detta och följande möten fanns en blandning av deltagare: markägare, vattenkraftsägare, sportfiskare, kommunbiologer, politiker, Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen. Detta var ett arbetsmöte för att svara på frågan: *Vad ska vi jobba med?* De började fundera enskilt och de tankar som dök upp skrev de ner på lappar. Lapparna togs med i smågrupper där man berättade för varandra och sorterade lapparna under rubriker som man formulerade. Grupperna berättade sedan vad de kommit fram till och allt sammanställdes på en tavla. Deltagarna ringade in tre fokusområden:

1. Kunskapsuppbyggnad och information. Skogs- och jordbruk.
2. Fria vandringsvägar, restaurering av bottnar, flödesregleringar.
3. Samverkan mellan intresseområden: Friluftsliv, kulturhistoria, sportfiske, fiskevårdsområdesföreningar.

Därefter delade man in sig i grupper efter det fokusområde som intresserade mest. Grupperna funderade på: *Vad behöver göras? Vem berörs? Vad behövs?*

Vid det tredje dialogmötet bildades fyra arbetsgrupper. Tre av dessa fokuserade på ännu mer lokala projekt i delar av eller biflöden till Högvadsån. Den fjärde gruppen arbetade mer övergripande för Högvadsåsystemet och handlade om biotopvård och fria vandringsvägar samt arbetade med att sätta samman ett kunskapsbibliotek av tidigare underökningar och rapporter. En av deltagarna visade bilder från sitt vattendrag och överraskande problem, som han upptäckt bara genom att vandra längs sitt eget vattendrag. Han myntade uttrycket Faddervattendrag, som innebär att man tar sig an ett vattendrag som man undersöker, lär sig om och ser vad man kan göra för att förbättra.

Därefter arbetade de olika arbetsgrupperna vidare med vattendragsvandringar tillsammans med markägare, inventeringar, studiebesök och demonstration av elfiske. Bidrag söktes och olika åtgärder gjordes. Vid ett fjärde dialogmöte firade man med smörgåstårter att man kommit så pass långt i arbetet. Grupperna berättade vad som hänt och länsstyrelsen informerade om den spännande men hotade fiskarten havsnejonöga som finns i området. Efter detta möte uppstod ytterligare en arbetsgrupp. Det var ett byalag som ville göra en inventering och ta fram information om ett biflöde till Högvadsån där man hade en vandringsled.

Varje arbetsgrupp har nått och engagerat nya markägare, företag och allmänt intresserade. Grupperna har haft sin egen process från idé till handling som myndigheter och vattenråd kan lära sig mycket av, som exempelvis betydelsen av kontinuitet av personer och god kommunikation samt förtroende från markägare. Fysiska åtgärder har hittills gjorts eller planeras i tre av de fyra lokala arbetsgrupperna. I Högvadsån och ett biflöde sker åtgärder för att återskapa mer varierade bottenar med sten och block för att hjälpa lax, öring och flodpärlmusslor. I Kvarnabäcken har sanering av miljöfarligt avfall gjorts och två vandringshinder har tagits bort. Ett av hindren togs bort genom att markägarens dialog och process med Trafikverket om omläggning av en vägtrumma vid bygget av en cykelväg.

Parallellt med projekten startade Ätrons vattenråd en naturguideutbildning i en bygdegård vid Fageredsån som är ett för laxen viktigt biflöde till Högvadsån. Tre inspirerande möten med 16 deltagare genomfördes. Tanken var att få fler att våga arrangera och leda egna vattendragsvandringar. Efter kursen genomförde deltagare flera lokala vattendragsvandringar.

Vattenrådet deltog också med en station under en temadag om laxen i Falkenberg inom Laxens år 2019. En informationskarta togs fram om atlantlaxens vandring i Ätran upp till Högvadsåns vattensystem. Här sattes Högvadsån in i ett större sammanhang med Ätran och Nordatlanten. Stationen besöktes av skolklasser och allmänhet där man också fick håva småkryp från Ätran.

Figur 40 och 41. Det tredje dialogmötet och vattendragsvandring med Hjärtaredsågruppen.

Figur 42 och 43. Arbetsgruppsmöte med markägare längs Hjärtaredsån. Åtgärder för att återskapa botten för musslor och öring i Högvadsån vid Torsås.

Figur 44 till 46. Elfiskevisning i ett av vattendragen (Foto: Ingela Danielsson). Studiebesök vid laxlyft förbi damm. Byte av vägtrumma för bättre passage för fiskar (Foto: Håkan Bengtsson).

Tabell 8. Exempel på aktiviteter och resultat i Högvadsåprojektet under perioden.

Grupp	Deltagare	Händelser	Åtgärder
Övergripande	- Planeringsgrupp fyra personer - Startmöte 60 pers. - Arbetsmöten 15-25 personer	- Planeringsmöten - Fyra dialogmöten - Föredrag: Kvarnabäcken, havsnejonöga, hydromorfologi - Studiebesök laxlyft - Elfiskedemonstration - Kunskapsbibliotek - Medverkan vid laxens dag	
Lokal vattengrupp 1: Högvadsån vid Torsås	- Fyra markägare - Kommunbiolog - Konsult	- Flera vattendragsvandringar - Bidragsansökan	Återställning av rensade botten längs 500 meter
Lokal vattengrupp 2: Hjärtaredsån	- Sex markägare - En vattenkraftsägare - Kommunbiolog - Konsult	- Två vattendragsvandringar - Kunskapssammanställning - Bidragsansökan	Återställning av rensade botten längs 1000 meter (2020)
Lokal vattengrupp 3: Kvarnabäcken Faddervattendrag	- En markägare - Konsult	- Biologisk inventering. - Dialog med kommun och Trafikverket - Informerat om dagvattenutsläpp	- Sanering av oljefat - Öppnat vandringshinder i form av ålkista - Ombygge av vägtrumma för bättre vandringsväg
Lokal vattengrupp 4: Gamlarydsån	Byalag, sex personer	Inventering (2020)	Informationstavlor (2020)
Fageredsån Naturguide-utbildning	16 deltagare	- Tre möten - Minst tre genomförda vattendragsvandringar av deltagare	

Gemensamt uppföljningsmöte 2018

I mars 2018 bjöds alla deltagare i pilotprojekten in till ett halvtids uppföljningsmöte i Varberg. Närmare 30 personer deltog med en liknande blandning som vid startmötet. Frågorna man startade med var:

- Vad har fungerat bra? Vad är du nöjd med?
- Vad har inte fungerat? Vad är du bekymrad över?

Under mötet provade deltagarna flera arbetssätt. De arbetade enskilt, i par och i grupper. Tankar som skrivits ned tejpades upp på väggarna så att man kunde mingla runt och prata. Deltagarna funderade djupare på hur man lyckats och varför problemen var bekymmer. Några möjligheter som belystes var engagemanget, dialogen, mötesplatser, kunskapsökning och samverkan. Några problem som lyftes var tidsbristen, tröghet att få till åtgärder och svårt att nå ut.

Detta har fungerat bra:

A word cloud of positive feedback from the meeting. The words are arranged in a roughly rectangular shape, with 'Engagemang och deltagande' and 'Samverkan' being the largest. Other prominent words include 'Mötesplatser och dialog', 'Ökad kunskap', 'Information', 'Biologisk mångfald', 'Arbete med kommunerna', 'Turism och fiske', 'Egen vattenprovtagning', 'Mod', 'Ungdomar och skolor', 'Bättre avlopp', 'Minska näringsförlusterna', 'Vattendragsvandringar', 'Använda kultur', and 'Medveten konsumtion'.

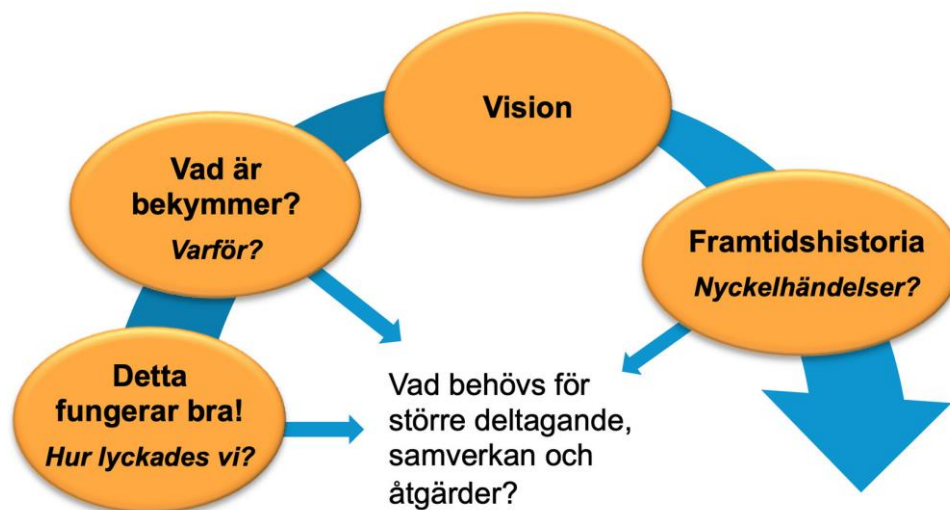
Arbete med kommunerna Turism och fiske Egen vattenprovtagning
Engagemang och deltagande Samverkan Mod
Kalkning Mötesplatser och dialog Ungdomar och skolor
Information Ökad kunskap Bättre avlopp
Minska näringsförlusterna Vattendragsvandringar Använda kultur Medveten konsumtion

Detta är bekymmer:

A word cloud of concerns from the meeting. The words are arranged in a roughly rectangular shape, with 'Ont om tid och resurser' being the largest. Other prominent words include 'Dålig kontakt med myndigheter', 'Svårt att nå ut', 'Intressekonflikter', 'Ojämna maktfördelning', 'Otilräcklig kunskap', 'Föröreningar', 'Problem med data och uppföljning', 'Skogsbruk i skymundan', 'Fiskvägar', 'Ålyngel', 'Dikningsföretag', 'Oklart hur åtgärder ska göras', 'Otilräcklig helhetssyn', 'Mer långsiktighet', 'Stenpirar', 'Rädsor', 'Få bryggor', 'Lite åtgärder', 'Oklar roll', 'Oklara mål', and 'Föröreningar'.

Föröreningar Problem med data och uppföljning Skogsbruk i skymundan
Oklar roll Dålig kontakt med myndigheter Svårt att nå ut Fiskvägar
Oklara mål Lite åtgärder Ont om tid och resurser Intressekonflikter
Rädsor Otilräcklig kunskap Ojämna maktfördelning Få bryggor Ålyngel
Mer långsiktighet Oklart hur åtgärder ska göras Otilräcklig helhetssyn Dikningsföretag
Stenpirar Föröreningar

Figur 47. Överst ses saker som man är nöjd med och det som man upplevt positivt att arbeta med. Underst ses saker som man tycker är bekymmer. Storleken på bokstäverna motsvarar antalet personer på mötet som lyft denna fråga.

Figur 48. Arbetsprocessen under uppföljningsmötet.

Ytterligare en övning gjordes med ett tankehopp in i framtiden till 2030 där problemen var lösta. Hur såg denna vision ut? Man arbetade enskilt, i par och i grupper om detta. I visionerna fanns exempelvis vinn-vinn-lösningar, samverkan och helhetssyn på vattensystemet, större lokalt inflytande och lokalt hållbar utveckling.

Slutligen gjorde hela gruppen en framtidshistoria från 2030 till 2018. Man befann sig i visionen och mindes tillbaka vad det var som hade hänt på vägen. Tillsammans lade man ut lappar med alla enskilda minnen längs en lång tidslinje och en berättelse tog form. Resultatet från dagen sammanställdes och skickades ut.

Ett axplock av händelser i framtidshistorien:

- 2018: Visionen togs fram. Så vill jag/vi ha det.
- 2019: Kommunerna inom avrinningsområdet bjöd in vattenrådet till överläggning om framtida ansvarsfördelning och arbetssätt.
- 2019: Människor med olika kunskaper samlades på lokala möten för att bli överens hur vi skulle hantera våra gemensamma vatten och alla resurser på ett hållbart sätt i närområdet. Allas erfarenheter och kunskaper användes optimalt.
- 2020: Politiker avsatte skattemedel till åtgärdssamordnare och lokalt åtgärdsarbete.
- 2023: Skolorna fick bra möjligheter att integrera vattenfrågorna i undervisningen.
- 2027: En promenad längs Himleån, såg en utterfamilj, en kungsfiskare dök och fiskar vakade överallt.

Figur 49 till 50. Framtidshistorian skapas tillsammans (t.v.) och grupparbete där man intervjuar varandra om vad som varit problem och varför (t.h.).

Dagen avslutades med en gemensam reflektion om hur det varit:

- *När projekten presenterades i början av dagen tyckte jag: Vad olika projekten är! I slutet av dagen såg jag hur lika vi är och hur mycket projekten har gemensamt.*
- *Har känts generöst och kul att få träffa nya ansikten.*
- *Imponerad hur alla bidragit.*
- *Bra metod. Alla har fått komma till tals.*
- *Vi har tvingats att beträda ny mark.*
- *Vi är förvånansvärt samstämmiga.*
- *Politiker och väljare. Vi tänker lika men vi träffas sällan för att dela varandras visioner.*
- *Behöver även få med skolmyndigheter så att lärarna får möjligheterna att arbeta på detta sätt.*
- *Vi har tänkt i strukturer – ett sätt att samarbeta.*
- *Lättare nu att hitta det gemensamma.*
- *Får nu modeller att börja arbeta med lokalt.*

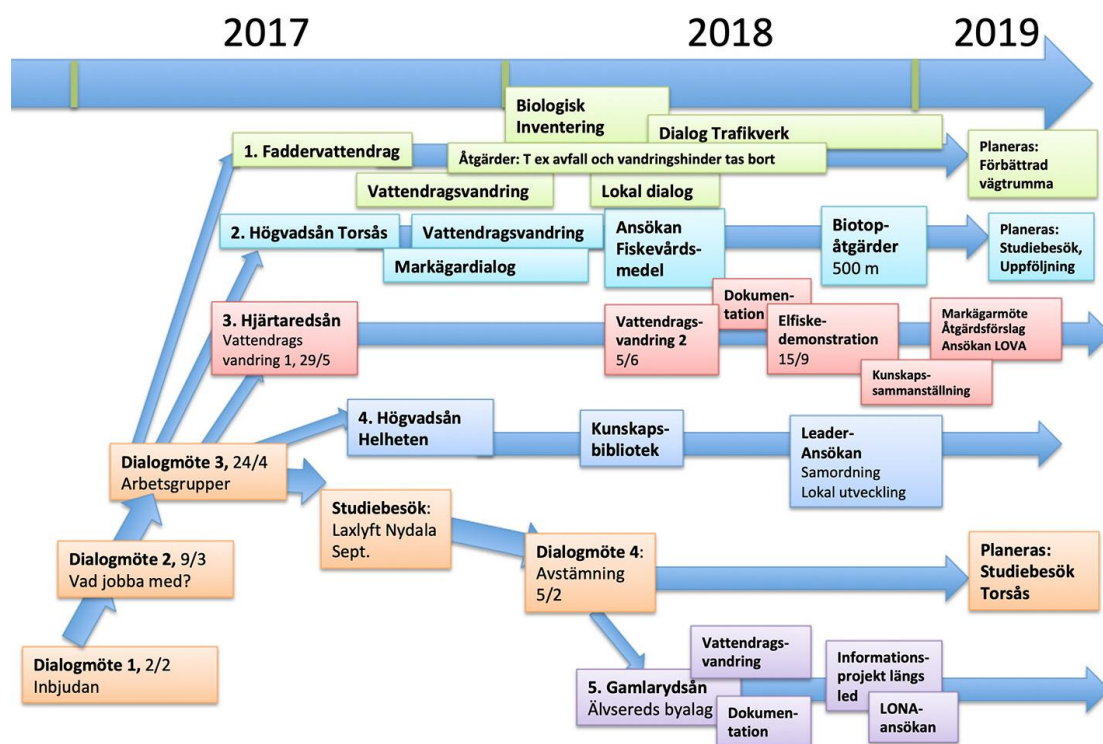
Verktogsbeskrivningar och utvärdering

Ett mål i projektet har varit att dokumentera verktyg som stöder deltagande, samverkan och åtgärder. Under våren 2019 beskrevs arbetssätt i text som använts och som utvecklats inom pilotprojekten. Resultatet blev 58 verktyg som lades ut på Havs- och vattenmyndighetens webb hösten 2019. Läs även vidare under rubriken *Verktyg för lokal samverkan om vatten*.

Samma vår gjordes utvärderingar tillsammans med följeforskaren i varje pilotprojekt. Utvärderingen var en del i den internationella utvärderingen i respektive land. En tidslinje där händelser ritades in togs fram för varje pilotprojekt (Fig. 51). Grupperna blev ofta positivt överraskade över att man gjort så mycket när man såg sammanställningen. Den användes som hjälp för reflektion och för att få en bild av vad som gjorts. Ett antal frågeställningar gick igenom med grupperna under drygt två timmar. Följeforskaren som följt projektet deltog och antecknade tankar som kom upp.

Här framkom både saker som fungerat bra och sådant som inte fungerat så bra. Några saker som kom fram genom detta var behovet av kontinuitet för att skapa bra dialog, helhetssyn, kommunikation, tillit och kunskap. Det behövs större kontinuitet av personer som kan sätta av tid och samordna samt tillräcklig ekonomi för projekten. Det är viktigt med arbetssätt och verktyg som stödjer dialog där alla kommer till tals och där kunskap kan förmedlas på ett begripligt sätt. Vattenråden behöver också en tydligare roll som gör att den lokala och breda kunskapen uppfattas som en viktig och efterfrågad resurs av myndigheter. Resultaten presenteras i en särskild rapport (Prutzer 2020).

För att få in ytterligare tankar, från andra än piloterna, har presentationer och workshoppar om projektet och verktygen gjorts vid Havs- och vattenforum i Göteborg, Vattendagarna i Halmstad samt Vattenrådets dag i Bottenhavets och Västerhavets vattendistrikt.

Figur 51. Historisk tidslinje där olika händelser i Högvadsåns pilotprojekt ritats in. Bilden användes vid utvärderingen tillsammans med den lokala vattengruppen vid Högvadsån.

Figur 52. Workshop om verktygen vid Vattenrådets dag i Göteborg. Vattenrådets dag är ett tillfälle för erfarenhetsutbyte mellan vattenråd som piloterna deltagit i (Foto: Madeleine Prutzer).

Internationella och externa möten

Två internationella möten per år har skett där alla deltagande länder varit med. Mötena har haft olika teman beroende på vilken fas man varit i. Mycket har handlat om övergripande projektfrågor men det har även skett utbyte av olika erfarenheter och arbetssätt. Exempelvis inspirerades Sverige av det danska arbetet med *Catchment officers* till att starta LEVA-projektet (Lokalt engagemang för vatten) med åtgärdssamordnare i 20 pilotområden i Sverige.

Slutsatserna har varit att förutsättningar och arbetssätt skiljer sig mycket åt i de olika länderna beroende på historia, kultur och organisation. Ändå finns många gemensamma nämnare och kunskaper som är viktiga att lyfta fram, exempelvis fördelarna kring samverkan, hur vilja till deltagande uppstår och hur man bygger

tillit. Oftast vill man som aktör vara en del av lösningen istället för att ses som ett problem.

Vid de två internationella mötena i Sverige (2017 och 2019) har några deltagare från pilotprojekten varit med. Pilotprojekten har även presenterat sina projekt och haft guidningar längs vattensystemen för de andra länderna.

Dessutom har ett studiebesök i Danmark gjorts 2018 där deltagare från två av de svenska pilotprojekten var med för att se danskarnas metoder för våtmarksanläggningar, restaurering av svämplan och hur man genom slåtter rensar sina vattendrag i jordbruksområden.

Figur 53 och 54. Himleåns vattenråd guidar längs Himleån vid internationellt partnermöte i Varberg 2017.

Figur 55. Mölndalsåns vattenråd guidar längs Mölndalsån vid internationellt partnermöte i Göteborg 2019.

Figur 56. Studiebesök hos det danska pilotprojektet i Water Co-Governance 2018.

Arbetsgruppen Havs- och vattenmyndigheten och Vattenmyndigheten Västerhavet

Den övergripande arbetsgruppen för projektet i Sverige har bestått av deltagare från Vattenmyndigheten Västerhavet och Havs- och vattenmyndigheten samt en följeforskare. Resurspersonen som arbetat tillsammans med pilotprojekten har varit länken mellan myndigheterna och pilotprojekten.

Arbetsgruppen har haft sin egen lärandeprocess. Även i arbetsgruppen samt inom de deltagande myndigheterna ses samma utmaningar som i de lokala pilotprojekten som handlar om tid, kontinuitet, samverkan, kommunikation och ledarskap.

Tid för reflektion och samtal i arbetsgruppen, både om den egna processen och om de olika processerna i pilotprojekten, har varit nödvändigt för kunskapsutvecklingen och för innehållet i rapporten.

Återkommande mönster

Viljan och engagemanget

Deltagande och stort engagemang – men svårt att nå ut

Engagemanget och viljan att delta i de olika pilotprojekten har varit tydlig. Anledningarna till att man deltar kan vara olika. I vattenråd är man ofta utsedd att representera en organisation, men kunskapen om frågorna och engagemanget ökar ofta efterhand som man deltar. Ibland deltar man för att man redan från början är intresserad, engagerad eller kanske oroad för någon fråga. Det kan vara för att få information och kunskaper eller för att vara med och påverka. Man kan vilja bidra till att i samverkan med andra lösa problem och förbättra miljön. Ytterligare en anledning kan vara att man deltar för att bevaka sina eller sin organisations intressen. Det kan vara att man känner att ens verksamhet är hotad eller att det kommer framtida krav som man vill ligga ett steg före.

Flera engagerade personer från myndigheter som kommuner, länsstyrelser, Skogsstyrelsen och Jordbruksverket har deltagit på möten, vilket varit viktigt. Ett engagemang för att samordna arbetet har funnits från flera kommunbiologer som deltagit i vattengrupper. Däremot har kommunernas samhällsplanerare saknats, vilka har en viktig roll i vattenarbetet.

Ett särskilt engagemang har ofta funnits för det egna lokala närområdet, vattendraget eller sjön som man bor eller har marker vid. Flera lokala vattengrupper har bildats. Genom att dessutom inkludera den lokala kulturhistorien och hållbart brukande av jord och skog har intresse och engagemang ökat ytterligare och fler har berörts.

Samtidigt som man i vattenråden beskriver att det finns ett stort lokalt intresse och många intresserade markägare berättar man att det är svårt att nå ut till fler markägare och en bredare allmänhet, samt även till företag och kommunala förvaltningar. I flera pilotprojekt har kommunerna varit svåra att få med och särskilt planavdelningarna. Vattenråden och avrinningsområden är fortfarande okända begrepp för större delen av kommuninvånarna.

En annan svårighet kan vara att det ibland finns en misstro mot myndigheter som gör att man undviker möten. Det kan exempelvis handla om rädsla hos markägare att förlora rådigheten över sin mark på grund av höga naturvärden eller att man tidigare inte blivit underrättad om åtgärdsförslag eller inventeringar. Det är viktigt att vattenråd verkligen är öppna för kritiska personer och synpunkter. Ofta finns här tankar och idéer att ta vara på som kan bli en viktig tillgång.

Figur 57. Vattendragsvandring vid Vartofta och möte mellan markägare, länsstyrelse och vattenråd.

Vad har fungerat bra?

- Ökat engagemang och ökat deltagande i vattenrådet.
- Mötesformer där alla blir delaktiga och bidrar.
- Framtidstro.
- Stort lokalt intresse.
- Engagerade projektledare.

Hur lyckades man med det?

- Stort intresse för frågorna. Skapar mer intresse och engagemang.
- Vatten är viktigt och berör alla.
- Stolthet att bo vid avrinningsområdet.
- Genom flera möten som vattenrådet betalade.
- Lantbruket kände sig hotat.
- De flesta markägare har ett hyfsat intresse för det lokala vattendraget.
- Jag fick med viktiga personer.
- Känns bra för miljön.
- Bredd av olika kunskaper. Förståelse. Komplexitet.
- Intresse att peka på historiken. Varför ser det ut som det gör?
- Skapa förändring och vinna kunskap.
- Personer som har inspirerat och är roliga att arbeta med i en fråga man brinner för.

Vad är hinder?

- Allmänheten känner dåligt till vårt vattenråd.
- Svårt att få brett engagemang inom avrinningsområdet.
- Kan vara svårt att nå ut med kunskap och att skapa engagemang.
- Några få organiserar och driver den lokala samverkan.

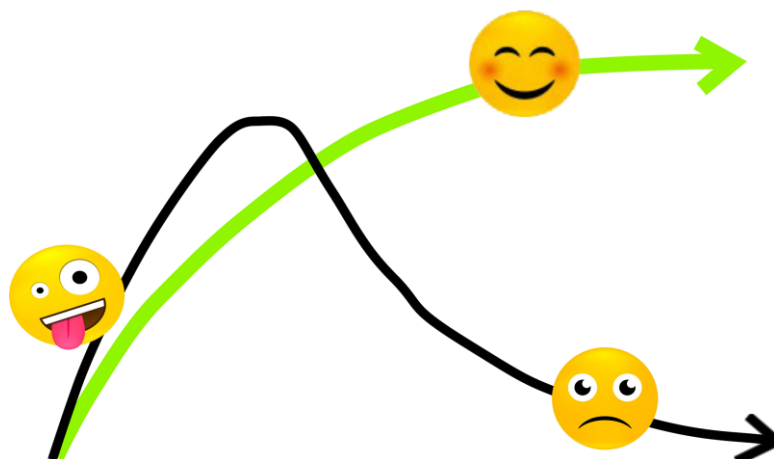
Varför är det ett bekymmer för dig?

- Det kräver mycket tid och vi har nått ut till väldigt få personer i avrinningsområdet.
- Engagemang tar mycket tid. Är ideellt engagemang alltid rimligt?
- Åtgärdsarbete kan inte vila enbart på ideellt engagemang. Vatten berör alla.
- Upplägget är inte långsiktigt hållbart.
- Man kan som markägare uppleva tidsbrist.
- För att få till åtgärder krävs det att många olika parter är engagerade. Utan brett engagemang tappar man vissa sakfrågor. Det blir svårt att skapa god status i vattenförekomsterna.
- Man är rädd för att behöva göra för mycket. Man kan som markägare uppleva tidsbrist.
- Rädsla att tvingas till åtgärder.
- Saknar nyckelpersoner som har engagemang för alla.
- Vi har inte lyckats komma fram till allmänheten. Allas betydelse för vårt vatten.
- Det finns för lite tid att engagera sig och driva saker från kommunens sida. Men mer hade kunnat hända i projektet om man hade kunnat lägga tid i projekten.
- Det finns inget motstånd från kommunens sida mot projekten i sig eller att kommunen är med och driver, men det fattas tid.

Vad är visionen? (Från text och bild ur ritade framställningar)

- Långsiktigt och uthålligt engagemang.
- Större lokalt inflytande, respekt för lokal kunskap.
- Lagstiftning som tillåter kreativitet hos enskilda i ansvar för det gemensamma.
- Utgå från människan, som består av vatten i kretsloppet.
- Det skulle behövas någon med en samordnande roll, som har tid för detta.

Ett problem kring engagemang kan vara att mycket arbete ofta hänger på några få drivande eldsjälar. Engagemanget leder ofta till att arbetsmängden ökar. Mer och mer jobb kan efter hand läggas på de mest aktiva och när dessa av någon anledning tröttnar, får annat att göra och inte kan delta stannar arbetet av. Engagerade personer är förstås en tillgång, men det finns även en risk att dessa kan springa ifrån gruppen. Man kan missa kommunikationen och dialogen där gruppen tappas bort.

Figur 58. Vi behöver ett långsiktigt hållbart engagemang istället för engagemang som bygger på kortsiktiga projekt där mycket läggs på några få eldsjälar. Smileys från pixabay.com

En slutsats är att vatten engagerar, berör och väcker känslor hos många. Vatten är därför en mycket bra utgångspunkt för bredare engagemang som inspirerar till samarbete och helhetssyn kring den lokala bygden eller samhället. Orsaken till detta är att vatten är livsnödvändigt på många sätt samtidigt som det kan skapa problem. Dessutom är det viktigt för rekreation och naturupplevelser.

Även betalningsviljan hos stadens invånare för att uppnå god ekologisk status i området kring Göteborg har visat sig vara hög. Den beräknas till och med täcka kostnaden för den nödvändiga förbättringen att nå god ekologisk status i Göteborgs vattendrag, sjöar och kustvatten (Soutukorva & Wallström 2018).

Inkludering av fler

Det har också varit tydligt att det i pilotprojekten finns en önskan att skapa dialog mellan personer och olika intressen, både mellan dem som deltar i gruppen och gentemot dem som ännu inte är med. Det är tydligt att man vill inkludera fler personer och organisationer av flera anledningar. Ofta finns en öppen och inbjudande attityd. I grupper med lantbrukare var önskan att få med sportfiskare och naturskyddsförening eftersom man då tillför värdefull kunskap till gruppen. *"Vad bra att ni är med i vattenrådet, nu kan vi lära oss om hur många fiskarter det finns i ån."* Även i Mölndalsåns vattenråd ses Naturskyddsföreningens medverkan som en resurs som bidrar med kunskaper om olika arter och miljöer i området. I en grupp med mångfald finns en mycket stor kunskap inom olika områden som kompletterar varandra och där man kan lära av varandra. I dialogen mellan olika perspektiv kan kreativa lösningar med större helhetssyn uppstå.

Att bredda perspektiven gör också att fler personer blir intresserade och involveras. Genom detta kan man engagera fler i vattenrådets arbete. Man kan dessutom koppla på lokala nätverk och aktiviteter som ger stora kontaktytor och på så sätt nå många fler.

Ytterligare en anledning till att deltagarna vill nå fler utanför vattengruppen är att de känner att man har värdefulla kunskaper som behöver tas till vara och att de vill vara med och bidra till en hållbar samhällsutveckling genom större hänsyn till ekosystemen. Ofta finns en önskan från vattenrådet till mer dialog och kontakt med kommunala förvaltningar som direkt påverkar miljön genom sin verksamhet eller

samhällsplanering. En bredare vattenrådsgrupp kan också ge större tyngd och förtroende gentemot exempelvis myndigheter.

Några sätt att nå fler har varit att bjuda in brett till olika temamöten, personliga kontakter och samverka med lokala nätverk som hembygdsföreningar, byalag, skolor, LRF-föreningar och dikningsföretag eller informera på kommunfullmäktige, starta naturguideutbildning och bjuda in media.

I vattenråd är det ofta brist på kvinnor, ungdomar och personer med ursprung i andra länder. På olika sätt kan dock andelen kvinnor och ungdomar öka i vattenrådets arbete och nätverk. I Högvadsåprojektet ökade andelen kvinnor från 24 procent vid startmötet till 45 procent vid fortsatta möten som var mer inriktade på det lokala och praktiskt arbete. Även i Himleåns arbete ökade antalet kvinnor genom samarbetet med hembygdsföreningarna. Himleåns vattenråd riktade sig dessutom till skolor för att nå barn och ungdomar.

Föreningen Connected Dreams, som samverkar med Himleåns vattenråd, har också inriktat sig på skolan. Föreningen har en projektidé, Bee together, som syftar till att inkludera unga i arbetet om vårt gemensamma vatten. Ungdomarna har under många år fått följa uppkomsten av vattenråden och hade från början kontakt med Ätrons vattenråd. De har utvecklat visioner som att skapa ett "elevernas vattenråd", vänfloder i andra länder och skapa ett sammanhang och en helhet som inkluderar fler ungdomar, kvinnor och andra kulturer i arbetet. Därav namnet Bee together där bina är en bild för samarbete och vattnets kretslopp.

Vattenråden är olika organiserade och sammansatta. En synpunkt som kommit upp är att man i varje vattenråd behöver se till att man har en tillräckligt stor bredd så att åtminstone ett minimum av alla intressen finns representerade i rådet och i styrelsen, så att det inte blir för stor slagsida åt något intresse. Det är intressant att notera att vattenråden förhåller sig olika till nya medlemmar. Himleåns vattenråd fungerar som ett öppet nätverk där alla intresserade personer är välkomna och där man inte har några medlemsavgifter. För att bli medlem i Ätrons vattenråd behöver man ansöka och därefter blir man antagen. Rådet har en årlig medlemsavgift. Mölndalsåns vattenråd tar däremot inte in nya medlemmar. Detta är ett fast nätverk som en gång beslutats av de kommuner som ingår. Organisationernas öppenhet ser alltså olika ut vilket troligen kan påverka dynamiken. Ett öppnare vattenråd har förmodligen lättare att få in nya personer som är intresserade av frågorna och som kanske också kan arbeta mer aktivt mellan möten.

Figur 59. Presentationsrunda inför vattendragsvandring för att se på resultat av åtgärder i Högvadsån vid Torsås.

Samverkan

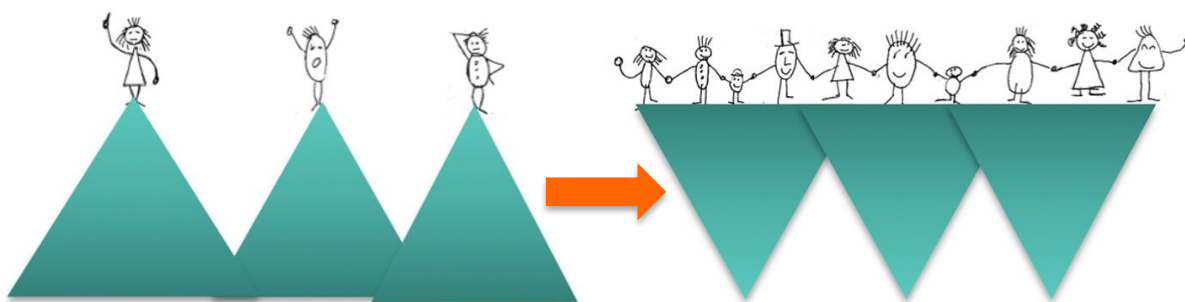
De allra flesta i projektet uttrycker en önskan om större samverkan. Det innebär en önskan att komma ifrån ett *vi-dem* till ett *vi* som samarbetar. Det innebär också en önskan om större helhetssyn där olika frågor integreras. Markägare uttrycker ibland frustration över bristen på helhetssyn från myndigheter, där de tycker att olika myndigheter eller avdelningar inom myndigheter kan ge olika budskap eller fokuserar alltför starkt på en liten del. Vattendragsvandringar där personer med många olika kunskaper deltar upplevs som positiva. När lantbrukare, skogsbrukare, dikningsföretag, biologer, kulturhistoriskt kunniga personer och myndigheter deltar uppstår engagerande och inspirerande samtal där man får ett helhetsperspektiv på landskapet. Detta ger förutsättningar för bättre och långsiktigare åtgärder med större helhetssyn.

Markägarna i Vartofta har betonat vikten av lokal samverkan både vid ansökan om medel och vid genomförandet av våtmarksanläggningar i jordbruksområdet. Genom att hjälpas åt kan man göra de åtgärder som är bäst och förbättrar miljötilståndet för området som helhet. Många markägare har inte ork och resurser att genomföra åtgärder men genom att hjälpas åt kan det ändå göras.

Denna samverkan är inte alltid självklar när det gäller myndigheters arbete. Både markägare och vattenråd känner att de inte är inbjudna av kommuner och myndigheter att delta kring frågor som berör dem. Det har funnits exempel på markägare som vill bli mer involverade vid exempelvis byggen av vägar. Genom envishet hos en markägare har denne till slut lyckats undanröja vandringshinder förbi vägtrummor som annars hade funnits kvar. Det har förekommit att intressanta vattenprojekt som länsstyrelsen arbetat med inte spridits till vattenrådet. Remisser som rör projekt som påverkar vattenmiljöer skickas ofta inte direkt till vattenråden. Vattenråden vill hellre samverka med planeringsavdelningarna i ett tidigt skede än att svara på remisser i slutskedet. Kommuner har dock varit svåra att nå för större samverkan. Genom detta missar kommuner och myndigheter möjligheter till samverkan och kan även missa bra lösningar i planer och projekt.

Länsstyrelserna har haft kontaktpersoner som deltagit på vattenrådsmöten. Detta har varit värdefullt genom att de både bidragit med kunskaper och kunnat ta med sig information till länsstyrelserna. Genom kontaktpersonernas kontakt med flera vattenråd kan de även överföra värdefulla kunskaper och information mellan vattenråden. Viktigt erfarenhetsutbyte och samverkan mellan vattenråd har skett på flera sätt, exempelvis genom den årliga Vattenrådets dag som Vattenmyndigheten ordnat.

Genom projektet kan vi se ekonomiska fördelar av samverkan som genererar effektivare och mer uthålliga åtgärder samtidigt som den även inspirerar till ett lokalt engagemang. I projektet har det skett en kraftig uppväxling av de bidrag som vattenmyndigheten satt in i vattenrådets arbete. Det har skett genom vattenrådets ansökningar om olika bidrag och medlemsavgifter. Vattenråden bidrar med olika åtgärder som är till nytta för kommuner. Det kan handla om förbättrad vattenkvalitet, ökad biologisk mångfald och ökad medvetenhet och kunskap om vattenfrågor hos invånare.

Figur 60. Ibland bygger vi upp alltmer isolerade toppar genom specialisering eller att vi arbetar inom intressegrupper. Det finns en tydlig önskan hos många grupper och i vattenråden om att komma bort från ett "vi mot dem" till ett samverkande och kreativt vi. Genom att vända på perspektivet där vi öppnar upp för mötesplatser för olika personer, grupper och organisationer kan vi nå detta.

Att ge rum för alla

Att alla ska komma till tals på ett möte angavs vid piloternas utvärderingsmöte som något viktigt. För detta behövs förhållningssätt som öppenhet och lyssnande för att skapa dialog och deltagande på lika villkor. Det behövs arbetssätt och struktur som stödjer detta. Flera av de föreslagna verktygen har detta syfte. Många möten i piloternas arbete har startat med enskild reflektion där man skrivit ner tankar på lappar. Lapparna har man sedan tagit med sig i smågrupper där man lyssnat på varandras tankar. Därefter har man i gruppen strukturerat tankarna tillsammans genom att sortera lapparna under rubriker. Detta betonar att allas tankar är viktiga och behöver komma med samt vikten av att man lyssnar på alla i gruppen. Vid workshoppar har gruppen ofta varierat med dialog i små grupper eller två och två samt i helgrupp. Ofta har gruppen avslutat med en reflektion där man får höra varandras tankar om hur arbetet varit.

För bra dialog kan det behövas en processledare som bidrar till struktur där man undviker envägskommunikation och istället skapar dialog. Detta handlar om en utveckling av ett i grunden demokratiskt förhållningssätt.

Figur 61. Ätrans vattenråd samtalar om visioner och vad man vill arbeta med.

Resultatsammanställning 2. Tankar om samverkan - från pilotprojektets uppföljningsmöte den 1 mars 2018. Samarbete och samverkan lyftes fram som något som fungerat bra i pilotprojekten samtidigt som det finns hinder och en vilja att samverkan ska öka.

Vad har fungerat bra?

- Medverkan till framtida samverkan mellan intressenter, nationella projekt.
- Nöjd med vårt projekt och hur man kan jobba med kultur för att få fram sitt budskap.
- Samverkan ökar möjligheten till lösningar.
- Bra samarbete med förvaltningen.
- Att se hur samarbete och engagemang leder till positiva åtgärder.
- Vattendirektivsgrupper bildas i kommunerna.

Hur lyckades man med det?

- Nyfiken och vill att man löser saker och ting tillsammans.
- Viljan och tron på att vi kan förbättra situationen
- Intresse för hur man kan mötas utifrån olika intressen.
- Påverkat kommunens beslut i vattenfrågor. Kontakt med kommunen.
- Visa problemen på plats.
- Personlig kontakt mellan vattenråd och kommunen.
- Samarbete med andra lokala föreningar.

Vad är hinder?

- Fyrkantigt regelverk. Myndighetskontakt.
- Intressekonflikter i rådet.
- Äganderätt – intressekonflikt.
- Vattenrådet behöver tydligare roll gentemot kommunen.
- Vattenrådets roll oklar.
- Vi måste formulera ett tydligt mål för vårt arbete med lokal samverkan.
- Tungrott arbete – kräver tålamod.
- Att driva och organisera lokal samverkan tar mycket tid/resurser. Vem har denna tid?
- Från lantbrukets synvinkel behöver allmänheten få förståelse för vår roll i vattenverksamheten.

Varför är det ett bekymmer för dig?

- Påverkar möjligheten till resultat. Processen tar tid. Man kommer på efterkälken.

Vad är visionen? (Från text och bild ur ritade framställningar)

- Vi löser saker tillsammans, sunt förnuft.
- Samverkan och vinn-vinn: Dricksvatten, biologisk mångfald och friluftsliv.
- Stad och landsbygd.
- Helhet: Arbete och fritid, tid tillsammans, mångfald och samverkan.
- Optimal balans: Äganderätt – samhällets regler.
- Bygemenskaper där vi samverkar och löser problem.
- Respekt för varandra.
- Vattensystemet och kunskapen knyter samman skolor och orter, stad och land.
- Vänortsfloed i Afrika.
- Samsyn och synergier: Mellan/inom myndigheter, mellan olika intressenter t ex vattenkraft, vatten i Natura 2000, åtgärdsfinansiering, dagvatten.
- Lokala åtgärdssamordnare.

Behov av mötesplatser

Vid flera tillfällen har det i pilotprojekten uttryckts behov av neutrala mötesplatser som inte arrangeras av en myndighet eller intresseorganisation. Vattenråden framhålls då av deltagare som en sådan mötesplats.

Det finns ofta en misstro och polarisering *mellan* olika intressegrupper. Vi behöver därför möten mellan olika personer, organisationer och myndigheter där vi kan lyssna, lära känna och bygga upp förtroende för att skapa större samverkan, helhetssyn och kreativa lösningar. Detta behov ses även *inom* organisationer som myndigheter. Den egna verksamheten fokuserar ofta på den egna målstyrningen och budgeten medan mellanrummet där samverkan och helhetssyn ska ske saknar tid, budget och målsättning.

I projektet har vi sett att lösningarna blir bättre och effektivare genom ett lokalt samarbete som ger mer kunskaper och idéer. Dessutom krävs oftast det lokala samarbetet för att åtgärderna ska kunna göras över huvud taget eftersom de oftast helt hänger på markägarens intresse. Upplevs deltagandet och arbetet positivt ger det ringar på vattnet och fler åtgärder kan genomföras.

Mötesplatserna visar sig ge inspiration och engagemang eftersom vi kan se ett sammanhang tillsammans med andra människor och organisationer. Genom att prata med varandra skapas ett mer öppet, kreativt, stödjande, lärande och inspirerande arbetsklimat. Mötesplatser behöver därför få tid, kontinuitet och budget. Deras viktiga roll behöver göras tydlig.

Vattenråden fungerar som sådana viktiga mötesplatser där det finns möjlighet till dialog och samverkan på tvären över gränser mellan personer, grupper och organisationer. Vattenråden har arrangerat tematiska möten där alla intresserade varit inbjudna. Vid seminarier om jordbruksåtgärder, vattenbrist eller dagvatten har många påpekat betydelsen av mötesplatser där personer med olika bakgrund kan träffas, utbyta erfarenheter, skapa nätverk och samverka. Här har vattenråden återigen en betydelse som neutral mötesplats och vattenråd kan hjälpas åt genom att turas om att bjuda in till olika temadagar.

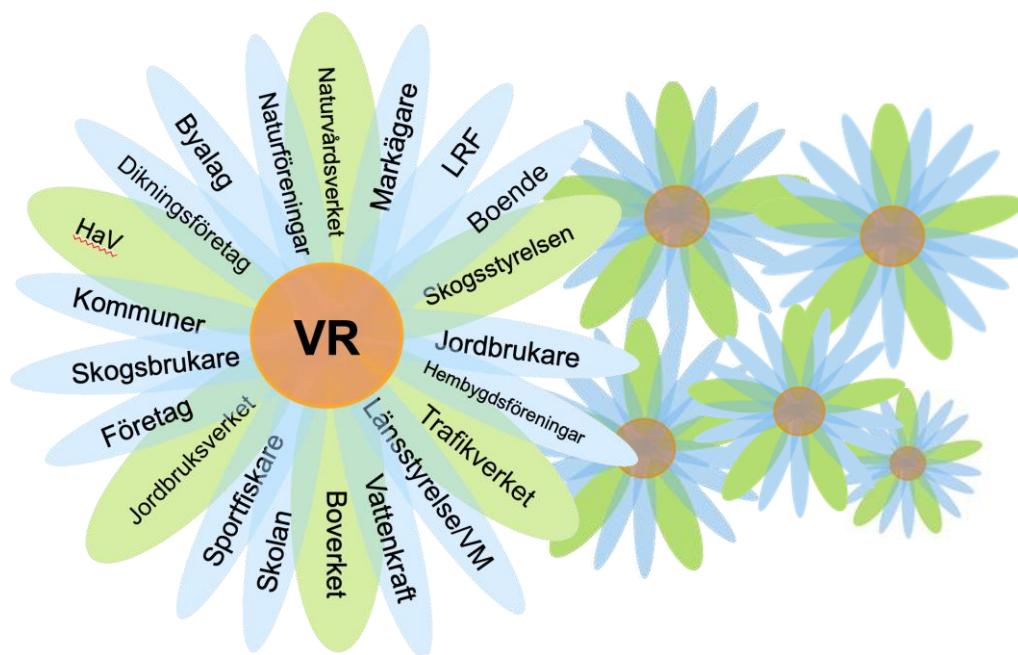
Ett annat exempel är den vattendirektivsgrupp som finns inom Falkenbergs kommun där personer från olika förvaltningar deltar för samverkan kring vattenfrågorna. Denna grupp samverkar även med vattenråd.

De lokala vattengrupperna som arbetat i Water Co-Governance-projektet har fungerat som mer informella mötesplatser. På lokal nivå skapas ofta mötesplatser genom exempelvis byalag och hembygdsföreningar. Ofta delar man lokalt in sig i olika föreningar och det finns därför även här behov av gränsöverskridande mötesplatser för samverkan. Byalag kan ibland ha denna funktion. Ett enkelt förslag som kom upp i en lokal vattengrupp med lantbrukare var återkommande korvgrillning med granngårdarna vid ån där man kan prata om vad som hänt och vad som är på gång i närområdet.

För att mötesplatsen ska fungera bra krävs ett klimat och arbetssätt så att alla kan komma till tals. Vi behöver också en nyfikenhet på varandras idéer och perspektiv. Det behövs en tilltro till varandra och en vilja att lyssna på varandra. Vi behöver känna oss trygga och veta att vi inte kommer att bli angripna. Det är även viktigt hur möteslokalen ser ut och är möblerad. Podier skapar envägskommunikation medan att sitta i cirkel och i smågrupper skapar dialoger. Att vara utomhus där man upplever landskapet och miljöerna kan vara det allra bästa.

Genom mötesplatser och dialog har flera viktiga saker skett. Gemensamma visioner och målbilder har utvecklats och tilliten mellan personer och grupper har ökat. Perspektiven har blivit bredare vilket skapat större engagemang och nätverk. Detta har gjort det lättare att fånga möjligheterna som dyker upp, hitta nya lösningar och att komma till handling.

Vattenfrågorna är komplexa och berör alla på något sätt. För att lösa komplexa frågor på ett långsiktigt sätt utan att skapa förenklade svar och nya problem är samverkan och en mångfald av deltagare nödvändig. Vi behöver nya perspektiv och det behövs en förståelse för hur frågorna finns i ett nätverk av andra frågor. Det behövs därför mötesplatser på tvären där en mångfald av organisationer och personer har möjlighet att delta. Vi behöver mötesplatser där vi även kan kliva ur våra roller och mötas som personer där vi kan testa nya idéer.

Figur 62. Vattenråden (VR) är mötesplatser där gränser kan brytas och samverkan ske mellan exempelvis kommuner, intresseorganisationer, föreningar, företag och markägare. De statliga myndigheterna kan bidra med stöd för dessa mötesplatser. (HaV står för Havs- och vattenmyndigheten. VM står för vattenmyndigheten.) Det behövs många mötesplatser.

Processen – från samtal till resultat

Dialogen och det kreativa mötet

Projektet visar på dialogens betydelse. Tydligast har detta varit i grupper där motsatta intressen och personer med olika bakgrund möts. Ofta finns konflikter och polariseringar mellan intressegrupper som mellan sportfiskare och vattenkraftsägare, mellan skogsbrukare och biologer eller mellan markägare och myndigheter.

Genom att mötas som personer och få prata *med* varandra, få dela sina tankar och lyssna på den andre händer något jämfört när man i sin egen grupp pratar *om* den andre. Dialogen och mötet har ett egenvärde i sig själv och behöver inte ha ett mål. Genom möte och dialog skapas relationer, genom detta kan tillit uppstå som i sin tur är nödvändig för samverkan och samarbete.

Dialogen skapar lärande både genom att man får nya kunskaper och nya perspektiv. Kunskaperna och perspektiven gör svaren mer komplicerade men berikar samtidigt genom att man får en större helhetsförståelse vilket är nödvändigt för bra lösningar på problem. Kreativa lösningar kan plötsligt uppstå genom att man får nya kunskaper eller genom nya möjligheter till samarbete.

Ett *vi mot dem* kan efterhand bytas mot ett samverkande *vi*. Detta kräver tid och man behöver återkommande möten där man får träffa varandra. Gemensamma upplevelser som studiebesök och vattendragsvandringar har varit värdefulla.

Ett problem kan vara att det från början finns en misstro vilket gör att man inte är beredd att öppna för en dialog eller ens delta på möten. Att delta för att endast bevaka sina egna särintressen eller för att kunna kritisera efter möten skapar inte heller tillit eller bra möjligheter för dialog. Det behövs en vilja att lyssna och att även kunna kliva ur sin roll för att delta som person och inte enbart som en företrädare för en organisation. Det kan vi göra genom att vara tydliga med våra roller och på så sätt kunna kliva i och ur dem så att andra förstår det. Ett i förväg uppsatt mål eller lösning kan skapa misstro. Det som uppfattas som dolda agendor, manipulation eller dubbla budskap skadar tilliten och hindrar dialogen. Detta är viktigt att tänka på för såväl myndigheter som föreningar, organisationer och enskilda personer. Vi behöver istället vara öppna för att kunna byta perspektiv och oväntade idéer. En ömsesidig dialog kräver att *båda* parter verkligen är måna om att den andre ska kunna berätta och att man själv lyssnar. Det sker konkret genom att vi ger varandra tid att berätta och ställer frågor till varandra för att förstå bättre. En ledares roll är att på olika sätt se till att alla i gruppen kan uttrycka sig.

Figur 63. Himleåns vattenråd och hembygdsföreningarna möts för att prata vatten och historia.

Vad har fungerat bra?

- Möten med människor med olika erfarenheter och bakgrund.
- Vattenråden viktiga som plattform för dialog.
- Kontakt med markägare.
- Kommunikation mellan olika personer och olika kulturer, ömsesidig inspiration.
- Bra dialogmöten.
- Vattendragsvandring.
- Att följa ungdomar under 16 år kopplat till vårt gemensamma vatten med fokus på skolor längs med floder.

Hur lyckades man med det?

- Mötesupplägget var/är interaktiva – mötesmetodiken är viktig för att alla ska komma till tals.
- Högt i tak, våga säga vad man vill.
- Jämspelta, hade samma kunskap, relation. Gräsrot – icke gräsrot fanns ej.
- De var på hemmaplan, en fördel för dem. Trygghet. Spelplanen har stor betydelse.
- Använda ledord – tydligt mål med mötet. Styrning – mötet måste vara noggrant planerat.

Vad är hinder?

- Brist på helhetssyn hos myndigheter.
- Polarisering, när viljan saknas.
- Ojämn maktfördelning – resurser, tid, inflytande.
- Mycket olika villkor och resurser hos rådets olika medlemmar.
- Toppstyrning.
- Resurser till organisationen för liten.

Varför är det ett bekymmer för dig?

- Arbetet behöver fördelas på fler personer.
- Svårt att få till planeringstid.
- Det som man ska få till mellan mötena krockar med arbete och försörjning.

Vad är visionen? (Från text och bild ur ritade framställningar)

- Vattenrådet-en mötesplats i mitten.
- Deliberativ demokrati- förutsättning för bättre beslutsunderlag.

Konflikter och maktförhållanden

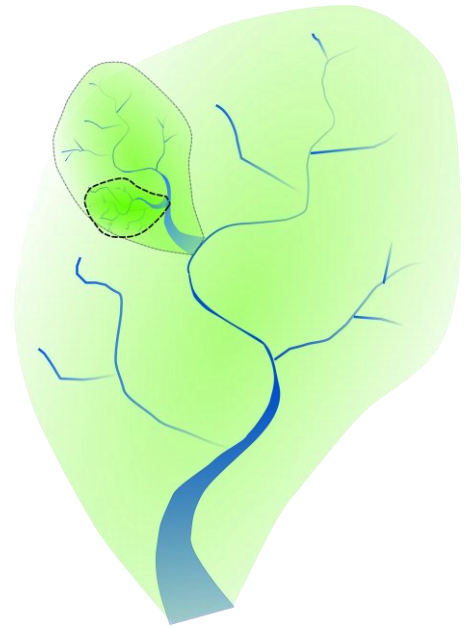
Ofta har man i vattenråden skilda åsikter i frågor, vilket är naturligt när personer med olika intresse och kunskaper möts. Det är viktigt att betona att dialog inte innebär att man behöver vara överens. Ibland undviker man att ta upp meningsskiljaktigheter i en grupp eftersom konflikter är obehagliga eller att man upplever att övriga i gruppen är överens. Det kan också bero på maktförhållanden som gör att man inte vågar ifrågasätta. Det kan också hända att processen går för snabbt eller att kommunikationen brister så att det man inte är överens om inte hinner komma upp. Allt detta kan skapa misstro och problem längre fram i processen.

Verklig dialog innebär att man även kan tala öppet om problem, det som skiljer och upptäcka det man är oense om. Det kan samtidigt betyda att man ändå kan hitta gemensamma mål och visioner som man kan samverka runt. Verktygen för dialog som projektet genererat kan vara en hjälp för att olika tankar ska komma upp och få utrymme. De kan även hjälpa till att tydliggöra maktförhållanden och olika roller, vilket i sin tur gör det möjligt att tydligt kliva i och ur våra roller när vi möts och har kreativa samtal med varandra.

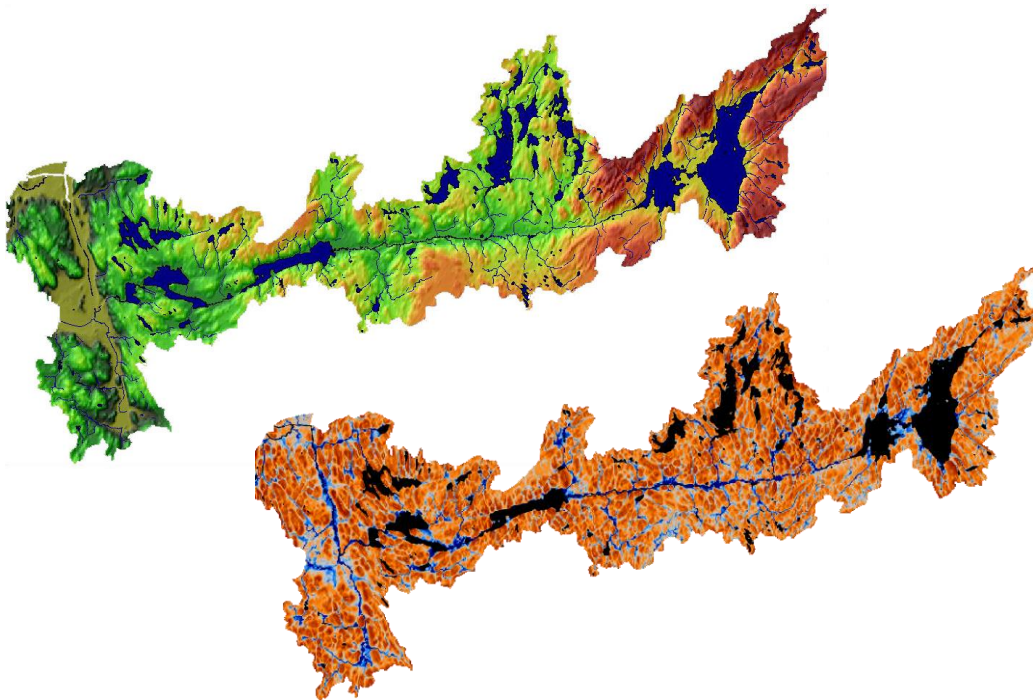
Kartan som stöd för samtal

Kartor över avrinningsområden har visat sig vara ett viktigt underlag att kunna utgå från för samtal om intressanta miljöer, problem och olika åtgärder. Kartor väcker intresse och avrinningsområdet är något som många inte sett tidigare. Det fungerar som en pedagogisk bild där det egna lokala vattendraget, diket, våtmarken eller sjön står i förbindelse med ett delavrinningsområde, som i sin tur är del i det större avrinningsområdet, som i sin tur mynnar i havet (Fig. 64). Det hjälper oss att förstå helheten och hur vattnet flödar genom landskapet och ekosystemen.

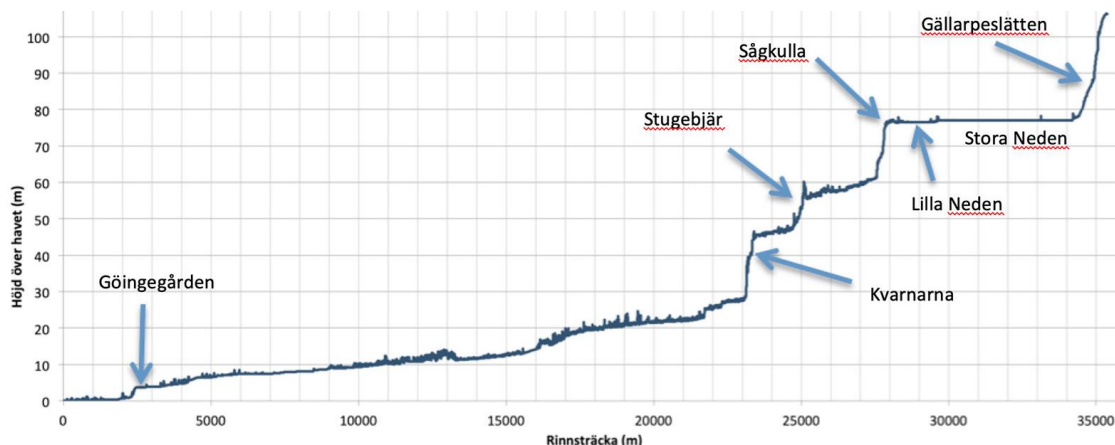
I pilotprojekten har också många olika typer av kartor över avrinningsområdena använts för att åskådliggöra olika saker. Kartor har gjorts för att visa topografi (Fig. 65), vattensystem, markanvändning, markens våthet (Fig. 66), delavrinningsområden, jordarter, erosionsrisker och vattendragsprofil (Fig. 67). För detta har det behövts tillgång till kartunderlag och höjddata samt någon som kan datorprogram för att skapa kartor.

Figur 64. Avrinningsområdet är en pedagogisk bild som sätter det egna lokala avrinningsområdet i en allt större helhet.

Figur 65 och 66. Pedagogiska tematiska kartor kan enkelt göras som exempelvis visar topografi eller våthetsindex i Mölndalsåns avrinningsområde (Nolbrant 2011).

Figur 67. Vattendragsprofil längs Himleån från källa till hav tas enkelt fram med hjälp av höjddata.

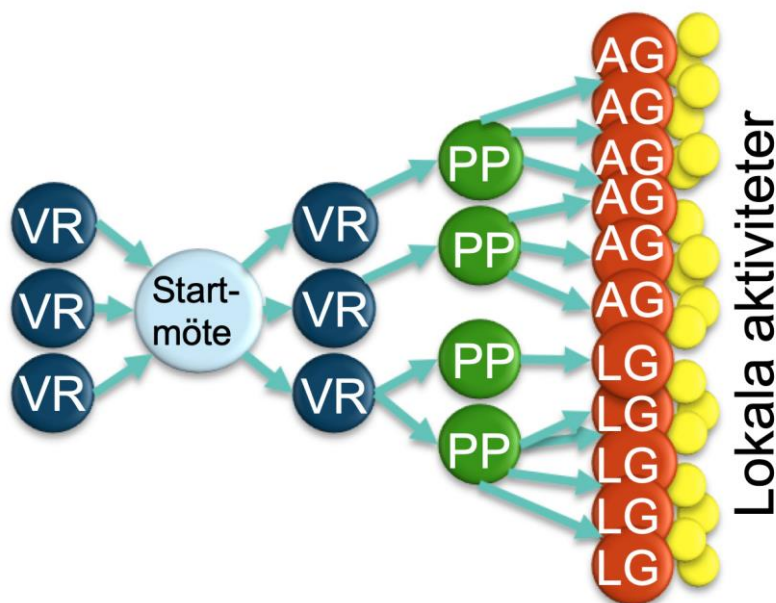
Utveckling av lokala grupper och arbetsgrupper

I alla vattenråden har det under processens gång utvecklats delprojekt och arbetsgrupper (Fig. 68). I Mölndalsåns vattenråd har det uppstått flera arbetsgrupper som arbetar med skolprojekt, information till politiker, vattendragsvandring och informationstavlor i vattensystemet. I Himleåns vattenråd har ett projekt handlat om lokal vattenprovtagning för att undersöka var i vattensystemet det sker mest näringsförluster från jordbruksmarken. Ett annat projekt har varit Himleådagen då man tillsammans med andra föreningar uppmärksammar vattensystemet. Detta projekt har i sin tur innehållit två delprojekt: Vattnet i skolan och en historiebereskrivning av området tillsammans med hembygdsföreningarna. Detta är ett exempel på hur delprojekt och arbetsgrupper utvecklas som samtidigt ingår i helheten.

Ätråns vattenråd startade två lokala projekt eller lokala vattengrupper i två delavrinningsområden. Ett av dessa områden är Högvadsån. I detta område har det i sin tur uppstått fyra ännu mer lokala vattengrupper med intressen i biflöden till Högvadsån eller Ätran. Att lära känna både natur och historia i det egna området är roligt och skapar både mer engagemang och förståelse. I tre av dessa vattendrag har åtgärder genomförts. Det har varit det egna lokala vattendraget och närområdet som engagerat mest och där åtgärder slutligen skett.

I det andra delavrinningsområdet i Ätran vid Vartofta har en lokal vattengrupp med lantbrukare arbetat tillsammans för att hitta olika åtgärder inom dikningsföretagets område. Lantbrukarna har uttryckt att man vill samarbeta så att man kan hjälpas åt att förbättra tillståndet i vattendraget genom att utföra åtgärder där de gör störst nytta.

Det viktiga är att det är i de yttersta förgreningarna saker händer, där enskilda markägare, lokala grupper, föreningar, företag och konsulter finns. Det är här åtgärderna görs och därför behöver markägare, lokala vattengrupper och lokalsamhället vara delaktiga från början för att åtgärderna ska bli bra och bidra till ytterligare åtgärder. Vattenrådet kan ta initiativ till lokala vattengrupper, möteplatser för samverkan och söka pengar. Samtidigt bidrar vattenrådet med övergripande kunskaper och en helhetssyn på avrinningsområdet.

Figur 68. Från det gemensamma startmötet 2016 för de tre vattenråden har arbetet grenat upp sig i allt fler arbetsgrupper och lokala projekt där oftast enskilda eller grupper genomför åtgärderna. (VR=vattenråd, PP=pilotprojekt, AG=arbetsgrupp, LG=lokal vattengrupp). En lokal vattengrupp är en speciell form av arbetsgrupp som är en lokal samverkansgrupp kring en mindre del av avrinningsområdet.

Ansvar för kartläggning och åtgärder

Vid utvärderingen av Water Co-Governance-projektet ställdes frågan om man i vattenråden vill ta ökat ansvar för kartläggning, åtgärder och statusklassning. Tankar har kommit från enskilda deltagare och markägare om att man bör sätta mer lokala och egna mål som man också kan följa upp själva. Det leder till större lokalt deltagande och förståelse. Tankar om att utveckla något enkelt system för att följa upp jordbruksår har diskuterats, på liknande sätt som Blå målklassning (Bleckert m fl 2011) som finns inom skogsbruket.

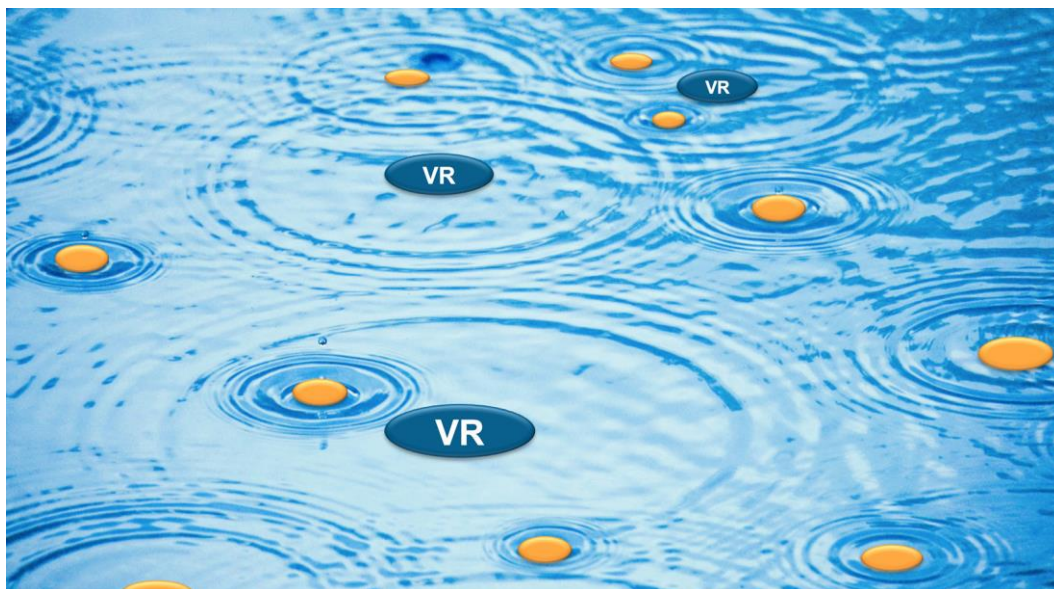
Samtidigt har man från vattenråd inte velat ta på sig ansvar för att genomföra åtgärder eller att ansvara för statusklassningar. Vattenråden har ingen egen rådighet utan detta ligger på de enskilda verksamhets- och markägarna. Däremot anser man att man är en viktig plattform för samverkan kring statusklassningar och åtgärder.

Nätverkande

Vattenråden är en del av komplexa nätverk tillsammans med det övriga samhället. Varje medlem ingår i många andra nätverk och sammanhang. Nätverken är dynamiska och utvecklas efter hand. Nya och kanske oväntade möjligheter kan uppstå genom kontakter där man får nya kunskaper och idéer eller hittar vägar till samarbete. Nätverken skär på tvären genom de hierarkiska system som myndigheter och andra organisationer ofta kan vara. Det behövs då mandat, tillit och stöd att utveckla kontakter och idéer i nätverket. God kommunikation och mötesplatser är nödvändiga för nätverken, som på så sätt kan samverka mer och bli kreativare.

Det finns många lokala nätverk som vattenråden har samverkat med. På så sätt har vattenrådets kunskaper kommit andra till del och samtidigt breddats. I nätverk kan man hjälpas åt att nå mål, man behöver inte göra allt själv. Himleåns vattenråd vände sig till hembygdsföreningarna för att ta fram information om den lokala

historien med koppling till vattnet. Då utvidgades nätverket med hundratals personer samtidigt som spännande kunskaper tillfördes. Mölndalsåns vattenråd arrangerade vattendragsvandring under Västerhavsveckan och fick på så sätt nytta av Västerhavsveckans nätverk och organisation. Ätrons vattenråd deltog på Laxens dag som kommunens destinationsbolag anordnade och kopplade på detta nätverk.

Figur 69. Vattenråden ingår i nätverk med många lokala aktörer, lokala vattengrupper och personer som interagerar och påverkar. Man behöver inte vara ensam i genomförandet. (Foto: Pixabay)

Arbetsflödet

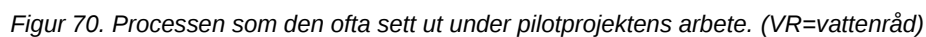
I de olika pilotprojekten kan man se en liknande arbetsprocess. Man kan likna det vid en vågrörelse som växlar mellan möten där alla träffas och tiden däremellan där gruppen är utspridd på olika platser och verksamheter. Ofta finns det dessutom arbetsgrupper eller lokala grupper som har sina egna processer, kanske med tätare möten, men som ansluter till möten med den stora gruppen. Energin i arbetet påverkas av flera saker som exempelvis:

- Inbjudan inför möten som ger förståelse och sammanhang.
- Klimat för dialog: öppenhet, mångfald och lyssnande.
- Dokumentation som skickas ut till alla: minnesanteckningar, sammanställningar från workshoppar som ger en röd tråd.
- Mellan möten: aktiviteter hos deltagare

Man kan göra en generell beskrivning av processen i pilotprojekten (Fig. 70). Den började i några av följande frågor som alla deltog i att besvara: Vad är engagemanget? Vad är viktigt? Vad är problemen? Vad är visionen? Tankarna sammanställdes och skickades ut till alla. Under följande möten utvecklades tankarna vidare. Arbetsområden, arbetsgrupper och lokala projekt uppstod. Man började genomföra aktiviteter och åtgärder. Efter ett tag hölls ett utvärderingsmöte där man tittade tillbaka på vad som hade gjorts och reflekterade över hur det fungerat.

Startmötet för Högvadsån, där man bjöd in brett, lockade många deltagare. Vid fortsättningsmötet med en arbetsgrupp minskade deltagandet till en femtedel. En

Under processens gång har det varit viktigt med en planeringsgrupp som förberett samt gjort inbjudan, dokumentation och utskick som en röd tråd. Det är också viktigt att det är öppet för nya deltagare att ansluta, medverka och påverka processens gång.

Kommunikationen, under och mellan möten, har varit viktig och krävt tid och omsorg. Den ger förutsättningar för öppenhet, deltagande och tillit. Kommunikation behövs inom gruppen samt med dem man riktar sig till utanför gruppen. Den kan ske på många sätt genom samtal, bilder, presentationer, film och utskick. Den behöver vara öppen och lätt att förstå så att alla känner sig inkluderade.

Betydelsen av kommunikationen ser man genom de tillfällen då den brustit på grund av byte av personer, tidsbrist eller att man inte uppfattar behovet. Det kan också saknas personer som tar ansvar för kommunikationen. Det leder till att man tappar kontinuitet, förtroende och engagemang och att det kan ge upphov till konflikter. Arbetet och samverkan kan då stanna av till dess man återfått förtroendet. Särskilt mycket kommunikation brukar behövas när arbetet kommer in i en fas av åtgärder där olika markägare är involverade.

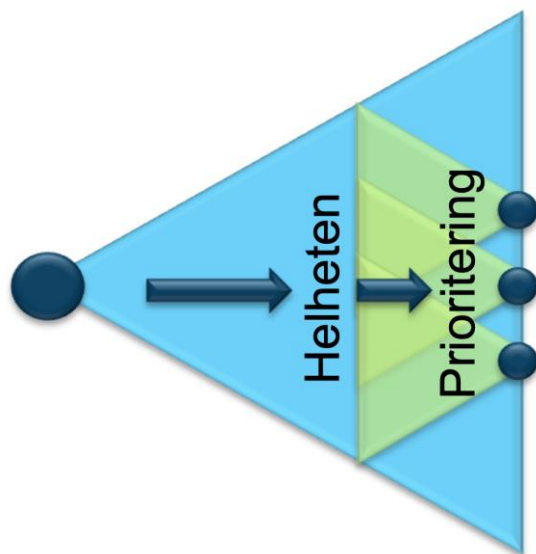
68

Helhetssyn och prioriteringar

I arbetet där grupperna kommit fram till vad de vill arbeta med har många tankar kommit upp. Mångfalden av idéer har skapat en bredd och en större helhet. Ur denna bredd har man prioriterat delar, frågor eller projekt som man startat med (Fig. 71). Det är viktigt att både kunna hålla helheten och delarna i tanken samtidigt. Deltagarna ser att det man arbetar med ingår i ett större sammanhang och hur det kan samverka med andra projekt.

Ofta har vattenarbetet satts i ett större och samtidigt i ett lokalt sammanhang. Grupperna har kopplat vattnet till exempelvis livsmedelproduktion, landsbygdsutveckling, företagsutveckling, rekreation och lokalt inflytande. Man har satt in det egna arbetet och platsen i ett bredare perspektiv med hållbar utveckling där ekologiska, sociala, ekonomiska och kulturella frågor ingår. Inom Högvadsåprojektet gjordes en Leader-ansökan för att koppla vattenarbetet med lokal utveckling av näringsliv och hållbarhet. Ansökan avslogs men Leader ville få in en förnyad ansökan som tydligare fokuserade på näringslivsutveckling kopplat till vatten och miljö.

Större helhetssyn är något som efterfrågas i alla grupper, allt från myndigheter och vattenråd till lokala grupper och lantbrukare. Pilotprojekten har visat att vattenråden som lokal mötesplats har fungerat bra för att öka helhetssynen. Förståelsen och kunskapen om helheten finns ofta på den lokala platsen och kanske särskilt på landsbygden. Vattenråden har här en viktig roll i att bidra till helhetssynen genom samverkan.

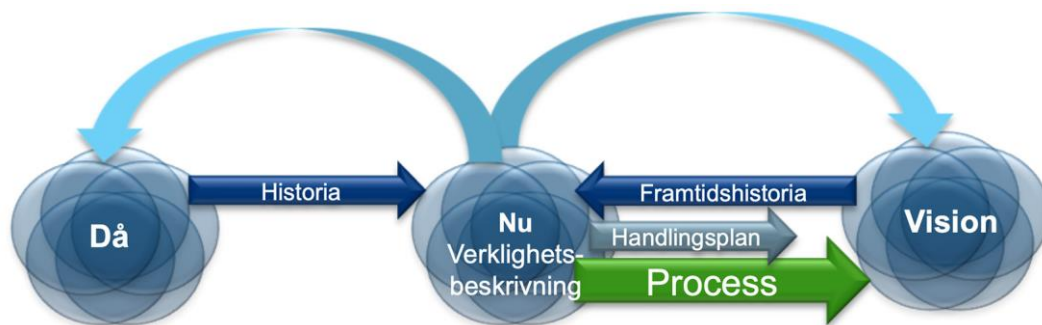
Figur 71. Både helhet och prioriterade projekt utvecklas under arbetets gång. Den blå triangeln symboliserar hur helheten breddas efterhand. Från denna helhet väljs prioriterade delar ut som snävas in och som man startar särskilda arbeten kring.

Visioner utvecklas

Visioner för det man vill nå har blivit tydligare efter hand. Det har skett genom möten, samtal och att börja utföra åtgärder. Man har även haft workshoppar där man beskrivit visionerna för arbetet eller vattenrådet. På så sätt kan gemensamma visioner utvecklas. Visionerna har exempelvis handlat om att vattenrådet ska vara en mötesplats för samverkan och att man vill samarbeta med andra som exempelvis

skolor, hembygdsföreningar och naturföreningar. Det har förstås också handlat om att man har friska och levande vattenmiljöer där man samspelar med naturen och brukar den på ett hållbart sätt. I visioner finns också med ett större samarbete mellan stad och land där landsbygdens betydelse för staden är tydligare. Dessutom kan man se att piloternas visioner ofta utgår från det lokala perspektivet och kunskaperna samt handlar om ökad samverkan som ger mer lokalt inflytande. I visionen har också funnits en koppling mellan det lokala vattendraget och det globala genom exempelvis vänfloder i andra länder.

En nedskriven vision är ingen vision om den inte finns levande hos personerna i gruppen. Den blir då konkret, engagerande och mångfasetterad och blir en stark drivkraft för handling. En vision är ett hopp in i den framtid man vill se men där man inte behöver fundera på vägen dit (Fig. 72). Genom att berätta för varandra om våra visioner kan vi hitta de gemensamma visionerna. På samma sätt kan vi dela verklighetsbeskrivningar och historiska beskrivningar med varandra för att få fler perspektiv och större förståelse. Visioner kan liknas vid bergslandskap där vissa toppar ligger långt bort och andra ligger nära. Genom att uppmärksamma de tillfällen när delar av visionen förverkligas håller man den levande och man kan bli påmind om hela bilden. Detta har gjorts genom att fira när man har kommit en bit på väg eller när man blickar tillbaka och utvärderar arbetet.

Figur 72. Nu et innehåller samtidigt både historien och visionerna. Det påverkar vilken riktning vi rör oss i. Vi behöver kunna vara med och beskriva både verklighet och vision. Fler verktyg finns föreslagna för arbete med Gemensamma visioner, Framtidshistoria och Handlingsplan.

Handlingsplaner

I grupperna har olika projektplaner och kommunikationsplaner tagits fram. Dessa beskriver vad som ska göras av vem och vid vilka tidpunkter. En budget kopplades också till aktiviteterna. Projektplanerna har använts för att söka projektpengar. Hur genomförandet blir påverkas av många saker.

Om en plan berör markägare är det viktigt att de är delaktiga redan i planeringsfasen så att de kan forma upplägget på projektet. De behöver även involveras och få resultat från undersökningar och inventeringar vid starten. Färdiga resultat och förslag som kommer till markägares kännedom utan att dessa varit involverade kan väcka misstro och motstånd.

Eftersom många personer, organisationer och myndigheter ofta berörs i en projektplan är det svårt att i förväg veta hur det kommer att utvecklas. Det kan plötsligt ta stopp eller så kan nya möjligheter uppstå på vägen. Ofta har arbetet tagit

längre tid än beräknat. Det blir sällan bra att forcera fram ett projekt på grund av en tidsplan. Det behövs därför en frihet för projekt både vad gäller tid och innehåll.

Åtgärder kan ta tid

Ofta finns engagemang och en vilja att göra saker. Många åtgärder har kunnat utföras snabbt genom enskilda markägares initiativ, som exempelvis att ta bort vissa vandringshinder, skapa skyddszoner, spara död ved och skuggande träd. Att genomföra större åtgärder har dock visat sig ta mer tid av flera anledningar:

- Det tar tid att hitta lämpliga bidrag att söka och att genomföra ansökan om pengar samt senare administrera och återrapportera i projektet.
- Många enskilda markägare har inte tid och intresse att ägna sig åt blanketter och administration för att söka bidrag och genomföra projekt.
- Krångliga regelsystem och risk för sanktioner som kan äventyra företagets verksamhet om man gör fel vid EU-stöd kan avskräcka markägare.
- Ett större antal markägare kan beröras och det kräver att de är delaktiga och litar på projektet. Det behövs mycket kommunikation med markägare och de behöver vara involverade från start.
- Det kan krävas tillstånd från myndigheter för olika åtgärder, vilket man ofta inte är medveten om vid start. Det kan fördröja eller stoppa planerade åtgärder. I en av piloterna insåg man exempelvis inte från början behovet av dispenser för strandskydd och kommunal naturvårdsplan vid anläggning av våtmarker längs vattendraget. Det är därför viktigt att kommuner och länsstyrelse är med tidigt i processen så att man får med dessa kunskaper och underlättar processen.
- Upphandling av konsulter och entreprenörer kan behövas vilket kräver administration. Upphandlingsregler för kommuner och myndigheter kan innebära betungande administration som gör att genomförande tar tid och blir mer kostsamt. Ibland har man på det lokala planet tillgång till de mest lämpade utförarna och samordnarna, som känner området och som man vet gör bra arbeten. Man skulle behöva se över upphandlingsregler så att upphandlingar förenklas så att man får de bäst lämpade samordnarna, konsulterna eller entreprenörerna.
- Det finns ibland flaskhalsar som till exempel tidsbrist hos handläggare på myndigheter eller brist på lämpliga konsulter som kan utföra åtgärder. Det är viktigt att det finns tillräckligt många handläggare hos myndigheter så att exempelvis bidrags- och tillståndsansökningar inte tar alltför lång tid.
- Det kan ta tid att bygga upp förtroende. Historiskt har markägare tvingats till åtgärder av staten för att höja produktionen av livsmedel och skog. Bidrag utgick för utdikningar av våtmarker och skogar samt rätningar och rensningar av vattendrag. Lövträd i barrskogarna och träd längs vattendrag skulle tas bort. Nu ges istället bidrag för att göra det motsatta. Markägare kan därför ibland vara försiktigt inställda. Det finns ibland även en oro att nya biotoper som skapas ska få biotopskydd eller beröras av artskyddsförordningen vilket man kan uppleva som restriktioner.

Genom en person som fungerar som åtgärdssamordnare kan man hjälpa både enskilda och lokala vattengrupper med markägare att göra ansökningar och administrera åtgärderna. För vattenråd och kommuner innebär konkreta

åtgärdsinsatser också en hel del administration, vilka också behöver hjälp av samordnare som har tid för detta.

Figur 73. Återplacering av block i Högvalsåns vattendragsfåra för att återskapa bättre miljöer för öringungar och flodpärlmussla.

Figur 74. Vägen till åtgärder går olika snabbt. Vissa utförs direkt av markägare medan andra kräver mer samordning och bidragsansökningar innan de kan genomföras.

Resultatsammanställning 4. Tankar om åtgärder - från pilotprojektets uppföljningsmöte den 1 mars 2018. Man ser att åtgärder genomförs genom engagemang, samverkan, vinn-vinn-situationer och envishet. Det upplevs gå för långsamt på grund av administration som tar tid och regler som kan stoppa genomförande. Visionerna handlar om större helhetssyn, samverkan och lokalt perspektiv.

Vad har fungerat bra?

- Miljöarbete för biologisk mångfald. - Arbetar med restaurering av vattendrag.
- Fixat ålens upp och nervandring förbi ett vandringshinder. - Fiskvägar för alla arter i Högvadsån.
- Bättre avloppsrening. Nytt avlopp till två fastigheter.
- Vattenprover.
- Kalkning av sjöar och vattendrag.
- Turism och fiske: Tre båtnedfarter, risvasar.
- Medveten konsumtion – att vara gott exempel.

Hur lyckades man med det?

- Vi kände att det var tvunget att göra något.
- Några personer var drivande krafter.
- Länsstyrelsen och kommunen intresserade och medfinansierade.
- Mycket intressant möte som gav ringar på vattnet, inspirerande, engagemang – strukturstyrning, kalkfilterdike. LOVA-ansökan.
- Vattendirektivet ger tunga argument.
- Upplyste om näringsläckage, vinn-vinn. Vinst för företaget. Upplysning om hur man ska gödsla.
- Kändes bra att få renare vatten ut i miljön. Kändes tryggare för framtiden.
- Jävlaanamma, mycket arbete. Mycket arbete med kommunen.
- Övertyga politikerna. Lång process, lobbyarbete under många år.
- Presentera forskning.
- Genom att få markägarnas engagemang.
- Får engagemang genom att hitta en nyckelperson.
- Skapade lokala jobbmöjligheter.
- Gynnar och skapar intresse och engagemang – ger ringar på vattnet.
- Skapar biologisk mångfald och positiv miljö för alla plus levande vatten.
- Följer upp med vattendragsvandring.

Vad är hinder?

- Konkreta åtgärder tar lång tid och blir bidragsberoende.
- Bristande tid/resurser att driva projekt.
- Åtgärder och finansiering går trögt.
- Mycket snack, lite verkstad 2000-2018.
- Rädsla hos vuxna för förändring.
- Hur ska åtgärder genomföras?
- Gemensam prioritering av åtgärder saknas.
- Oro att fokus hamnar på redovisning och byråkrati istället för på de frågor som berörs.
- Regelverk.

Varför är det ett bekymmer för dig?

- Gör mindre verksamhet och åtgärder än vad man skulle vilja hinna med.
- Skapa intresse för projektet för att motivera de inblandande. Behöver bidrag och medel.
- Det går för långsamt att förbättra vattenkvaliteten i brist på pengar.
- Allt går för långsamt. Juridiska krångel. Vi analyserar, och analyserar.....
- Tar mycket tid och fokus från verkligt arbete. Orolig att det blir fel i redovisningen = uteblivet stöd.
- Får inte göra som jag vill. Regelverket förhindrar det. Bestämmelserna tillåter ej.
- Huvudhinder för att problemen kommer tillbaka, driver exploateringen, åsidosätter miljömålen både lokalt och globalt.
- Trycket på ekosystemen ökar när tillväxten ökar, kommande generationer betalar.
- Ekonomisk hetsjakt pressar fram osunda saker t ex kemikalieanvändning utan kontroll.
- Ser kortsiktigt. Avfolkar och utarmar landsbygden.
- Skrivs i rapport utan att vara tillfrågad trots att det påverkar mig.
- Fick inte svar på frågan jag ställde. Förstod inte riktigt de som kunde frågan bättre.
- Vill förhindra att hotade arter dör ut, missgynnar landsbygd med avseende på fiske.
- Livet på planeten dör på grund av människans aktiviteter. Människan har förlorat sin förmåga att vara människa. Vi förlorar livets magi. Kunskap och visdom.

Vad är visionen? (Från text och bild ur ritade framställningar)

- Regionalt skyddsområde längs vattendrag och sjöar.
- Samverkan och vinn-vinn: Dricksvatten, biologisk mångfald och friluftsliv.
- Helhetstänk: fiskvägar, vattenkraft, jordbruk, skog, grundvatten, turism mm.
- Långsiktig samhällsplanering.
- EU-ramverk med utrymme för många lokala lösningar.
- Släppt jakten på ständig tillväxt – sträva efter cirkulär ekonomi, gemensamma mål.
- Blomstrande by och ekologisk mångfald.
- Vattendraget är ett grön-blått stråk.

Kunskap och reflektion

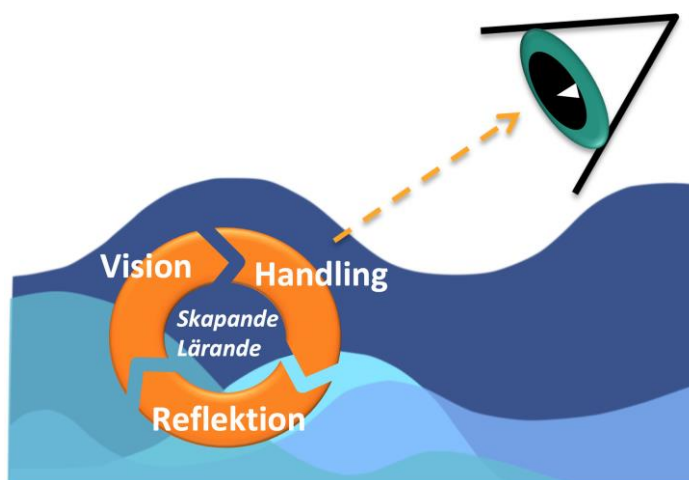
Flera projektdeltagare uttrycker att de fått en ny och bredare syn på vatten och hur engagemanget och medvetenheten på så sätt ökat. Kunskaper efterfrågas ofta, som exempelvis när lantbrukare vill ha med personer som kan biologi eller vice versa. Mycket lärande har skett genom möten där man har skapat relationer och lyssnat på varandra, speciellt genom möten med personer som har andra kunskaper, erfarenheter och perspektiv. Särskilt bra har det varit att mötas under vattendragsvandringar där man får vara ute i naturen och prata konkret om det man ser. Anledningen är att det kombinerar lärandet genom varandra med upplevelser av miljöer, kulturhistoria och olika arter. Man bör även lyfta fram värdet av att länsstyrelsernas kontaktpersoner deltagit på vattenrådsmöten. De har tillfört kunskaper och hjälpt till med kommunikation mellan vattenråd och myndigheter.

Lärandet har förstås även skett genom seminarier, information och föredrag. Det är viktigt att informationen är lätt att förstå för alla, att man undviker fackspråk och att man använder bilder och berättelser.

Vi lär oss genom att göra, genom att våga prova och även kunna få misslyckas. I projektet har vi tagit fram en bild av en mycket förenklad lärandecykel med tre delar (Fig. 75). Första steget att fundera över är behoven av förändring och visionerna. Därefter handlar vi genom att ta reda på saker, testa och genomföra. Vi reflekterar sedan tillsammans över hur resultatet blev och hur vi upplevde arbetet.

Det är viktigt att höra varandras tankar och sätta ord på det man gjort och kunskaperna man fått. I projektet har deltagarna reflekterat över processen, hur den upplevts och fungerat. Reflektion och utvärdering innebär att betrakta sig själv, gruppen och arbetet utifrån för att få syn på erfarenheter och det som är särskilt viktig kunskap att ta med sig. Finns det återkommande mönster som kan vara viktiga? Genom att få detta perspektiv kan vi reflektera utan att döma oss själva eller varandra.

Det är tydligt att själva lärandet i piloterna varit en drivkraft och något deltagarna har satt värde på. En reflektion från deltagare vid den gemensamma utvärdering som gjordes i slutet av projektet var att man borde utvärdera oftare. När man ritat upp en tidslinje med det som hänt överraskades deltagarna ofta över hur mycket de åstadkommit. De uttryckte att det var viktigt att tillsammans uppmärksamma och fira det som gjorts.

Figur 75. Lärandet sker också genom att betrakta det som händer lite utifrån. Vi får erfarenheter genom att gå från vision till handling.

Vad har fungerat bra?

- Ökat medvetenheten om Mölndalsåns vatten och dess biologi och ekologi.
- Utbildning av lärarstudenter inom naturpedagogik inklusive vattnets kretslopp.
- Nöjd med att man lär sig mer och mer om vattensituationen.
- Nya projekt för att öka och sprida kunskapen om avrinningsområdet.
- Vattendragsvandringar.
- Vågat ta sig an svåra frågor, som ingen annan gjort tidigare.
- Vårt vattenråd har väckt frågan om vatten hos lokala politiker.

Hur lyckades man med det?

- Stöd från länsstyrelsen med praktiskt arbete och finansiering.
- Långsiktiga kontakter.
- Ordförande gick igenom direktivet och highlightade relevanta punkter för rådet.
- Informationsträffar för allmänheten och markägare.
- Drivande, tycker om att lära sig nytt.
- Önskan att sprida kunskaperna – skolprojekt.
- Insåg nödvändigheten av en gemensam bild. Gruppdiskussioner om vad som skulle ingå.

Vad är hinder?

- Okunnighet bland beslutsfattare
- Utbildning. Kunskapen fortfarande bristfällig. Vattenbalanskvationen.
- Förmåga att kommunicera allvaret i världssituationen.
- Data blir försenat.
- Svårt att dra slutsatser.

Vad är visionen? (Från text och bild ur ritade framställningar)

- Förstår problemet
- Lokala kunskaper och visioner
- Skapa hållbart tänkande genom utbildning

Vad behövs?

Utveckla vattenrådets roll

Något som flera i grupperna lyft är att vattenrådets roll och mandat är oklara. När det gäller mandat är vattenråden ingen myndighet och kan inte fatta beslut som påverkar medlemmar eller andra. Man har ingen rådighet över åtgärder. Beslut om åtgärder måste fattas av de enskilda medlemmarna eller alla andra markägare och verksamhetsutövare som berörs i avrinningsområdet. Däremot kan vattenråden i samverkan med markägare söka pengar och anlita konsulter för att åtgärder ska bli genomförda.

Vattenrådets externa arbete kan försvåras genom att de inte har en tydlig roll gentemot övriga samhället. Å andra sidan skapar detta en stor frihet för varje vattenråd att själv formulera en roll och ett syfte.

Vattenråden betraktas som en viktig koppling mellan det övergripande arbetet med vattendirektivet och det lokala arbetet. Det lokala deltagandet uppmuntras. Ändå inkluderas inte vattenråden i verkligt viktiga frågor som rör vattenmiljöerna i avrinningsområdet. Som exempel är vattenråden inte en självklar remissinstans när det gäller kommunal planering och exploatering som ofta påverkar vattenmiljöer vid själva exploateringen eller senare genom dagvatten eller genom avlopp. Inte heller länsstyrelser informerar eller inkluderar alltid vattenrådet. Det har gällt åtgärder eller ingrepp som påverkar vattenmiljöer eller intressanta inventeringar som gjorts i systemet.

Om vattenråden, när de tillfrågas som remissinstans, väljer att svara på remisserna är en annan fråga. Fördelen med att ta upp remisser i vattenrådet är att det skapar diskussion och fångar upp lokal kunskap. Det har dock framförts synpunkter om att remissvar tar för mycket tid och fokus från det man i vattenrådet själva kan bidra med. Intressenter i vattenråden svarar dessutom ofta själva på remisserna. Det påpekas att det istället kan vara bättre att vara med i ett tidigt skede som ett forum för dialog med exempelvis avdelningar för samhällsplanering och exploatering.

Under projektets gång har flera uttryckt att piloternas roll utvecklats och blivit tydligare vilket samtidigt skapat större engagemang och inspiration. Det samtliga piloter arbetat för är att informera och få en bättre dialog med myndigheter, framför allt kommuner. Vattenråden är bärare av viktig kunskap. Det gäller särskilt helhetsperspektivet på vattensystemet och alla de nyttor som ekosystemen ger. Det gäller också kunskap om lokalt deltagande och samverkan. Vattenråden är viktiga mötesplatser på tvären där gränser mellan olika grupper och myndigheter kan brytas. De bidrar också till att olika slags åtgärder faktiskt sker genom att man söker bidrag och även har medlemmar som utför praktiskt arbete. De hjälper på så sätt kommunerna i deras arbete för bättre vattenkvalitet, biologisk mångfald och ökad kunskap om vattenfrågor. Bilden av vattenråden som en värdefull resurs har stärkts under projektet och behöver uppmärksammas mer gentemot kommuner och myndigheter.

Tid och kontinuitet

Dialog, samverkan och åtgärder tar tid. Saker behöver få ta tid för att skapa bra kvalitet, kunskap och förtroende. Ett genomgående mönster är att deltagare på alla nivåer upplever en brist på tid. Det gäller allt från deltagare, sekreterare och ordförande i vattenråden, markägare, kommundienstpersoner samt tjänstepersoner på länsstyrelsen och Havs- och vattenmyndigheten.

Olika projekt som utvecklas och startas i vattenråden är ofta tidskrävande och kan göra att tiden inte räcker till. Något som lyfts bland deltagare är att administrationen i projekt bidrar till detta. Det behövs ofta personer som får ekonomisk ersättning för att samordna projekt och söka bidrag.

Tidsbrist leder ibland till kortsiktighet och kommunikationsbrister som i sin tur leder till missförstånd, misstro och sämre resultat. Dessutom kan den orsaka stress och i värsta fall utmattning, vilket förstås är mycket dåligt både för den drabbade personen och för arbetet. Lokalt ser man ibland detta i det ideella arbetet där ett fåtal engagerade ofta får dra ett stort lass vilket gör att de riskerar att tröttna. För en långsiktighet behöver arbetet vara roligt och kännas tillfredsställande.

För långsiktighet och hållbarhet behövs kontinuitet av resurser i form av tid, pengar och personer. Vattenråden behöver därför ha en stabil och långsiktig plattform. De bidrar till en kontinuitet i arbetet med frågorna om vatten i ett större helhetsperspektiv. Flera saker försvårar denna kontinuitet. Det sker ett utbyte av deltagare i vattenråden genom att politiker byts ut vid mandatperiodernas slut eller genom att tjänstepersoner byter jobb. En annan orsak är att det ofta finns en osäkerhet och otillräcklighet i finansieringen av vattenrådets verksamhet. Detta gör att tiden för sekreterare och eventuell samordnare är liten vilket gör det svårt att skapa kontinuitet i arbetet. För att alla ledamöterna ska kunna delta på vattenrådets

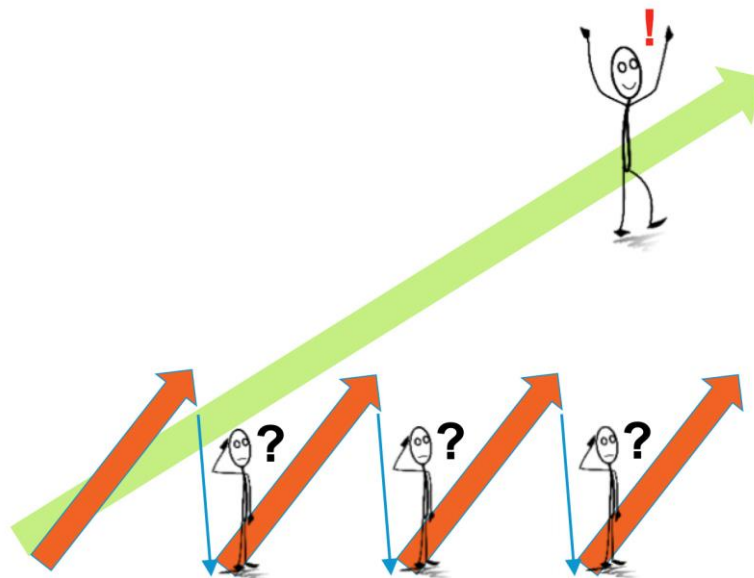
styrelsemöten kan det dessutom behövas ersättning till dem som inte får arvoden från sina egna organisationer.

Långsiktig finansiering

Ytterligare ett problem är att de bidrag som går att söka ofta utlyses med mycket kort varsel och att användandet av pengarna ska ske snabbt. Bidragen skapar tidskrävande administration och det tar tid att bygga upp organisationen samt hitta lämpliga personer som kan göra arbetet. Tidsbrist kan skapa kortsiktiga projekt med sämre kvalitet där åtgärderna inte hinner komma igång och som inte hänger ihop med helheten. Ibland krävs även indikatorer och måluppföljning för att se resultat under relativt korta projekttider. Detta riskerar att flytta fokus från att skapa en bra och mer självgående process (som är svår att mäta) till att genomföra snabba mätbara åtgärder som kanske därför forceras fram för snabbt.

Kunskapen som utvecklas förs inte vidare till nästa arbete och förmedlas inte till andra som kanske håller på med liknande arbeten. Det blir omstarter av liknande projekt som genomförts tidigare utan koppling till dessa. Vissa bidrag kan plötsligt upphöra som exempelvis LONA-medlen gjorde 2019. Det innebär att en stor mängd ideell och kommunal tid för planering och förberedelse gjordes i onödan. Plötsliga neddragningar av pengar till länsstyrelser och andra myndigheter skapar också svårigheter med kontinuitet och kan bromsa det lokala arbetet.

Det är viktigt att man på alla nivåer skapar bättre förutsättningar för kontinuitet och långsiktighet, som på så sätt bygger upp långsiktigt deltagande, samverkan och tillit. Grunden för detta är långsiktiga medel istället för kortsiktiga projektbidrag. Osäkerhet i form av projekt och kortsiktiga budgetar gör att personal och kunskaper försvinner och arbetet stannar upp.

Figur 76. Genom bättre samverkan mellan projekt och att ta med sig kunskaper från tidigare behöver man inte ständigt starta om på nytt med liknande återkommande frågor. Streckgubbar från pixabay.com.

Att göra rätt från början

Arbeten med möten och samverkan för att till slut genomföra åtgärder tar som sagt tid. Därför är det angeläget att göra rätt från början när olika typer av exploateringar, ombyggen eller andra åtgärder görs, så att miljön förbättras och inte tvärtom försämras. Det gäller såväl vatten- som landmiljöer. Detta är anledningen till att vattenråden vill vara med i tidiga samtal i planprocesserna. Vattenråden kan här vara en viktig resurs.

Det finns emellertid problem som blivit tydliga i pilotprojekten (och även i andra vattenråd). Särskilt gäller detta de exploateringar och nybyggnationer som sker i kommunerna. Deltagare i pilotprojekten tycker att planeringsavdelningar ibland har kunskapsbrister som medför att exploateringar försämrar den ekologiska statusen. Exempelvis planeras ofta byggnationer nära vattenmiljöerna. Sedan gräver man i vattendragen och svämplanen för att förhindra översvämningar. Piloter har även framfört att kommuner inte har kunskap om lagstiftning som rör dikningsföretag som påverkas av dagvatten från bebyggda områden. Ett annat problem de upplever är att myndigheter och kommuner lägger ut sitt arbete på entreprenörer och att dessa (eller deras underentreprenörer) inte alltid har den kunskap eller ambition som behövs vid exploateringar, deponering av massor och grävarbeten. Exempel finns där lekbäckar för öring blivit helt igenslammade sedan entreprenören uppenbarligen inte följt de villkor som funnits. Det har funnits exempel på miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) som pilotprojekten upplevt som tveksamma. I ett fall bedömde MKB:n att det varken fanns fisk eller musslor i en bäck. När markägaren själv anlät en konsult hittades fem arter av fisk, däribland öring, två arter av musslor samt spår av utter. Ibland framförs farhågor om att miljöfrågor kan ses som ett problem som man behöver navigera runt för att få igenom planer och projekt.

Det finns exempel i projektet som visar hur samverkan och tidigt deltagande i processen har lett till bättre resultat. Utan en engagerad markägare som la sig i processen vid bygget av en cykelbana som skulle passera vattendraget hade exempelvis ett vandringshinder inte tagits bort. Om man å andra sidan varit mån om att verkligen involvera berörda markägare tidigt i planeringen hade arbetet gått smidigare och blivit bättre redan från början.

Det har även framförts oro om att kompetenser och den lokala kunskapen försvinner från kommuner genom att miljökontor slås samman och VA-bolag ska serva större områden med flera kommuner.

Deltagare i projekten tycker att myndigheterna ibland släpper igenom saker för lätt när de egentligen borde rättas till. Man menar att tillsynen inte alltid fungerar, kanske på grund av tidsbrist och nedprioriteringar.

Något som ibland påpekas är att alla inte behandlas lika. Man upplever att det ställs höga krav på enskilda personer medan kommuner, deras entreprenörer och företag kan få göra arbeten som är negativa för miljön utan större påföljd.

Vissa vattenråd upplever också att information om viktig miljöpåverkan inte lämnas till vattenråd från kommuner och länsstyrelse. Ett exempel på detta var en stor deponi av massor från grävarbeten i Göteborg där Länsstyrelsen inte skickade information om denna till vattenrådet utan bara till kommunen.

För att arbetet med att nå god status ska gå framåt krävs det att kommuner och myndigheter går före i sitt eget arbete och att man ser vattenråden som en viktig resurs som kan bidra med nödvändig helhetssyn och kunskaper. Vattenråden lyfter att samverkan tidigt i planprocesser är en stor möjlighet som ger många vinn-vinn-

situationer och där man kan skapa planer som är långsiktigt hållbara, mer ekonomiska och som bättre tar vara på miljön och ekosystemtjänsterna som resurser.

Samverkan inom och mellan myndigheter

Från pilotprojekt har det ibland påpekats att myndigheter eller avdelningar inom myndigheter inte samverkar och att de kommer med olika budskap. I pilotprojekten verkar det genomgående finnas behov av större helhetssyn och mer långsiktighet kring vatten. Sådana önskemål uttrycks av allt från den lokala markägaren, föreningen och vattenrådet till kommuner och statliga myndigheter. Det uttrycks behov av mer samverkan och av att se hur saker hänger samman i en större helhetsbild. Detta kan sedan göra det lättare att prioritera vad som ska göras, i förhållande till helheten. För att skapa bättre helhetsbild behövs utrymme för mötesplatser med många kompetenser där vi återkommande kan ha samtal, få idéer och nya perspektiv. Vattenråden fungerar som en sådan mötesplats men det behövs även mer utrymme för samverkan inom och mellan myndigheter. Förutom mötesplatser behövs personer med nya roller inom den offentliga sektorn som kan bryta gränser och skapa förutsättning för dialog och samverkan (Ernits 2018).

Det finns också behov av flexibla och mer samverkande bidragsregler. Ibland kan avsaknad av åtgärd göra att våtmarker uppstår på lämpliga platser, exempelvis genom att man låter bli underhållet av ett dike som avvattnar ett område. Genom att man låter ytor längs vattendraget svämma över vid högflöden kan man återskapa naturliga svämplan utan att man gör anläggningsarbeten. Kanske skulle man kunna få bidrag för att låta marker övergå till naturliga översvämningssområden utan att man gör särskilda åtgärder.

Projektet pekar även på att det är behov av större samverkan mellan olika projekt. Under projektet skedde exempelvis ett visst utbyte med Skogsstyrelsen och Interregprojektet Water Management i Baltic Forests (WAMBAF). Ibland sker parallella liknande projekt, antingen samtidigt eller efter varandra, utan att man känner till varandras projekt eller att man utbyter kunskap. Ett annat Interregprojekt BioGov, som Länsstyren i Västra Götaland arbetade med, handlade om lokal samverkan fast kring landmiljöer. Trots att detta pågick samtidigt och geografiskt nära Water Co-Governance missades samverkan och kunskapsutbyte mellan dem.

Samverkan behövs också för att tillgängliggöra tidigare inventeringar, provtagningar och rapporter. Ofta finns en stor mängd arbeten gjorda som inte går att hitta på nätet och som faller i glömska.

Myndigheter och kommuner har ett särskilt ansvar för helhetssyn och samverkan. Genom att själva bygga upp en helhetsbild och långsiktighet kan man bättre stödja vattenråden och lokalsamhällena i deras långsiktiga arbeten. Tyvärr ger krav på besparingar, effektivitet, kvalitetssäkringar och mer arbete ofta mindre utrymme för samverkan och samtal, som kanske är det som ger förutsättning för verklig effektivitet och kvalitet.

Förutsättningarna för helhetssyn och långsiktighet startar i regeringens beslut och partipolitiken. Det behövs långsiktiga överenskommelser över partigränser som gäller både visioner och finansiering för arbete med vattenfrågor och lokal samverkan.

Hantera svårlösta motsättningar

Arbetet med deltagande och samverkan innehåller även svårlösta motsättningar och konflikter. Det kan exempelvis handla om våra visioner jämfört med det vi verkligen gör eller har möjlighet att påverka. Det kan bestå i hur vi fördelar vår tid för att räcka till för det vi vill göra. Det leder till frågan om vad som ska ske ideellt och vad som ska vara avlönat. En fråga som ibland kommer upp är äganderätten kontra det allmännas intressen som exempelvis rent vatten och biologisk mångfald. Det kan även handla om vattendirektivets uppifrånperspektiv där man säger vad som behöver göras men samtidigt uppmanar till ett nedifrånperspektiv. En liknande fråga är hur det demokratiska representativa systemet möter och utvecklar det kreativa och platsunika lokala deltagandet som pilotprojekten arbetar med.

Det är viktigt att tillsammans vrida och vända på dessa frågor. Många av dessa motsättningar får vi leva med, utveckla omdöme kring och hantera från fall till fall. Vi behöver kunna ha två tankar i huvudet samtidigt: exempelvis det lokala och det globala, det enskilda projektet som ingår i en bred helhet eller visionen kontra verkligheten som den ser ut nu.

Verktyg som Berätta och lyssna och Dialogmöten (Tabell 9) kan vara en hjälp för att både uppmärksamma motsättningar och för att kunna hantera dem och hitta lösningar.

Samordnare

Många lyfter behovet av samordnare i vattenråden. Man behöver någon som har tid att hjälpa till med praktiska saker som inbjudningar, minnesanteckningar, utskick, medlemskontakter, bidragsansökningar och projektledning. Någon som bidrar till struktur, kontinuitet och röd tråd i arbetet. Samordnaren behöver kommunicera med människor från alla grupper så att tänkbara deltagare känner sig inbjudna. Arbetet sker på uppdrag av en vattengrupp eller styrelsen i ett vattenråd. Det innebär att det krävs ett inlyssnande av de olika deltagarnas perspektiv. Samtidigt behöver samordnaren vara drivande genom att skapa mötesplatser för dialog så att olika perspektiv tillförs.

Rollen som samordnare kan vara bred och svår. Arbetet kan innehålla allt från att vara sekreterare och processledare till att ha kontakter och kunna föra dialog med markägare och olika verksamhetsutövare.

Det är viktigt att alla arbetsuppgifter inte läggs på samordnaren utan kan fördelas på andra vid olika tillfällen. Samordnaren bör också ingå i en planeringsgrupp som kan planera inför olika typer av möten. Sådana grupper har funnits i alla pilotprojekt och har varit nödvändiga. Genom att planera tillsammans blir kvaliteten bättre och man kan hjälpas åt vid genomförandet av möten.

För att samordnarens arbetsuppgift ska bli rimlig är det viktigt att prata igenom och definiera rollen och uppgifterna som ska ingå. Samarbete och erfarenhetsutbyte med andra samordnare där man kanske kan hjälpas åt genom att dra nytta av varandras kunskaper är värdefullt.

I två av pilotprojekten har man sökt och beviljats pengar för samordnare eller projektledare. Ätrons vattenråd har haft en budget som gjort det möjligt att anlita verksamhetsutvecklare och projektledare vilket resulterat i både olika bidragsansökningar och åtgärder.

Verktyg för lokal samverkan om vatten

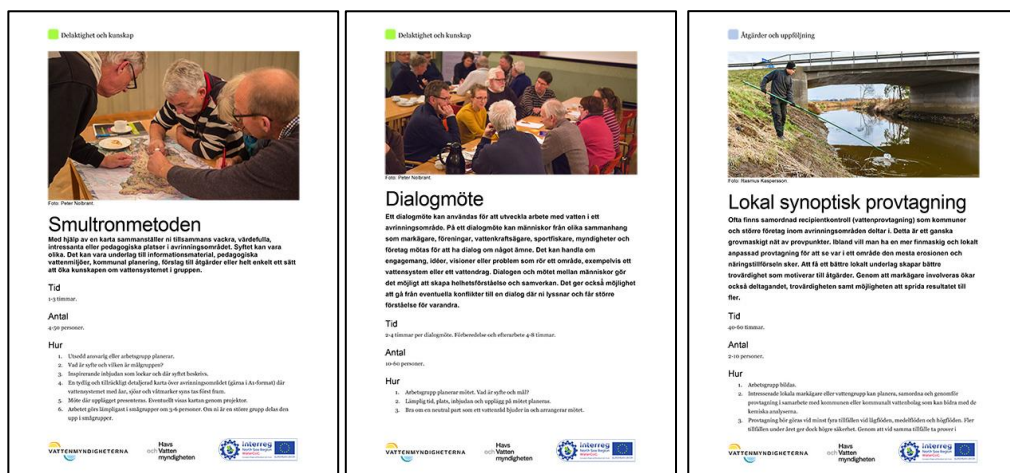
Olika arbetssätt för möten, dialog, utvärdering och att komma till handling har använts och utvecklats i pilotprojekten. Vi kan bli mer medvetna om betydelsen av olika arbetssätt genom att beskriva dem och prova dem. De bygger på förhållningssätt som skapar deltagande och samverkan. Verktögen har enligt piloternas utvärderingar fyllt en viktig funktion för att exempelvis alla ska komma till tals, att man inte ska fastna i långa argumentationer, att man ska lyssna på varandra och att man ska reflektera över gruppens arbete.

58 verktyg har listats (Tabell 9) och varje verktyg har beskrivits kortfattat på Havs- och vattenmyndighetens hemsida i syfte att andra ska kunna ta del av och använda dem (Fig. 77). <https://www.havochvatten.se/verktygvatten>

Vissa är mycket enkla, som exempelvis att göra en presentationsrunda, medan andra är mer komplicerade, som dialogmöten, och kanske kräver en handledare med viss erfarenhet.

Verktygen handlar om allt från samverkan i grupper till konkret åtgärdsarbete och är indelade i fyra grupper efter vad de handlar om mest: *Vattenrådsutveckling, delaktighet och kunskapsuppgygnad, myndighetssamverkan samt åtgärder och uppföljning*. De flesta verktygen bidrar dock till flera eller alla syften samtidigt.

Verktygen kan utvecklas vidare. Genom att prova dem, kombinera dem och kanske göra om dem kommer de att passa olika grupper och situationer. Kanske utvecklar man egna nya verktyg. Det finns i framtiden ett behov av mer utbildning i arbetssätt för samverkan och dialog.

Figur 77. Tre exempel på verktygsbeskrivningar. Verktögen ska bidra till ökat deltagande och samverkan och genom det till handling.

Figur 78. Fika vid vattendragsvandring längs Hjärtaredsån med markägare och vattenkraftsägare i den lokala vattengruppen för Hjärtaredsån.

Demokratisk process

Det demokratiska arbetssättet är viktigt för deltagandet. Det gäller både den formaliserade föreningsdemokratin i vattenråd och det demokratiska samtals förhållningssätt för öppenhet, lyssnande och att kunna delta på lika villkor. För deltagande behöver man ges *tillträde*, *utrymme* och möjlighet till *inflytande*. Det behövs en struktur och förhållningssätt för detta som skapar öppenhet och gör att alla kan komma till tals.

Det behövs kommunikation och transparens så att alla får tillgång till information. Detta skapar tillit och möjlighet till deltagande. Det ger också förutsättning för ett större förtroende för själva vattenrådet från samhällets sida.

Ofta tycker man själv att möjligheten finns för alla att uttrycka sin åsikt i en grupp. I verkligheten tar lätt starkare personer eller intressen över medan andra inte kommer till tals. En rädsla för konflikter kan dessutom göra att man undviker att ta upp ämnen som är känsliga i en grupp som upplevs som enig. Frågor om makt och maktförskjutningar har kommit upp. Det är viktigt att fundera över vilka som deltar, hur mångfalden ser ut, hur representativ gruppen är, hur besluten fattas och hur de kommuniceras. Särskilt viktigt är det att styrelserna där det mesta arbetet sker har en bred representation av olika intressen. Som tidigare nämnts är kvinnor, ungdomar och personer med annan etnicitet underrepresenterade i många grupper.

I projektet har verktyg använts som hjälp för att utveckla demokratin genom att allas tankar ska ha möjlighet att komma upp till ytan och kunna uttryckas. Att exempelvis låta hela gruppen vara med och skapa dagordningen för mötet skapar delaktighet (Synergimetoden, Tabell 9). Flera vattenråd har börjat sina möten med en runda där deltagarna får berätta vad som hänt sedan sist. Det skapar utrymme för deltagarna och är viktigt för gruppen. Vid vissa möten har grupperna haft reflektionsrunda efter möten om hur man upplevt mötet och hur det känns, vilket kan vara ytterligare ett sätt att utveckla kunskap och arbetet tillsammans.

Något som dessutom är viktigt är att tankarna dokumenteras och tas med in i det fortsatta arbetet så att man inte tappar bort viktiga spår som deltagare tagit upp. Det är viktigt att även tankar som kommit fram i början av en process inte faller bort så att man kan följa processen. I projektet har detta gjorts genom att allt underlag tas med och sammanställs i minnesanteckningar som skickas ut.

De tre vattenråden samt de två lokala vattengrupperna är alla olika organiserade. Gemensamt är att de har styrelsemöten eller dialogmöten och att man dessutom har haft möten med arbetsutskott eller planeringsgrupp däremellan. Särskilt stort ansvar för öppenhet och inkluderande förhållningssätt ligger på planeringsgrupper och arbetsutskott.

Figur 79 och 80. Flodpärlmusslor vid vattendragsvandring efter restaurering längs Högvadsån (t.v.). Länsstyrelsen föreläser om havsnejonögat vid dialogmöte i Högvadsåprojektet (t.h.).

Tabell 9. Verktygen för lokal samverkan om vatten indelas i fyra områden: Vattenrådsutveckling, Delaktighet och kunskap, Myndighetssamverkan samt Åtgärder och uppföljning. Verktyg bidrar till flera syften samtidigt.

Verktyg	Kort beskrivning
A. Vattenrådsutveckling	
1. Tankeinventering med sortering	Få fram allas tankar och idéer, och sortera dem i gruppen.
2. Tankeinventering på tavla/blädderblock	Få fram allas tankar, idéer mm i gruppen.
3. Lyssna och berätta	Utveckla tankarna och idéerna samt att öva på att lyssna.
4. Prioritering	Ett sätt att gemensamt prioritera vad gruppen tycker är viktigast.
5. Tidslinje för planering	Visualiserar så att alla lättare kan delta i planeringen.
6. Synergimetoden	Enkelt och effektivt sätt att göra en dagordning tillsammans.
7. Presentationsrunda	Bra start för mötet.
8. Nyhetsrunda	Återkommande rapportering vid möten så att alla får möjlighet att dela.
9. Tidslinje för utvärdering	Bra vid tillbakablick och utvärdering av det man har gjort.
10. Reflektionsrunda	Bra avslut på möten så att alla får dela med sig av tankar om hur det varit.
11. Rundel och inbjudande rum	Utforma lokalen för ett bra möte.
12. Fika	Detta känner de flesta till! Får inte underskattas.
13. Roller och hattar	Att bli medveten om sina och varandras roller, som man kan kliva i och ur.
14. Gemensamma visioner	Att utveckla egna och gemensamma visioner.
15. Framtidshistoria	Att koppla samman visionen med nutiden.
16. Vattenrådskartläggning	Kartläggning av gruppens kunskaper och behov.
17. Handlingsplan och mål	Hur man gör en handlingsplan.
18. Kommunikationsplan	Vad en kommunikationsplan är och hur den kan göras.
19. Arbetsgruppsutveckling	Utveckling av arbetsgrupper för olika områden.
20. Fira	Glöm inte att fira när ni nått ett mål eller ni jobbat ett tag!
21. Samordnare	Kan stödja kommunikation, processer med helhetssyn och långsiktighet.
22. Vattenrådscoach	Kan vara bollplank och stöd för utveckling och processer
B. Delaktighet och kunskap	
1. Smultronmetoden	Med hjälp av karta ritar man tillsammans in de intressanta platserna.
2. Dagens art eller kulturhistoriska miljö	Börja mötet med en kort föredragning om något från avrinningsområdet.
3. Dialogmöte	Skapa kunskaper genom dialog mellan personer med olika intressen.
4. Lokalt nätverkande och perspektivbreddning	Genom lokala nätverk som redan finns nås många och ny kunskap samlas.
5. Kulturhistoria och natur vid vatten	Kulturhistoria vid vatten intresserar många och ger värdefull kunskap.
6. Studiebesök	Studiebesök för att tillsammans se och lära.
7. Faddervattendrag	Utse ett vatten som du eller ni tillsammans utforskar och värnar.
8. Vattendragsvandring och busstur	Bästa sättet att tillsammans lära sig om ett vattendrag eller vattensystem.
9. Information utmed leder	Informationstavlor eller foldrar för leder når många.
10. Vatten och kreativitet	Använd vatten som inspiration för bild, musik, poesi med mera.
11. Vattnet i skolan	Vatten och avrinningsområdet är en väldigt bra pedagogisk möjlighet.
12. Naturguideutbildning	Utbilda fler personer som kan leda vattendragsvandringar.
13. Vattendag	En vattendag för alla där olika föreningar, företag, myndigheter bidrar.
14. Vänfloder eller vänkuster	En vänflod i ett annat land för kontakter och erfarenhetsutbyte.
15. Kunskapsbibliotek	Samla alla rapporter och undersökningar i avrinningsområdet.
16. Vattenrådspresentation	En presentation av vattenrådet.
17. Vattensystemsrepresentation	En rapport eller presentation där avrinningsområdet beskrivs.
18. Avrinningsområdet som idé och karta	En karta över avrinningsområdet.
19. GIS-analyser och temakartor	Kartor över jordarter, topografi, erosion, var det är blött, naturvärden etc..
20. Filmning med drönare och undervattenskamera	Ett roligt sätt att åskådliggöra ett vattendrag, en sjö eller kust.
21. Värdekartläggning	Genomgång och värdering av de ekosystemtjänster som området levererar.
22. Dikningsföretagssamverkan	Samverkan mellan vattenråd och dikningsföretag.
23. Lokal vattengrupp	För att upptäcka det lokala vattnet och vid behov hjälpas åt med åtgärder.
C. Myndighetssamverkan	
1. Vattensamverkan med kommunen	Samverkan mellan vattenråd och kommun för kunskaper och helhetssyn.
2. Planeringsdialog	Samverkan mellan vattenråd och kommunal planeringsavdelning.
3. Myndighetssamverkan	Samverkan mellan vattenråd och olika myndigheter.
4. Vattentvårgrupp	Samverkansgrupp inom t ex kommunens avdelningar som berörs av vatten.
5. Kontaktpersonsuppdraget	Kontaktperson från länsstyrelsen som deltar på vattenrådsmöten.
D. Åtgärder och uppföljning	
1. Lokal synoptisk provtagning	Samtidig vattenprovtagning inom ett område för att se tillförsel av näring.
2. Blå målklassning	Enkel metod för att bedöma tillstånd i skogsvattendrag.
3. Greppa näringen	Stöd för lantbrukare för ekonomisk och miljömässigt bra hantering av näring.
4. Lokal åtgärdsplan	En plan för åtgärder som tas fram av ett vattenråd eller lokal vattengrupp.
5. Uppföljning och förbättring	Utvärdering och förbättring av projekt, där alla deltar och bidrar med tankar.
6. Lokal åtgärdsidentifiering	Markägare/lokal vattengrupp använder karta för att markera bra åtgärder.
7. Sammanställning av bidragsmöjligheter	Lista att ladda ner.
8. Att göra åtgärder	Några saker att tänka på när det är dags för åtgärder.

Några fler tankar

Vattendirektivet och det lokala deltagandet

Vattenkartan (VISS, Vatteninformationssystem Sverige) innehåller alla framtagna statusklassningar (tillstånd), mål och åtgärdsförslag för vattendrag, sjöar, grundvatten och kustvatten. Detta har tagits fram av experter och varit på samråd hos vattenråden. Ofta finns en god kunskap hos vattenråd, kommunbiologer och lokala föreningar om vilka de största problemen är i vattensystemen vad gäller exempelvis vandringshinder och övergödning. Det finns även en tämligen god kunskap om statusklassningarna hos vattenråden. Däremot känner enskilda markägare, företag, entreprenörer och invånare mycket sällan till statusklassningar, miljökvalitetsnormer eller åtgärdsförslag. Det krävs en del intresse och tålamod för att fördjupa sig i VISS. Kritiska röster hörs ibland från markägare om åtgärdsförslag som man inte känt till. Det har även hörts kritik från deltagare i pilotprojekten om de expertbedömningar som görs då man saknar faktaunderlag kring ett vattendrag, vilket man tycker borde synas tydligare direkt i kartan. Det finns även deltagare i vattenråden som menar att de själva är för dåligt insatta i miljökvalitetsnormerna och att man inte pratat tillräckligt om dessa i vattenråd eller pilotprojekten.

I pilotprojekten har fokus inte legat på statusklassningarna. Dessa har ändå påverkat eftersom vattenråden är medvetna om klassningarna och att ett mål är att uppnå minst god ekologisk status. Valet av platser för åtgärder har ofta gjorts utifrån projektdeltagarnas engagemang och möjligheter.

Medskapande innebär att man redan från början är med och formulerar problem och visioner. För att lösa problemen behöver vi först formulera dem och få en viss samsyn kring dem. Därefter hittar vi lösningar som samverkar och kanske även bidrar till att lösa fler problem. Vi behöver därför från början ha ett brett deltagande med olika intressen och kunskaper.

En fråga i Water Co-Governance är hur man får ihop dessa båda spår där myndigheternas statusklassningar har ett uppifrånperspektiv och där lokalt engagerade markägare och grupper som formulerar problem och mål har det efterfrågade underifrånperspektivet. Hur stämmer de mål och åtgärder som görs genom ett lokalt underifrånperspektiv överens med vattendirektivets mål?

En slutsats är att samverkan genom mötesplatser och nätverk som vattenråd är en nödvändighet. Här kan mätresultat och forskning tillgängliggöras. I detta möte mellan forskning och enskilda människors upplevelser av problem och målbilder kan vi hitta både engagemang och kreativa lösningar. Det kan också leda vidare till att skapa lokala mål och åtgärdsprogram. Enkla mål och indikatorer som kan användas och följas upp lokalt av markägare och intresserade är något som efterfrågats från deltagare i lokala grupper.

Ekosystemtjänster

Frågorna och det arbete som utförts i pilotprojekten handlar mycket om att stärka ekosystemtjänster. Åtgärder som genomförts i jordbrukslandskapet med skyddszoner, våtmarker, strukturskalkning, korridorer med grön infrastruktur innebär att förbättra bördigheten, hålla kvar näring, rena vatten, skapa jämnare vattentillgång, öka biologisk mångfald och förbättra pollineringen. På samma sätt innebär arbetet med svämplan, lövrika kantzoner och våtmarker i skogen samt

biotopåtgärder i vattendrag att stärka biologisk mångfald, skapa möjligheter för rekreation, hålla kvar vatten i landskapet, skapa bättre motståndskraft mot förändrat klimat och bevara dricksvattentillgångar. Förståelsen och kunskapen om dessa tjänster som naturen ger oss finns redan och har ökat i pilotprojekten. Utmaningen ligger främst i att förmedla detta vidare utanför vattengrupperna till exempelvis kommuner, markägare och företag. Vattenråden kan här ha en viktig roll som kunskapsförmedlare med ett helhetsperspektiv. Genom att lyfta fram ekosystemtjänster kan vi troligen lättare se de vinn-vinn-situationer som deltagare i pilotprojekten efterfrågar.

I Vartofta pilotprojekt gjordes en särskild kartläggning och ekonomisk värdering av ekosystemtjänster (Vahtra). Här lyfts även möjliga indikatorer för att följa upp ekosystemtjänsterna. Ett av verktygen från Water Co-Governance handlar om värdekartläggning (Tabell 9).

Ofta väcker berättelser om enskilda arter intresse och är ett sätt att förstå betydelsen av välfungerande ekosystem. Det kan handla om laxens eller ålens resor mellan Atlanten och ett lokalt vattendrag. Flodpärlmusslan som kan bli över 200 år gammal och vars larver suger blod på ungar av lax eller öring är också spännande. Havsnejonögat är ytterligare en fascinerande art som har sett likadan ut i över 400 miljoner år. När den leker behöver den steniga botten som laxen medan larverna gräver ner sig i mjuka botten. Som vuxen suger de blod på stora fiskar och däggdjur i havet. Arten behöver alltså både levande friska hav med gott om stor fisk och friska vattendrag med olika miljöer som både mjukbotten och stenbotten. Dessa artexempel visar på vikten av helhetsförståelse och samarbete för att bevara friska ekosystem.

Stor potential

Projektet visar att det finns stor potential i vattenrådets arbete där man strävar efter en större helhetssyn och vill lösa frågor tillsammans. I piloterna har man ofta kopplat samman frågor kring ekosystemtjänster som biologisk mångfald, livsmedelsproduktion, dricksvatten, samhällsplanering, vattenhållande landskap, klimat och rekreation. Lokala nätverk har inkluderats och intresserat sig för vattnet som exempelvis byalag, hembygdsföreningar och dikningsföretag. Åtgärder har utförts av markägare och verksamhetsutövare eller i samverkan mellan olika aktörer.

Kunskaper om ekosystemtjänsterna har ökat. Man kopplar också frågorna kring ekosystemtjänster till lokalt hållbar utveckling som inkluderar ekonomi och företagande samt sociala frågor, hälsa och kulturhistoria. Arbetet med dialogen och mötesplatser för samverkan innebär också att utveckla ett demokratiskt arbetssätt där dialog förs på tvären mellan olika grupper och mellan olika nivåer i samhället. Vi kan se att mötesplatserna på tvären, som exempelvis vattenråden, och det lokala perspektivet ger bra förutsättningar för samverkan kring vattenfrågorna.

Kritik och några risker

Det kan även finnas risker i arbetet. Om vi bjuds in till att vara delaktiga och utveckla visioner men det sedan visar sig att vi inte får inflytande eller att målen redan är bestämda i förväg är risken att förtroendet försvinner, och att det sedan är svårt att starta om.

Kritik har kommit från någon projektdeltagare om att det varit för lite diskussion om de riktigt viktiga frågorna som exempelvis hur de lagstadgade

miljökvalitetsnormerna påverkar olika verksamheter. Talet om deltagande i vattenråden, menar man, blir som en dimridå och som ett sätt att få ett godkännande av något som man från början inte varit delaktig i. Även i detta projekt har det framförts oro om att det finns en agenda från myndigheter att genomföra åtgärder som man bestämt i förväg och som ska genomföras genom ett lokalt deltagande som ger större acceptans.

Ett liknande problem uppstår om öppenheten inte är tillräcklig inom vattenrådet eller i lokala projekt. Det kan uppstå misstro mot att viktiga beslut fattas i en planeringsgrupp där vissa intressen tar över och där gruppen som helhet inte får insyn. Det kan också ge problem om vi skapar en kultur där alla ska vara överens eller där vi för snabbt ska komma fram till ett beslut.

Ett annat problem kan vara att arbetet ses som projekt där det inte finns en struktur och finansiering för en långsiktig kontinuitet. Det blir då projekt som kan rinna ut i sanden, leda till trötthet och på samma sätt leda till misstro och svårighet att starta om.

Under ytan

För långsiktighet behöver vi ställa frågan vilka viktiga drivkrafter det finns i arbetet. Vad gör det uthålligt och hållbart? Medvetenheten om hotbilder och viljan att påverka till något bättre kan vara en start och drivkraft.

För ett långsiktigt deltagande krävs troligen mer, som att arbetet upplevs som meningsfullt. Detta kan ske genom att man får möjlighet att påverka och att man finns i ett sammanhang där alla får komma till tals. Att räknas som en tillgång tillsammans med andra, där man utvecklar visioner och kan vara en medskapare som ger resultat, ger mening. Detta har exempelvis uttryckts genom att pilotdeltagare säger att de vill vara en del av en lösning och inte ses som ett problem.

Meningsfullhet kan uppstå genom att man känner att man själv utvecklas och lär sig saker. Tillväxt av kunskaper, tillit och samverkan ger mening. Pilotdeltagare uttrycker hur kunskapen ökat under projektet och därmed intresset och engagemanget. I pilotprojekt har man tydligt uttryckt att man fått en tydligare roll och sammanhang i samverkan med gruppen vilket känns inspirerande. Vi utvecklas i relationer. Förutom relationer med människor är också relationer med landskapet, andra arter eller kulturhistorien där man bor och verkar viktiga. Ett lokalt sammanhang som man är en del av utvecklas på så sätt. Det har uttryckts vid flera tillfällen när man upptäcker och ser det lokala vattendraget eller landskapet med nya ögon vilket ger mer inspiration. Det lokala finns samtidigt i ett större globalt sammanhang. Att uppleva att man är en del i ett större sammanhang kan inspirera. Detta ses tydligt i de visioner som pilotdeltagare beskrivit med hållbara lokalsamhällen med kopplingar till vänfloder i andra länder. Vi behöver också känna att det finns en kontinuitet och sammanhang i tid där kunskaper kan föras vidare.

Allt detta är samtidigt viktiga komponenter för välbefinnande och hälsa. Hållbar utveckling förutsätter hållbara människor. I grunden och i ett bredare perspektiv handlar arbetet om att skapa förutsättningar för hälsosamma ekosystem, samhällen, organisationer, grupper och människor. Människor som mår bra och inte är stressade av dysfunktionella organisationer fungerar bättre, fattar klokare beslut och är mer kreativa. På så sätt kan vi bättre bidra till att lösa komplicerade problem. Detta har kunnat ses i projektet där stress och tidsbrist både leder till sämre kommunikation,

samverkan och resultat samt gör att personer mår dåligt och kanske blir sjuka, vilket i sin tur gör att man förlorar kunskaper och kontinuitet.

Naturen är i sig själv dessutom viktig för människors hälsa på många sätt genom att vara i, röra sig i, utforska och uppleva med alla sinnen. I forskning kan man se att det minskar stress, stärker immunförsvar och skyddar mot psykisk ohälsa. Känslan av förundran har också uppmärksammats som en viktig komponent för välbefinnande och hälsa.

Vattnet som bild

Vi behöver berättelser och bilder som ger mening och där vi kan hänga upp nya kunskaper. Vatten och avrinningsområden är en utmärkt pedagogisk bild som konkret får oss att förstå hur vattensystem, landskap, oceaner och vi själva är sammanlänkade. Vattnet rör sig genom systemet i ett ständigt cirkulärt flöde. Det ger oss också förståelse för hur vi är helt beroende av de tjänster som vattensystem och ekosystem ger oss utan att vi tänker på det. Det får oss att förstå att en påverkan på en plats i förlängningen kan påverka ett helt system. Det kopplar ihop den lokala platsen där vi lever med ett globalt gränslöst perspektiv.

Vattnet är en källa till samarbete men kan också innebära en risk för konflikt. Det hjälper oss att förstå att samarbete är enda vägen framåt. Synen och ljudet av vatten väcker känslor, det ger liv och avkoppling samtidigt som för mycket vatten kan innebära fara för oss. Det är därför bilder av vatten i olika former är så viktiga i poesi, konst, mytologi och religion. Vattnet är ett transportmedel och de mänskliga kulturerna och städerna har utvecklats vid floder och hav. Vattnet transporterar också livets byggstenar i våra blodomlopp, i jordarnas markvatten och i växterna. Vattnet symboliserar därför själva kommunikationen som sker mellan delarna och hjälper oss att förstå vikten mötesplatserna.

Figur 81. Målning av Jenny Ewers och Lasse Johansson.

Vad behöver göras?

Water Co-Governance visar många resultat och potentiella möjligheter. Mötesplatser som vattenråd är nödvändiga för att utveckla samverkan, dialog och handling som bidrar till att lösa komplexa frågor. Frågan är vad som behövs för att arbetet ska kunna utvecklas långsiktigt och möjligheterna tas till vara?

Vattenrådets roll

Projektet visar att vattenråden kan ha en unik roll som neutrala mötesplatser för att överbrygga gränser, skapa dialog, samarbete och helhetssyn med vattnet som utgångspunkt. Vattenråden är dessutom etablerade sedan många år vilket gör att deras kunskaper om ekosystemtjänster, helhetstänkande och samverkansprocesser har hunnit bli stor. Vattenråden vill att deras kunskaper ska komma till mer nytta i samhället.

Samtidigt behöver vattenråden en tydligare roll för ett långsiktigt arbete där vattenrådets resurser kan tas till vara. Förutom att vattenråden kan bidra till samarbete och åtgärder för bättre vatten kan de även bidra med helhetssyn för bättre samhällsplanering, lokal utveckling och demokratiskt arbetssätt.

Vattenråden behöver vara öppna mötesplatser där samhällets olika delar som kommuner, företag, intresseorganisationer, fiskevårdsområdesföreningar och ideella föreningar finns representerade. Det bör även finnas en blandning av ålder, kön och etnicitet. Mötesplatsen innebär en kontaktyta mellan det lokala, kommuner, länsstyrelser och statliga myndigheter.

Rekommendationer

- Vattenrådets roll behöver utvecklas och förtydligas tillsammans med vattenrådets medlemmar, kommuner och andra myndigheter.
- Vattenråden behöver få information samt fungera som en självklar remissinstans när det gäller frågor som rör vatten.
- Vattenråden behöver i ett tidigt skede bjudas in som en samtalspart när det gäller planering inom exempelvis kommuner och Trafikverket.

En stabil plattform

Det vi ser i projektet är behovet av neutrala mötesplatser som ger möjlighet för deltagande och samverkan på tvären. Det är viktigt att dessa mötesplatser eller plattformar är stabila och har kontinuitet. Mötesplatserna behöver upplevas som neutrala och inte vara beroende av enskilda kommuner, myndigheter eller andra organisationer. Eftersom mötesplatserna är så viktiga behöver de synliggöras och få struktur, tid och budget.

Rekommendationer

- Det behövs en tillräcklig och långsiktig finansiering utan att man blir beroende av någon ensam finansiär.
- Stöd från samordnare behövs som bidrar till struktur, process, förhållningssätt och kontinuitet.

Myndigheternas stöd

För att lyckas med vattendirektivets intentioner att öka deltagandet och samverkan för att förbättra vattenmiljöerna behövs även arbetssättet hos myndigheter utvecklas.

Rekommendationer

- Utbildning om dialog- och samverkansprocesser behöver erbjudas för samordnare, styrelser och övriga intresserade i vattenråd samt politiker och tjänstepersoner i kommuner och myndigheter. Kanske kan studieförbunden hjälpa till med utbildningar.
- För att få fler personer som kan arbeta som samordnare och processledare kan man behöva skapa en lämplig fortbildning.
- Havs- och vattenmyndigheten behöver i samverkan med Vattenmyndigheten hålla *Verktyg för lokal samverkan om vatten* tillgängliga och uppdatera dem vid behov.
- Länsstyrelsernas kontaktpersoner i vattenråden är viktiga för kunskapsutbyte och samverkan och behöver fortsätta att delta.
- Samverkan behöver få utrymme, organisation och budget även mellan och inom myndigheter för att skapa en större helhetssyn, integrering av frågor och samverkan för att lösa dem effektivare. Många myndigheter berörs av frågor kring lokal utveckling, hållbar utveckling och vatten. Statliga myndigheter som berörs förutom Havs- och vattenmyndigheten, vattenmyndigheterna och länsstyrelserna är Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Trafikverket, Boverket och Skolverket. Personer med olika kompetenser behövs, exempelvis naturvetare, samhällsvetare, humanister och pedagoger.
- Interna tvärgrupper eller vattengrupper behövs exempelvis inom kommuner för att få bättre samverkan och helhetssyn när det gäller frågor kring vatten. Dessa vattentvärgrupper bör även bjuda in vattenråden.
- Man behöver skapa större utrymme för samverkan och dialog mellan myndigheter och de lokala sammanhangen som vattenråden.
- Myndigheter behöver ge vattenråden en tydligare roll och tillträde genom att de får information och får möjlighet att delta i remisser som rör planfrågor och vatten.
- Kommuner och Trafikverket bör hitta en form för en tidig dialog och samverkan med vattenråd, både för bättre helhetssyn och att ta vara på lokal kunskap och engagemang, i planarbetet.
- Myndigheter och kommuner har ett särskilt ansvar och behöver förbättra sitt bidrag till att vattendirektivet samt implementeringen i miljöbalken och vattenförvaltningsförordningen följs i sina egna verksamheter och exploateringar.
- Det behövs långsiktigare finansieringsformer för vattenråd, samordnare och åtgärder som kan löpa under fler år istället för kortsiktiga projektmedel som skapar bristande kontinuitet, sämre kvalitet och mycket administration. Snabba och stora förändringar av anslag, både uppåt och nedåt, behöver undvikas.
- Regler och administration vid bidragsansökningar och åtgärder behöver förenklas så att arbetet blir mindre betungande och så att fler vill genomföra olika typer av åtgärder.

- Krångligt regelverk för nuvarande EU-stöd behöver förenklas så att fler vågar söka pengar utan oro för att göra fel som kan leda till att de tvingas betala tillbaka bidragen.
- Finansiering av handläggare på länsstyrelser behöver vara tillräckligt stor så att de hinner administrera bidragsansökningar, tillståndsansökningar och sköta arbetet som sker på lokal nivå.
- Upphandlingsregler för att anlita lämpliga konsulter för det lokala åtgärdsarbetet behöver förenklas så att administrationen minimeras.
- Gjorda rapporter, inventeringar, analyser och annat material som rör avrinningsområdena behöver publiceras och samlas under en webbportal så att tillgängligheten ökar.
- Kartunderlag och höjddata för GIS-användning behöver tillgängliggöras så att de utan kostnad kan användas av vattenråd och andra vattengrupper så att man själva kan utveckla olika användningsområden, analyser, verktyg och kartor.
- Myndigheter behöver arbeta vidare med att göra information och fakta om exempelvis vattenförvaltningen, vattenfrågor och miljö pedagogisk och lättförståelig.
- Förutom Water Co-Governance har det på andra håll pågått olika projekt om lokalt deltagande och samverkan inom organisationer eller lokalt med invånare. Genom samverkan mellan projekt och organisationer som arbetar med dessa frågor kan lärandet öka och behoven kring frågorna lyftas på nationell nivå.

Ledarskap för deltagande

Myndigheter och politiker har ett stort ansvar för att vi ska kunna nå målen i vattendirektivet och för att öka deltagandet och samverkan kring detta.

Rekommendationer

- För detta behövs ledarskap som ger förutsättningar för dialog och samverkan som stödjer de lokala nätverken och kreativiteten.
- Det innebär också ett ledarskap där målformuleringar inte är färdiga utan där människor är inbjudna att delta i formuleringen av problem, visioner och mål.

Vattenrådets arbete

Vattenrådets stadgar ger en grund för öppenheten och demokratin. Det är viktigt med en transparens så att alla kan se vad man beslutar och vad man yttrar sig över. Eftersom vattenråden finansieras av offentliga medel bör allmänheten dessutom ha tillgång till det man arbetar med exempelvis via en hemsida. Det är i styrelsen som man har störst möjlighet att påverka vattenrådets arbete och det är där mycket av dialogen mellan olika intressen förs. Därför bör olika intressen finnas representerade i styrelsen, exempelvis kommunerna, kommunala vattenbolag, företag, vattenkraft, jord- och skogsbruk, sportfiske, fiskevattenägare och naturvård. Allt detta är viktigt för att inte något enskilt intresse ska ta över och styra arbetet och för att tilliten till

vattenrådet ska vara stark. Det bör alltid finnas en inbjudan till och öppenhet för fler att delta aktivt på möten.

Några tips till vattenråden:

- Se över stadgar eller arbetsordning så att de ger en bra grund för öppenhet, tillit, deltagande, samverkan, transparens och demokrati.
- Samtala regelbundet om förhållningssätt, arbetssätt och organisation som stödjer deltagande, dialog, samverkan, kommunikation, lärande och tillit.
- Samtala återkommande om era visioner och gruppens roll.
- Använd verktyg för vattenrådsutveckling för att öka samverkan och deltagande. Att tillsammans skapa dagordning vid mötet, att börja möten med nyhetsrunda eller avsluta med reflektionsrunda kan vara exempel på sådana verktyg.
<https://www.havochvatten.se/verktgyvatten>
- Skapa en röd tråd och kontinuitet i arbetet genom att göra minnesanteckningar som skickas ut och som man återkopplar till. Dokumentera aktiviteter med bilder och text som kan förmedlas och spridas.
- Arbeta för att bredda deltagandet så att en mångfald av intressen och kunskaper finns representerade.
- Inbjud nya deltagare att utveckla visionerna och påverka processen.
- Var gärna öppna för att bredda frågorna om vatten till omgivande landmiljöer samt också exempelvis kulturhistoria, pedagogik och kultur.
- Samverka med lokala nätverk som byalag, hembygdsföreningar, LRF-grupper, dikningsföretag eller skolor för att skapa vinn-vinn, kunskapsutbyte och större gemensamma nätverk.
- Skapa pedagogiska kartor över avrinningsområdet eller delavrinningsområden som kan användas vid möten.
- Uppmuntra bildandet av lokala vattengrupper.
- Försök genom kontakter och dialog med kommunala förvaltningar och kommunala VA-bolag att hitta former för samverkan med dessa.
- Tillgängliggör dokument och kunskaper för nya medlemmar.
- Summera, utvärdera och reflektera tillsammans över det som gjorts och ta med erfarenheterna i arbetet framåt. Glöm inte att uppmärksamma och fira framstegen!
- Samordnare kan bidra med kontinuitet och helhetssyn samt hjälpa till så att saker händer.
- En samordnare kan söka pengar som finansierar ytterligare tid för samordning och verksamhet.
- Samordnaren bör vara en del i en planeringsgrupp som hjälps åt.

Referenser och lästips

Rapporter och resultat från Water Co-Governance samlas på
<https://www.havochvatten.se/water-co-governance>

- Abrahamsson, H. 2015. Dialog och medskapande i vår tids stora samhällsomdaning. Utbildning & lärande 2016, vol 9, nr 1.
- Abrahamsson, H. 2016. Vår tids stora samhällsomdaning. En forskningsessä om politiskt ledarskap, social hållbarhet och medborgardialog. Sveriges Kommuner och Landsting.
- Bleckert, S., Degerman, E. & Henrikson, L. 2011. NPK+ och Blå målklassning – enkla verktyg för skoglig vattenplanering. WWF, handledning.
- Ernits, H. 2018. Omgiven av gränsgångare. Framväxten av nya samverkansroller i offentlig sektor. RISE och Högskolan i Borås. Rapport från Innovationsplattform Borås.
- European Commission. 2003. Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC) Guidance Document no. 8. Public Participation in Relation to the Water Framework Directive. Working group 2.9-Public Participation.
- Folkesson, B. 2019. Kraft att förändra. Verktyg för lokal utveckling. Hela Sverige ska leva.
- Jonsson, A. C. 2005. Public Participation in Water Resources Management: Stakeholder Voices on Degree, Scale, Potential, and Methods in Future Water Management. Ambio Vol. 34, No. 7, November 2005.
- Mehlmann, M. & Benaim, A. Learning for Change. Introduction to a process for Collaborative Learning and for Project Assessment. Global Action Plan International & SWEDES Swedish International Centre of Education for Sustainable Development.
- Nolbrant, P. 2011. Mölndalsån – en resurs för ekosystem och människa. Mölndalsåns vattenråd.
- Oliveira e Costa, S. & Tunström, M. 2018. Stege, trappa eller kub – hur analysera dialoger i stadsplanering? Nordregio Policy Brief, nr 3 jul 2018.
- Oscarsson, H. & Ek, A. 2007. Vattenråd – teori och praktik. Vattenmyndigheterna.
- Prutzer, P. & Soneryd, L. 2016. Samverkan och deltagande i vattenråd och vattenförvaltning. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2016:35
- Prutzer, P. 2020. Lokal samverkan i vattenförvaltningen med vattenråden i fokus. Utvärdering av projektet Water Co-Governance i Sverige. Opublicerad.
- Ranger, A. 2007. Plan och process – Handbok i dialoginriktad planering. Länsstyrelsen i Skåne län.
- Ranger, A. & Westerberg, K. 2004. Metoder för möten – för ökat deltagande i lokalt förändringsarbete. Malmö stad Miljöförvaltningen & Region Skåne.
- Regeringskansliet. Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling.
- Ridder, D., Mostert, E. & Wolters, A. 2005. Learning together to manage together – improving participation in water management. Harmonising collaborative planning COP.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). 2011. Handbok i utvärdering av medborgardialog ISBN: 978-91-7164-715-3
- SMHI, 2020. <https://www.smhi.se/klimat/framtidens-klimat/framtidsklimat-i-sveriges-lan-enligt-rcp-scenarier-1.95384>
- Soutukorva Swanberg, Å. & Wallström, J. 2018. Värdering av vattenförekomster i Göteborg. Anthesis Enveco AB, Rapport 2018:5.

- Sportfiskarna. 2017. Skolbäcken – ett inspirationskompendium.
- Statens offentliga utredningar. 2016. Låt fler forma framtiden Del A. Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande. SOU 2016:5.
- Statens offentliga utredningar. 2017. Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa. Förslag för ett långsiktigt arbete före en god och jämlik hälsa. SOU 2017:47.
- Vahtra, J. Kartläggning och ansats till ekonomisk värdering av ekosystemtjänster – En fallstudie av ett delavrinningsområde till Ätran. Vattenmyndigheterna.
- Vattenmyndigheterna & Länsstyrelserna. 2010. Vatten – vårt gemensamma ansvar. Vattenförvaltningen 2009-2016.
- Vattenmyndigheten Bottenviken. 2012. Samverkan i Bottenvikens vattendistrikt – handledning för vattenråd.
- Vattenmyndigheterna. Handledning om vattenråd Södra Östersjöns- och Västerhavets vattendistrikt.
- Westin, M., Calderob, C. & Hellquist, A. 2016. Att leda samverkan – En handbok för dig som vill hantera komplexa samhällsutmaningar. Swedish International Centre of Education for Sustainable Development Uppsala University.
- Wiberg, S. 2018. Lyssnandets praktik - medborgardialog, icke-vetande och förskjutningar. KTH Kungliga Tekniska Högskolan. Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad.

Bilaga A

Sammanställning över förberedelser och resultat i de tre vattenråden och två lokala vattengrupperna under projektperioden.

	Förberedelser	Resultat
Internt arbete	• Vattenrådsmöten	• Cirka 20 yttranden på remisser
Planering	• Cirka tio workshoppar	• Projektplaner för varje pilotprojekt (fyra st.)
Projektplaner	• Cirka tio vattendragsvandringar	• Kommunikationsplaner
Arbetsmöten	• Planeringsmöten • Fyra dialogmöten • Arbetsmöten 15-25 personer	• Indikatorer för uppföljning
Provtagning	• Synoptisk provtagning på 25 platser vid tio tillfällen	• Provtagningsresultat och analys
Kunskapsunderlag	• GIS-analyser av höjddata • Översiktlig biologisk inventering • Analys av ekosystemtjänster • Inmätning av åfåra • Kiselalgsundersökning • Kontinuerlig provtagningsstation	• Fyra områdesbeskrivningar med kartor: våthet, erosionsrisk, jordart, delavrinningsområden, ängsmarker, längdprofiler av vattendrag. • Rapport ekosystemtjänster • Vattendragsprofil • Mätresultat: flöde, grumlighet, ledningsförmåga, nederbörd
Jordbruksåtgärder	• Markågarträffar, egna förslag till våtmarker • Vattendragsvandringar • Tre studiebesök • Två seminarier om åtgärder (60 deltagare) • Projektering av våtmarker, erosionskydd mm • Powerpoint om området	• Strukturkalkning på två fastigheter 28 hektar • Våtmarker fem stycken, tre hektar • Reglerbar dräneringsbrunn • Biologiska erosionskydd • Höjdklippning av träd 100 meter • Ökade skyddszoner tre kilometer • Miljöanpassad rensning 15 km • Två seminarier om jordbruksåtgärder
Åtgärder i vattendrag	• Fem vattendragsvandringar • Markågarmöten • Dialog med kommun och Trafikverket • Informerat om dagvattenutsläpp • Studiebesök • Elfiskevisning • Sammanställning av kunskapsbibliotek • Tre bidragsansökningar • Rapport biologisk inventering • Kunskapssammanställning • Minnesanteckningar från vattendragsvandringar • Powerpoint om området	• Återställning av rensade bottnar på två platser längs 1500 meter • Sanering av oljefat • Öppnat vandringshinder i form av ålkista • Ombygge av vägtrumma för bättre vandringsväg • Flytt och räddning av torrlagda musslor
Dagvatten	• Samtal med kommunen och VIVAB • Planeringsmöten	• Dagvattenseminarium
Klimat	• Planeringsmöten • Arbete med Life-ansökan Water buffering measures in the landscape – kust till kust	• Seminarium: När vattnet sinar
Skola	• Inventering och skolkontakter. • Arbetsgruppsmöten	• Beskrivning av pedagogiska vattenmiljöer vid skolorna • Powerpoint för lärare

		• Information för alla lärare vid tre skolor • Två lärarhandledningar i äventyrspedagogik om laxen och humlan (2020) • Material om pedagogiska vattenmiljöer vid skolor • Karta om laxens resa • Station med håvning vid Laxens dag
Vatten och historia	• Föredrag • Två workshoppar med fem hembygdsföreningar • Planeringsmöten	• Rapport om natur och historia • Karta med besöksmål • Broschyr
Information	• Drönarfilmning • Inventering (2020) • Arbetsgruppsmöten	• 40 informationsskyltar (2020) • Vattendragsvandring i Göteborg vid Västerhavsveckan • Vattendragsvandring vid partnernöte för Water Co-Governance • Film om vattensystemet (2020) • Folder om laxens resa • Medverkan vid laxens dag
Politiker-utbildning	• Arbetsgruppsmöten	• Information vid ett fullmäktigemöte, ett kommunstyrelsemöte • Vattendragsvandring för politiker och tjänstemän (planerad) • Karta över avrinningsområdet • Folder om vattensystemet och vattenråd • Powerpoint om vattensystemet och vattenråd
Utbildning av VR	• Kartläggning av vattenråd • Sammanställning av kompetenser, projekt, utbildningsbehov • Arbetsgruppsmöten	• Studiebesök vid VA-verk, regleringsdamm och naturreservat • Vattendragsvandring • Länsstyrelsen utbildar om vattendirektivet • Dagens art vid vattenrådsmöten • Föredrag
Vattendag	• Planeringsmöten med föreningar	• Himleådagen (2020) med tio medverkande organisationer.
Naturguide-utbildning	• Planering	• Tre utbildningstillfällen • Minst tre vattendragsvandringar av deltagare • Powerpoint och upplägg för utbildning

